

Over dit boek

Dit is een digitale kopie van een boek dat al generaties lang op bibliotheekplanken heeft gestaan, maar nu zorgvuldig is gescand door Google. Dat doen we omdat we alle boeken ter wereld online beschikbaar willen maken.

Dit boek is zo oud dat het auteursrecht erop is verlopen, zodat het boek nu deel uitmaakt van het publieke domein. Een boek dat tot het publieke domein behoort, is een boek dat nooit onder het auteursrecht is gevallen, of waarvan de wettelijke auteursrechttermijn is verlopen. Het kan per land verschillen of een boek tot het publieke domein behoort. Boeken in het publieke domein zijn een stem uit het verleden. Ze vormen een bron van geschiedenis, cultuur en kennis die anders moeilijk te verkrijgen zou zijn.

Aantekeningen, opmerkingen en andere kanttekeningen die in het origineel stonden, worden weergegeven in dit bestand, als herinnering aan de lange reis die het boek heeft gemaakt van uitgever naar bibliotheek, en uiteindelijk naar u.

Richtlijnen voor gebruik

Google werkt samen met bibliotheken om materiaal uit het publieke domein te digitaliseren, zodat het voor iedereen beschikbaar wordt. Boeken uit het publieke domein behoren toe aan het publiek; wij bewaren ze alleen. Dit is echter een kostbaar proces. Om deze dienst te kunnen blijven leveren, hebben we maatregelen genomen om misbruik door commerciële partijen te voorkomen, zoals het plaatsen van technische beperkingen op automatisch zoeken.

Verder vragen we u het volgende:

- + *Gebruik de bestanden alleen voor niet-commerciële doeleinden* We hebben Zoeken naar boeken met Google ontworpen voor gebruik door individuen. We vragen u deze bestanden alleen te gebruiken voor persoonlijke en niet-commerciële doeleinden.
- + *Voer geen geautomatiseerde zoekopdrachten uit* Stuur geen geautomatiseerde zoekopdrachten naar het systeem van Google. Als u onderzoek doet naar computervertalingen, optische tekenherkenning of andere wetenschapsgebieden waarbij u toegang nodig heeft tot grote hoeveelheden tekst, kunt u contact met ons opnemen. We raden u aan hiervoor materiaal uit het publieke domein te gebruiken, en kunnen u misschien hiermee van dienst zijn.
- + *Laat de eigendomsverklaring staan* Het “watermerk” van Google dat u onder aan elk bestand ziet, dient om mensen informatie over het project te geven, en ze te helpen extra materiaal te vinden met Zoeken naar boeken met Google. Verwijder dit watermerk niet.
- + *Houd u aan de wet* Wat u ook doet, houd er rekening mee dat u er zelf verantwoordelijk voor bent dat alles wat u doet legaal is. U kunt er niet van uitgaan dat wanneer een werk beschikbaar lijkt te zijn voor het publieke domein in de Verenigde Staten, het ook publiek domein is voor gebruikers in andere landen. Of er nog auteursrecht op een boek rust, verschilt per land. We kunnen u niet vertellen wat u in uw geval met een bepaald boek mag doen. Neem niet zomaar aan dat u een boek overal ter wereld op allerlei manieren kunt gebruiken, wanneer het eenmaal in Zoeken naar boeken met Google staat. De wettelijke aansprakelijkheid voor auteursrechten is behoorlijk streng.

Informatie over Zoeken naar boeken met Google

Het doel van Google is om alle informatie wereldwijd toegankelijk en bruikbaar te maken. Zoeken naar boeken met Google helpt lezers boeken uit allerlei landen te ontdekken, en helpt auteurs en uitgevers om een nieuw leespubliek te bereiken. U kunt de volledige tekst van dit boek doorzoeken op het web via <http://books.google.com>

NYPL RESEARCH LIBRARIES

3 3433 00446215 0

LIBRAIRIE ANCIENNE
DE
FREDERIK MULLER.
AMSTERDAM.
DE WASSERLOOZERSWEG, NO. 138.

Maatschappij

~~1913~~

W E R K E N
V A N D E
M A E T S C H A P P Y
D E R
N E D E R L A N D S C H E L E T T E R K U N D E
T E L E Y D E N,

E E R S T E D E E L.

omnibus 17.

G. H. Heineken, inv. et del.

NEW YORK
PUBLIC
LIBRARY

T E L E Y D E N
B Y P. V A N D E R E Y K E N D. V Y G H,
M D C C L X X I I,

MOY WEN
DLEH
YRABU

VOORBERICHT.

Het is door de Ondervinding onbetwistbaer, dat de nuttigste, ja de gewigtigste zaken niet zelden uit kleine beginselen geboren worden, indien zy, die dezelve eerst onderneemen, met vereende krachten, hun begonnen werk blyven handhaven en trachten door te zetten.

De Vrye Staet, in welken wy leven, verschaft, onder anderen, een allersterkst bewijs van deze Waerheid, daer dezelve zynen oorsprong heeft uit zulke geringe beginselen, dat men dien, als by geval geboren, kan aenmerken; en nimmer tot stand zoude gekomen zija, ten ware die, recht Nederlandsche, geaertheid onze Voorvaders had bezielde, door welke zy, om met den Ridder **HOORT** te spreken, *nocht overmacht, nocht eenigherlye baelijkheit aanzierende door clam en door spietsen streven.*

De Maetschappy der Nederlandsche Letterkunde te Leyden, [indien het geoorloofd is het kleine met het groote te vergelyken] is zeer geschikt om ook eerlang ten voorbeelde hiervan te strekken, zoo het haer anderszins gebeuren mag haer beoogde doel volkomenlijk te beschieten.

Het betoog van de Nuttigheid van zulk ene Maetschappy, en van die Kunsten en Wetenschappen, met welker beoeffening zy zich zal bezig houden, zoude ene uitvoeriger Verhandeling vereischen, dan de enge palen van een kort Voorbericht, voornamelijk geschikt om haren Oorsprong en tegenwoordigen Staet aenden dag te leggen, toelaten.

Het kan den Liefhebber van geleerdheid ook niet onbekend zija, hoe veel invloed de *Tael* op onze wyze van denken heeft; en hoe veel derzelve beschavingen uitbreiding toebrengt tot de juiste vorming, nette onderscheiding en klare uitdrukking van onze denkbeelden, en tot de wenschelyke vermeerdering onzer kundigheden. Zy zija 'er ten vollen van overtuigd, dat de beoeffening der *Dichtkunst* en *Welsprekendheid* het vernuft aen-

V O O R B E R I C H T.

kweekt ; dat zy beiden , door de gemoederen aengenaem te bewegen , dezelve te gelijk verlevendigen en verzachten , en zich rechtstreeks den weg tot het menschelijk hart banen. Zy erkennen geredelijk , dat de *Oudbeidkunde* allernoodzakelijkst is tot het regt verstand van onze oude Vaderlandsche Wetten , van welke vele nieuwe Wetten niet zelden licht ontvangen ; en dat de grondige *kennis der Historien* onontbeerlijk is voor allen , die in Staets of Stads bestuur geplaatst zijn , en gevolgelyk , dat de bevordering en uitbreiding dier Wetenschappen van ene uitgestrekte nuttigheid is.

Maer , hoe algemeen ook deze nuttigheid erkend is , oordeelt de Maetschappy echter dat het der moeite wel waerdig zoude zijn , dat de voordeelen der onderscheidene takken van hare oeffeningen nauwkeurig wierden aengetoond ; en zy wenscht , dat eerlang Verhandelingen over die onderwerpen aen haer mogen worden ingeleverd.

Zulk eene nuttige doch zware Onderneming , als de beoëffening dezer opgenoemde Kunsten en Wetenschappen , heeft haeren Oorsprong uit deze geringe beginselen.

Een klein gezelschap van Letterminnaren te Leyden , ter zinspreuk voerende , *Minima crescunt* , zedert ongevaer tien jaren , gewoon , tot beoëffening der *Tael-* , *Dicht-* , *Oudbeid-* en *Historiekunde* , somtijds by een te komen , nodigt , door enen prijfselyken yver tot de fraeie Letteren gedreven , enige Beminnaers der Vaderlandsche Letterkunde , waeronder de voornaemste Leden van twee soortgelyke gezelschappen , het een te Hoorn , onder de Zinspreuk *Magna molimur parvi* , het ander te Utrecht , onder de Zinspreuk *Dulces ante omnia Musæ* zyne Letterkundige Byeenkomst houdende , om elkanderen de vruchten van hunnen arbeid , ter meerdere uitbreiding van hunne kundigheden , mede te deelen : En in ene byeenkomst van deze Kunstgenoten wordt een denkbeeld geboren om ene Maetschappy van Nederlandsche Letterkunde op te rechten.

Schoon

V O O R B E R I C H T.

Schoon by het algemeen, door het uitgeven van enig Werk, nog weinig bekend; schoon niet voorzien van enen genoegzamen voorraad van Verhandelingen, om daarmede terstond na het vestigen van ene Maetschappy voor den dag te komen; schoon genen anderen *fonds* hebbende kunnen uitdenken om de kosten, tot het oprichten en in stand houden ener Maetschappye benoodigd, goed te maken, dan de Toelagen, welke door de Leden van dat Genootschap, uit liefde tot de Wetenschappen, Jaerlijks zouden worden byeengebragt, en dus weinig gronds hebbende om te denken, dat hunne onderneming zoude gelukken, waegt echter dit klein getal van Letterminnaren, wier Namen aen het hoofd der hier bygevoegde Naemlijst van de Leden dezer Maetschappye gevonden worden, hun voornemen in het werk te stellen.

Zy maken hun ontwerp bekend aen verscheiden andere Letterbeoeffenaers, met verzoek van hun, in deszelfs uitvoering, de behulpzame hand te bieden; en, schoon sommigen, bevooroordeeld tegen alle nieuwe Ondernemingen, anderen, om den geringen Oorsprong van het Ontwerp, aen enen gelukkigen uitslag wanhopende, hun de verzochte hulp weigeren, zijn zy, door de gulhartige toekomst van anderen, met ene zucht, om dit nuttig Ontwerp tot volkomenheid te brengen, bezield, op den agttienden van Hooimaend des jaers 1766. reeds zoo verre gevorderd, dat zy in staet zijn een vry aenzienelijk getal van Leden tot ene Vergadering te Leyden by een te roepen om over dat geen, het welk tot den Opbouw ener Maetschappye vereischt werd, te raedplegen.

In deze Vergadering werd besloten, dat de Zetel der Maetschappye, welke den naem van MAETSCHAPPY DER NEDERLANDSCHE LETTERKUNDE aennam, te LEYDEN zoude gevestigd blyven, en, ter geregelder voortzetting harer oogmerken, Jaerlijks dertien Vergaderingen houden, te weten, ene

V O O R B E R I C H T.

op den eersten Vrydag in elke Maend, en nog ene in Hooimaend, waertoe naderhand de tweede Dingsdag dier Maend is bepaeld geworden.

Zooras ene Schets van Wetten voor dezen Letterkundigen Staet vervaerdigd was, werd dezelve aen enige Leden ter hand gesteld, om 'er een Samenstelsel van Wetten naer op te maken.

Hier kostte het veel tyds en moeite om ene nette orde met zuiverheid van Tael, juistheid van Uitdrukkingen en gepastheid van Stijl te paren.

Het opgemaekte Samenstelsel werd nog, herhaelde reizen, met alle nauwkeurigheid, zoo men meende, nagezien en beschaefd: doch, toen het tot enen genoegzamen trap van volmaektheid gebracht scheen ter bevestiging van de Maetschappy en ter bevordering van haren luister, is de uitvoering van die ontworpen Wetten aen zoo groote zwarigheden onderhevig bevonden, dat men, om de Maetschappy te behouden en het bedoelde oogmerk te bereiken, noodig heeft geoordeeld enen gansch anderen weg in te slaen.

Volgens het oordeel der meeste Leden, was het opstellen van een geheel nieuw Ontwerp van het grootste gedeelte der Wetten noodzakelyk.

Men benoemde weder enige Leden der Maetschappye tot dezen arbeid, en, op onderscheidene tyden, werden andere *gekommitteerd* om dat nieuw Opstel te beschaven; welk, nadat het dus verscheidene reizen enen gestrengen toets had doorgestaen, eindelyk tot dat Samenstelsel van Wetten gebragt is, het welk de Maetschappy heeft aengenomen.

Uit deze Wetten, achter dit Voorbericht geplaeft, blijkt dat *de Opbouw en Uitbreiding der Nederlandsche Taalkunde, Dichtkunst, Welsprekendheid, Oudheid- en Historiekunde* door de Maetschappy bedoeld wordt.

Zy bepalen, dat het voornaemste bestuur der Maetschappye, byzonderlijk het maken of veranderen van Wetten en het ver-

V O O R B E R I C H T .

verkiezen van Leden , Amptenaren en *Gekommitteerden* tot het beoordeelen der ingeleverde Stukken , by de Jaerlijksche Vergadering zal beruften ; en bevelen de zorg van enige andere zaken aen de Maendelijksche Vergadering.

Opdat alles behoorlijk uitgevoerd en de last der Maetschappye door meer dan eenen gedragen worde , zijn 'er vijf Amptenaars benoemd om haer te bedienen , namelijk , een *President* , die de buitengewoone Vergaderingen belegt , in alle Vergaderingen de Stemmen opneemt , en de Besluiten daeruit opmaekt ; een *Secretaris* , die de Handelingen der Vergaderingen aenteekent ; een *Briefschryver* , die hare Briefwisseling houdt ; een *Opziener over het uitgeven der Stukken* , die alles , wat zy laet drukken , ter persfe geeft en het uitgeven harer Werken bezorgt ; en een *Penningmeester* , die de Toelagen ontvangt , en de uitgaven doet : Jaerlijks moeten alle deze Amptenaars op nieuw uit de Leydsche Leden worden verkozen.

Omtrent het beoordeelen van de ingeleverde Stukken en Verhandelingen worden in die Wetten zoodanige Schikkingen gemaakt , waerdoor alle vermoeden van gunst of haet , zoo veel mogelijk is , wordt voorkomen : Deze Stukken en Verhandelingen worden ter beoordeeling van *Gekommitteerden* gesteld , van welke Jaerlijks zes worden benoemd in elke der Vier Klasfen , waerin de Maetschappy die Wetenschappen , op welke beoeffening zy zich toelegt , heeft verdeeld ; en de Jaerlijksche Vergadering beveelt de uitgave van die Stukken , welke door twee derde gedeelten der *Gekommitteerden* , die allen hunne Stem door middel van beslotene Briefjes moeten inleveren , zijn goedgekeurd.

Vermits de Maetschappy met reden hoopt , dat vele Letterminnaars , behalven hare Leden , zullen genegen zijn om tot haer Oogmerk mede te werken , door enig Stuk van hunnen arbeid aen de Maetschappy toe te zenden , heeft zy in het laetste
Hoofd.

V O O R B E R I C H T.

Hoofdstuk harer Wetten vastgesteld , dat, in het beoordeelen en uitgeven van zoodanige Stukken , op dezelfde wyze , als met die van de Leden zal worden gehandeld ; doch dat zy achter de Werken der Leden , met of zonder byvoeging van den Naem des Schryvers , volgens zyne verkiezing , zullen geplaetst worden.

Wanneer de Maetschappy dus verre tot stand was gebragt , en zy de zwarigheden , welke haer in hare eerste Opkomst drukten , was te boven gekomen , dacht het haer nu tijd te zijn om aen de EDELE GROOT ACHTBARE MAGISTRAET VAN LEYDEN behoorlyke kennis van hare Vestiging binnen deze Stad te geven en aen dezelve te verzoeken haer ene veilige Verblijfplaats te verleenen , hare Vergaderingen door het hoog Gezag der Regeeringe voor alle storenis te beveiligen , en de Pogingen , welke tot derzelve bevordering en uitbreiding zullen worden aangewend , te ondersteunen.

Op dit verzoek , door hare Gekommitteerden , den negenden van Wintermaend des Jaers 1771 aen DE EDELE GROOT ACHTBARE HEEREN BURGEMEESTEREN dezer Stad gedaen , is door HUNNE EDELE GROOT ACHTBAERHEDEN ten allervriendelijksten geantwoord , en schut en scherm , in alle opzichten , aen de Maetschappy toegezegd.

Door dit Gezag nu gevestigd , stond der Maetschappye niets eerder te doen dan ene proef van hare Werken in het licht te geven , het welk haer thans eerst tydig schein : Want , schoon by velen , om dit lang dralen , de Maetschappy reeds voor werkeloos werd aengezien , zy oordeelde dat het opstellen van Wetten , de Grondslag , waerop alle soorten van Maetschappyen rusten , in het begin , haer voornaemste en enigste Werk moest zijn , een Werk van zoo veel gewigts , dat men daeromtrent gene te groote nauwkeurigheid konde gebruiken. Was deze Grondslag eens kwalijk gelegd , het stond te vrezen , dat het Ge-
bouw

V O O R B E R I C H T.

bouw der Maetschappye eerlang zoude instorten. Dat Nauwkeurigheid ene Vyandin van alle Overhaelting is , had zy reeds by het samenstellen van hare Wetten ondervonden. Zy verkoos dan liever wat langer in het verborgen te blyven , dan door overylinge haer oogmerk te leur gesteld te zien. En dit is de reden , dat zy niet , dan na het afdoen van dat werk , zich met ernst heeft toegelegd om de aen haer gezondene Verhandelingen te beoordeelen , van welke zy eindelijk waegt enige weinige onder het oog der Geleerde Nederlandische Waereld te brengen.

Ene edelmoedige medewerking van alle Beminnaren dier Kunsten en Wetenschappen , welke in het Hoofdoogmerk dezer Maetschappye vallen , zal hare Leden tot verdubbelden yver aanzetten om hunnen arbeid tot nut en luister van hun Vaderland te doen strekken. Zy noodigt hen daertoe op het vriendelijkst , en verzoekt , indien zy haer enige vruchten van hunne oeffeningen willen toefschikken , de Verhandelingen aen haren *Sekretaris* of *Briefschryver* te zenden , wier Namen ligtelijk by een harer Leden vernomen kunnen worden.

Wegens dezen bundel , welke het Eerste Deel van de Werken der Maetschappye uitmaekt , heeft de Maetschappye den Lezer niets te berichten , dan dat de Heer NANNINGA , de Schryver der Verhandeling *over de Verbuiging van het Werkwoord LATEN* enz. reeds overleden was , voordat de Aenmerkingen , welke door de Gekommitteerden tot de beoordeeling van dit zijn Werk waren gemaakt , aen hem konden worden gezonden , en dat de laetste hand daeraen dus niet is gelegd. De Maetschappye oordeelde deze Verhandeling echter te keurig om die te rug te houden; te meer , daer de Heer HINLÓPEN zich de moeite heeft gegeven van enige Bylagen daernevens te voegen.

De twee Brieven van wylen de Heeren MATTHEUS en JUSTUS VAN LEEUWAERDEN , der Maetschappye door den

† †

Heer

V O O R B E R I C H T.

Heer NOZEMAN medegedeeld , zijn achter dit Deel gevoegd ; om derzelve betrekking tot het geschil , door den Heer HUY-DECOPER behandeld in zynen Brief , over het gebruik van den *Ablatious absolutus* in onze Nederduitsche Tale , welke aen het Hoofd van de Werken dezer Maetschappye is geplaatst. Ge-lyk de Maetschappye gene Stellingen in die Stukken , welke zy uitgeeft , voor hare rekening neemt , zoo zal zy altijd de onpartydigheid in het goedkeuren en uitgeven der ingeleverde Verhandelingen , hoe zeer derzelve Schryvers in enig Letterkundig Stuk verschillen , zorgvuldiglyk in acht nemen , en het Oordeel over dezelve aen den bescheiden Lezer , en de Verdediging daervan , des noods , aen de Schryvers overlaten.

Uit naem der Maetschappye

ANTHONY CORNELIS DE MALNÖE,

thans derzelve Sekretaris.

D E W E T T E N
V A N D E
M A E T S C H A P P Y
D E R
N E D E R L A N D S C H E L E T T E R K U N D E
T E L E Y D E N.

D E W E T T E N
V A N D E
M A E T S C H A P P Y
D E R
N E D E R L A N D S C H E L E T T E R K U N D E
T E L E D E N.

E E R S T E H O O F D S T U K;

Van de Leden in het algemeen.

I.

Elk Lid zal het oogmerk der Maetschappye , de uitbreiding der Nederlandsche Tael- Dicht- Oudheid- en Historiekunde , naer zijn vermogen , bevorderen ; en , tot dat einde , haer niet alleenlijk onderrichten van alles , wat hy zal meenen daertoe te kunnen dienen , maer ook enige Verhandeling , of enig ander Stuk , de eene of andere dier Wetenschappen betreffende , in dezelve ter beoordeeling inleveren , zoo dikwijls als zyne omstandigheden dit zullen toelaten.

* 2

II.

4 DE WETTEN VAN DE MAETSCHAPP?

I I.

De Leden zullen de Stukken , die zy inleveren , met hunnen naem onderteekenen.

I I I.

Zy zullen de Toelagen , die , van tijd tot tijd , tot goedmaking der kosten van de Maetschappy , zouden mogen vastgesteld worden , binnen het jaer , betalen.

I V.

De Leden , die buiten Leyden wonen , zullen hunne Stukken en Brieven aen den Brieffchryver , en hunne Toelagen aen den Penningmeester , vrachtvry , bezorgen.

V.

Ieder der Leden zal de Maendelijksche Vergaderingen zoo dikwijls bywonen als hy zal goedvinden ; en , ten minsten , in de Jaerlijksche , indien zyne omstandigheden het toelaten , tegenwoordig zijn.

V I.

Elk zal van ieder voorstel , waeromtrent hy enig besluit van de Jaerlijksche Vergadering verlangt , en van de redenen die hy daervoor heeft , drie maenden voor die Vergadering , aen den Brieffchryver , kennis geven.

V I I.

V I I.

Men zal gene anderen tot Leden der Maetschappye aenpryzen dan die bekwaem zijn om haer oogmerk te bevorderen; tot welk einde men, by de opgave van de namen, ampten, en woonplaetsen der zoodanigen, ook enig bericht zal voegen aengaende derzelver kundigheden in hetgeen daartoe vereischt wordt.

V I I I.

Die weigeren zal zich aan de besluiten ener Jaerlijksche Vergaderinge, hetzy hy by dezelve tegenwoordig geweest zy of niet, te onderwerpen, of drie achtereenvolgende jaren alle verstandhouding met de Maetschappy zal verwaerloosd hebben, zal niet langer als een Lid derzelve aangemerkt worden.

T W E E D E H O O F D S T U K.

Van de Vergaderingen in het algemeen.

I.

De gewone Vergaderingen zullen, ieder jaer, twaelf Maendelijksche, en eene Jaerlijksche zijn.

I I.

Het zal den President, of, by deszelfs afwezendheid, den Sekretaris, vrystaen, ene Buitengewone Vergadering der Leydsche Leden te beleggen, wanneer hy het noodig zal oordeelen.

6 DE WETTEN VAN DE MAETSCHAPPT

I I I.

In deze Buitengewone Vergaderingen zal men gene besluiten nemen dan over zaken, welker behandeling behoort tot de Maendelijksche, doch tot dezelve niet uitgesteld kan worden.

I V.

De Jaerlijksche of Maendelijksche Vergadering zal ene Buitengewone van alle de Leden, als zy die noodig oordeelt, vaststellen, en dezelve, ten minsten zes weken voor den tijd, tot het houden daarvan bepaeld, beschryven, met byvoeging der punten, over welke daerin gehandeld zal worden.

V.

Alle de Vergaderingen zullen gehouden worden te Leyden, in ene zoodanige plaetse als de Leydsche Leden daertoe, op koste der Maetschappye, zullen verkiezen te huren.

V I.

In de Vergaderingen zal geen rang van zitting plaets hebben.

D E R D E H O O F D S T U K.

Van de Maendelijksche Vergaderingen.

I.

De Maendelijksche Vergaderingen zullen op den eersten Vrydag in iedere maend, des avonds van vijf tot negen uren, zonder Beschryving, gehouden worden.

I I.

DER NEDERLANDSCHE LETTERKUNDE. 7

I I.

In dezelve zullen de ontvangene Brieven overwogen , en de noodige Ichikkingen omtrent de aftezendene gemaekt worden.

I I I.

Door dezelve zal beoordeeld worden , tot welke Klasse van Gekommitteerden ieder ingeleverd Stuk behoore.

I V.

In dezelve zullen de ingekomene Rekeningen naergezien , en de Penningmeester tot derzelver betaling gemachtigd worden.

V.

Aen haer zal het verkiezen van enen Drukker der Maetschappye , en het aengaen van de noodige verbintenissen met denzelven , overgelaten worden.

V I.

Zy zullen de punten , in de Jaerlijksche Vergadering voor te dragen , opstellen.

V I I.

Onder de punten van Beschryving zullen zy ook het benoemen van Gekommitteerden der Klassen opgeven , en alle de voorstellen brengen , over welke enig byzonder Lid der Maetschappye een besluit van de Jaerlijksche Vergadering verlangt.

V I I I.

8 DE WETTEN VAN DE MAETSCHAPPY

V I I I.

In dezelve zal men bezorgen, dat de Brieven van Beschryving, ten minsten, zes weken voor de Jaerlijksche Vergadering, verzonden worden.

I X.

Zy zullen, in de Brieven van Beschryving, de Stukken melden, welke by haer zijn te rug gekomen, nadat dezelve, door de Gekommitteerden, ten tweeden male, onderzocht zijn, en de Gekommitteerden tot het beoordeelen van die Stukken, by namen, verzoeken hunne Stembriefjes wegens dezelve in te leveren.

X.

In de Brieven van Beschryving, zullen zy de Stukken melden, die, sedert de laetste Jaerlijksche Vergadering, aen de Maetschappy zijn ingeleverd.

X I.

Door dezelve zal een afdrukfel van de Handelingen der Jaerlijksche Vergaderinge, zoo spoedig als doenlijk is, aen alle de Leden bezorgd worden.

X I I.

Zy zullen de opvallende plaetsen, in iedere Klasse, zooras als mogelijk zal zijn, met nieuwe Gekommitteerden vervullen,
en

DER NEDERLANDSCHE LETTERKUNDE. 9

en van die verkiezinge aan de andere Gekommitteerden dier Klasse, ten spoedigsten, kennis geven.

X I I I.

Door dezelve zullen de besluiten der Jaerlijksche Vergaderinge ten uitvoer gebracht, en, voor het overige, alles verricht worden, wat deze niet aen zich zal behouden hebben.

V I E R D E H O O F D S T U K.

Van de Jaerlijksche Vergadering.

I.

De Jaerlijksche Vergadering zal op den tweeden Dingsdag in Hooimaend, des morgens van negen tot twaelf uren, gehouden, en des namiddags ten drie uren vervolgd worden.

I I.

De Leden zullen tot dat einde beschreven worden.

I I I.

Als de Vergadering geopend zal zijn, zullen de Handelingen van de Maetschappy, sedert de laetstgehoudene Jaerlijksche Vergadering, door den Sekretaris, voorgelezen worden.

• •

I V.

I V.

Zy zal over gene zaken enig besluit nemen dan die in de punten der Beschryvinge zullen zijn opgegeven , ten ware nog enige andere mochten voorgedragen worden , welke de Vergadering eenstemmiglijk oordeelde geen uitstel te kunnen lyden.

V.

In de Wetten der Maetschappye zal gene verandering dan door haer gemaekt worden.

V I.

Niemand zal tot Lid der Maetschappye dan door haer verkozen worden.

V I I.

Zy zal den nieuwverkozen Leden , die te Leyden wonen , door den Sekretaris , den anderen , door den Brieffchryver , van hunne Verkiezinge kennis geven ; hun verzoeken , op die bekendmaking , binnen een Maend , te antwoorden ; en aen ieder derzelven , die de Verkiezing zal aengenomen hebben , een uittreksel uit de Handelingen der Vergaderinge , waerin zy verkozen zijn , met een afdrukfel der Wetten , en ene Naemlijst der Leden , bezorgen.

V I I I.

V I I I.

Zy zal de Jaerlykfche Rekening van den Penningmeester naerzien , en, die goedgekeurd hebbende , door den Prefident en twee der Leden , buiten Leyden wonende , laten ondertee-
kenen.

I X.

Zy zal de Toelagen bepalen , welke , tot goedmaking van de kosten der Maetschappye , zullen vereischt worden.

X.

Zy zal de Amptenaers der Maetschappye verkiezen.

X I.

Zy zal Jaerlyks nieuwe Gekommitteerden tot het beoordee-
len der ingeleverde Stukken benoemen.

X I I.

Zy zal Gekommitteerden verkiezen voor de Stukken , wel-
ker Schryvers overleden zijn , eer zy van de daerop gevalle-
ne aenmerkingen zullen gebruik gemaekt hebben.

X I I I.

Zy zal niemand tot enig Ampt , of Kommisfie , tegen zynen
zin , benoemen.

* * *

X I V.

X I V.

Zy zal twee van hare Leden , nevens den Sekretaris , mids gene Schryvers der beoordeelde Stukken zijnde , verkiezen , om den inhoud der Stembriefjes van de Gekommitteerden , in een afzonderlijk vertrek , te onderzoeken , en haer te berichten welke Stukken ter uitgave goedgekeurd zijn ; zoo nochtans , dat zy dezen tot dat onderzoek niet zal toelaten , dan nadat zy aen den President beloofd zullen hebben , nooit aen iemand te zullen ontdekken , welken der Gekommitteerden enig Stuk goed- of afgekeurd hebben.

X V.

Zy zal de Stukken , die ter uitgave goedgekeurd zijn , door den Sekretaris laten aenteekenen , en gene dan die dus aengeteekend zijn , zullen op den naem der Maetschappy gedrukt worden.

X V I.

Zy zal bepalen , op welke wyze , en in welken vorm , de Werken der Maetschappye zullen gedrukt worden.

V I J F-

V I J F D E H O O F D S T U K .

Van het Stemmen in de Vergaderingen.

I.

In alle de Vergaderingen zal elk Lid, die 'er tegenwoordig zal zijn, stem hebben; doch de bedenkingen der afwezenden, indien zy dezelve by geschrifte ingeleverd hebben, zullen als raedgevingen voorgelezen en overwogen worden.

I I.

In het opnemen der stemmen zal men de orde des tijds, wanneer elk verkozen is, volgen.

I I I.

Men zal naer de meerderheid der stemmen de besluiten opmaken; doch, als het getal derzelve gelijk zal zijn, het gevoelen volgen van die helft, met welke de President zal gestemd hebben.

I V.

Tot het veranderen van enige Wet, tot het maken ener nieuwe, en tot het verkiezen van Leden, wordt ene meerderheid van drie vierde deelen der stemmen vereischt.

• • 3

V.

V.

Men zal by monde stemmen, uitgezonderd in het verkiezen van Leden, hetwelk geschieden zal door het werpen van een witte of zwarte boon in enen zak, wanneer de witte een teeken van goedkeuring, de zwarte van afkeuring, zijn zal.

Z E S D E H O O F D S T U K.

Van de Amptcnaren in het algemeen.

I.

De Amptenaers der Maetschappye zullen vijf in getal zijn, een President, een Sekretaris, een Brieffchryver, een Opzie-
ner over het uitgeven der Stukken, en een Penningmeester.

II.

Zy zullen uit de Leydsche Leden verkozen worden.

III.

Zy zullen, tot het scheiden der eerstkomende Jaerlijkche Vergaderinge, hunne Ampten waarnemen; doch de Penningmeester niet langer dan tot het sluiten zyner Rekeninge.

IV.

I V.

Zy zullen behoorlyke rekeningen van de kosten , die zy mogen gemaekt hebben , in. ene Maendelykſche Vergadering inbrengen.

V.

Wanneer de Prefident of Sekretaris mocht afwezende zijn ; zal de Vergadering een der tegenwoordig zijnde Leden benoemen , om dezelfs post , voor dien dag , waer te nemen.

V I.

Indien enig Amptenaer , in het jaer zyner Bedieninge , uit Leyden verhuisd , of overleden , is , zal de eerstvolgende Vergadering enen anderen in dezelfs plaetſe verkiezen.

Z E V E N D E H O O F D S T U K :

Van den Prefident.

I.

De Prefident zal de Vergaderingen openen , de voorſtellen in omvraege brengen , en naer de meerderheid der ſtemmen de beſluiten opmaken.

II.

I I.

Hy zal de Handelingen van iedere Vergadering , nadat zy door den Sekretaris in geschrifte gesteld , door de tegenwoordig zijnde Leden herzien , en vervolgens geboekt , zullen zijn , met zynen naem onderteekenen.

A C H T S T E H O O F D S T U K .

Van den Sekretaris.

I.

De Sekretaris zal de Stukken en Brieven , die de Maetschappij ontvangen zal hebben, in de Vergaderingen voorlezen.

I I.

Hy zal dezelve in zyne bewaring houden ; en geen der Stukken , noch enig gedeelte derzelve , aen iemand buiten de Vergadering mededeelen , dan aen de Gekommitteerden der Klasse waertoe zy behooren , of aen zulke Leden der Maetschappij , die , te Leyden zijnde , begeren mochten dezelve daer te zien.

I I I.

Hy zal de Stukken , die onderzocht moeten worden , ter hand stellen aen de Leydsche Gekommitteerden der Klasse waertoe

DER NEDERLANDSCHE LETTERKUNDE. 17

toe zy behooren ; doch , als 'er in dezelve gene Leydsche Gekommitteerden zijn , aen den Brieffchryver.

I V.

Hy zal de Stembriefjes der Gekommitteerden , verzegeld , op de Jaerlijksche Vergadering inleveren.

V.

Hy zal van het voorvallende in iedere Vergadering korte aenteekeningen houden , dezelve , in orde gesteld zijnde , in de naestvolgende Vergadering ter herzieninge voorlezen , en , wanneer zy goedgekeurd zullen zijn , in een Boek , daertoe geschikt , overschryven.

V I.

Hy zal in zyne opstellen zyne eigene spelling gebruiken ; totdat de Jaerlijksche Vergadering daeromtrent enig ander besluit genomen zal hebben.

V I I.

Hy zal de noodige uittreksels of affchriften van de Handelingen der Maetschappye maken , met zynen naem ondertekenen , en bezorgen daer zy behooren.

• • •

V I I I.

V I I I.

Hy zal ene Lijst van de Leden der Maetschappye houden , en op dezelve , zoo wel als in de Handelingen der Jaerlijk-
sche Vergaderinge , aenteekenen in welk opzicht zy der Maet-
schappye zijn aengeprezen.

N E G E N D E H O O F D S T U K :

Van den Brieffchryver.

I.

De Brieffchryver zal alle de Brieven en andere verzegelde
Papieren , die aen de Maetschappye zullen gezonden zijn , ope-
nen , en op dezelve aenteekenen wanneer zy ontvangen zijn.

I I.

Hy zal de ontvangene Brieven en Stukken , by de eerste
gelegenheid , in de Vergadering inleveren.

I I I.

Hy zal de Brieven der Maetschappye opstellen ; dezelve ;
goedgekeurd zijnde , affchryven , of laten drukken , met zy-
nen naem onderteekenen , en verzenden.

I V.

I V.

Hy zal in de Brieven der Maetschappye zyne eigene spelling gebruiken , totdat de Jaerlijksche Vergadering daeromtrent enig ander besluit genomen zal hebben.

V.

Hy zal van ieder dier Brieven , in een Boek , daertoe geschikt , een afschrift houden.

V I.

Hy zal de Stukken , die door de Klasfen moeten onderzocht worden , nadat dit door de Leydsche Gekommitteerden gedaen zal zijn , met derzelve aenmerkingen aen de anderen verzenden , nevens ene Naemlijst , volgens welke zy onder dezen moeten rondgaen.

V I I.

Hy zal elk Stuk , dat hy van de Gekommitteerden te rug zal ontvangen hebben , met hunne aenmerkingen , aen deszelfs Schryver ten spoedigsten bezorgen ; doch hem niet laten blyken door wien deze of gene der aenmerkingen gemaekt zijn.

V I I I.

Hy zal de ontvangene Stembriefjes der Gekommitteerden , verzegeld , aen den Sekretaris bezorgen.

• • • 2

I X.

I X.

Hy zal van de namen der genen , die der Maetschappye tot Leden worden aengeprezen , en van de redenen dier aenpry- zinge , aenteekening houden.

T I E N D E H O O F D S T U K .

Van den Opziener over het uitgeven der Stukken.

I.

Alles , wat de Maetschappye besloten zal hebben te laten druk- ken , zal door den Opziener over het uitgeven der Stukken ter pers bezorgd , en , onder zijn opzicht , afgedrukt worden.

I I.

Hy zal , in de Maendelykche Vergaderingen , de Bladen , die federt ene voorgaende Vergadering zullen afgedrukt zijn , ter tafel brengen.

E L F D E H O O F D S T U K .

Van den Penningmeester.

I.

De Penningmeester zal de Toelagen van alle de Leden , te- gens behoorlyke quitantiën , ontvangen , en de geheele Kas der Maetschappye in zyne bewaring houden.

I I.

I I.

Hy zal , tegens behoorlyke quitantiën , zonder uitstel , alle betalingen doen , waertoe hy door ene Vergadering der Maetschappye zal gemachtigd zijn.

I I I.

Hy zal van den ontvangst en de uitgave behoorlijk boekhouden , om in iedere Vergadering bericht wegens den staet der Kasse te kunnen geven.

I V.

Hy zal in de Maendelyksche Vergadering van Hooimaend ene Rekening van den ontvangst en de uitgave des geheelen Jaers inleveren , en de quitantiën daerby voegen.

T W A E L F D E H O O F D S T U K .

Van de ingeleverde Stukken.

I.

Ieder Stuk zal in zyne Klasse rondgaen ; doch eerst aen de Leydsche Gekommitteerden , en daarna , met hunne aenmerkingen , aen de anderen , volgens ene daerby gevoegde Naemlijst , bezorgd worden.

• • • 3

II.

I I.

Men zal de aenmerkingen op ieder Stuk , nadat het in zyne Klasse rond geweest zal zijn , met het zelve , aen deszelfs Schryver bezorgen , om het daernaer , voorzoover hy zulks goetvindt , te verbeteren , en , dus verbeterd , der Maetschappye ten spoedigsten te rug te zenden.

I I I.

De Stukken , aen de Maetschappy wedergezonden , zullen nochmaels onder de Gekommitteerden rondgaen , om onderzocht te worden , of men dezelve , zoo als zy dan zullen zijn , zal uitgeven.

I V.

Men zal , in de Jaerlijksche Vergadering , alleen die Stemmen der Gekommitteerden opnemen , welke , in den Brief van Beschryving tot die Vergadering , verzocht worden.

V.

Indien de Schryver van enig ingeleverd Stuk overleden zy , eer hy van de daerop gegevene aenmerkingen gebruik gemaakt zal hebben , zal men zes Gekommitteerden benoemen , om te oordeelen , of men het onder de Werken der Maetschappye zal uitgeven , en tevens , om der Jaerlijksche Vergaderinge te be-

DER NEDERLANDSCHE LETTERKUNDE. 23

berichten , of in hetzelfde enige wezenlyke mislagen gevonden worden.

V I.

Men zal zorg dragen , dat een Gekommitteerde , dien men stelt in de plaetse des genen , die zelf een Stuk heeft ingeleverd , over geen ander dan over dat Stuk oordeele.

V I I.

Den Gekommitteerden zullen gene Stukken ter beoordeeling gegeven worden , dan die voor hunne benoeming zijn ingeleverd.

D E R T I E N D E H O O F D S T U K .

Van de Gekommitteerden tot het beoordeelen der ingeleverde Stukken.

I.

De Maetschappy zal de ingeleverde Stukken door Gekommitteerden , uit hare Leden , laten beoordeelen.

I I.

Dezen zullen die Stukken onderzoeken , en het geen zy'er op aentmerken hebben daerby voegen.

I I I.

I I I.

Ieder Gekommitteerde zal de Stukken , welke hem ten onderzoek gezonden zijn , met de daerop gemaekte aenmerkingen , zoo spoedig als hem zulks doenlijk zy , bezorgen aen den genen die naest hem op de Naemlijst volgt , waerna zy door den laetsten , met alle de aenmerkingen , aen de Maetschappy zullen te rug gezonden worden.

I V.

De Gekommitteerden van iedere Klasse zullen elkanders aenmerkingen geheim houden.

V.

Zy zullen , zoo veel hun mogelijk is , zorge dragen , dat die Stukken , welke hun voor de tweede mael ten onderzoek gezonden worden , hoe eerder hoe beter , en , ten langsten , voor de Maendelijksche Vergadering van Bloeiemaend , aen den Brieffchryver te rug komen.

V I.

Zy zullen , door de meerderheid van twee derde deelen hunner Stemmen , in iedere Klasse , bepalen , welke Stukken als Werken der Maetschappye zullen uitgegeven worden.

V I I.

Ieder Gekommitteerde zal een verzegeld Briefje , behelzende zyne goedkeuring of afkeuring der Stukken , waertoe hy ge-

DER NEDERLANDSCHE LETTERKUNDE. 25

gekommitteerd is , met zynen Naem onderteekend , voor of op de Jaerlijksche Vergadering aen den Brieffchryver of Sekretaris bezorgen.

V I I I.

Zy zullen in vier Klasfen onderscheiden zijn ; eene voor de Taalkunde ; eene voor de Welsprekendheid ; eene voor de Dichtkunst ; en eene voor de Oudheid- en Historiekunde.

I X.

Iedere Klasse zal van zes Leden , en derzelve Kommissie van een Jaer , zijn.

X.

Zy zullen uit allen , die een Jaer of langer Leden der Maetschappye geweest zyn , en binnen de zeven Vereenigde Gewesten , of Generaliteits Landen , wonen , mogen verkozen worden.

X I.

Ieder der zoodanige Leden zal , by iedere verkiezing , in meer dan eene Klasse mogen gekommitteerd worden.

• • • •

X I I.

X I I.

Indien een of meer der Gekommitteerden de Kommisfie , hun by hun afwezen opgelegd , van de hand wyzen ; voor het eindigen van hunne Kommisfie overlyden , of voor drie Maenden , of langer , buiten 's Lands gaen , zullen een of meer andere in derzelve plaetse gesteld worden.

X I I I.

Indien een of meer der Gekommitteerden een Stuk hebben ingeleverd , hetwelk door de Klasse waertoe zy behooren moet beoordeeld worden , zullen een of meer andere ter beoordeeling van ieder zoodanig Stuk , in de plaetse van den Schryver , benoemd worden.

VEERTIENDE HOOFDSTUK.*Van het uitgeven der Werken.***I.**

De Maetschappy zal geen Stuk uitgeven , tenzy het aen alle de Gekommitteerden zyner Klasse ter beoordeeling gezonden , en , door de vereischte meerderheid hunner Stemmen , goedgekeurd zy.

I I.

I I.

In de uitgave van elk Stuk zal ieder Schryver zyne eigene spelling behouden.

I I I.

Van Stukken, die in ene vreemde tale mochten ingeleverd worden, zal men niet dan ene Nederduitfche vertaling uitgeven.

I V.

Men zal in de uitgave den rang der Stukken fchikken naer de orde des tijds, wanneer dezelve ingeleverd zijn.

V.

De berichten, welke de Jaerlijksche Vergadering by de gedrukte Stukken zal willen voegen, zullen door den Sekretaris opgesteld, en met zynen naem daerby gedrukt, worden; doch niet, voordat zyne opstellen in ene Maendelijksche Vergadering goedgekeurd zullen zijn.

V I.

Stukken, welker Schryvers overleden zijn, eer zy van de daerop gevallene aenmerkingen gebruik gemaekt hebben, zullen,
* * * * 2
len,

len , indien zy ter uitgave zijn goedgekeurd , zonder verandering gedrukt worden , ten ware de Jaerlyksche Vergadering , van enige wezenlyke mislagen in dezelve onderricht , goedgevond die , volgens meerderheid der Stemmen , te verbeteren.

V I I.

Men zal , behalven de Werken der Leden , ook die van anderen , die enig Stuk aen de Maetschappy mochten zenden , aennemen , en , indien zy goedgekeurd worden , uitgeven ; in welk geval men dezelve achter de Verhandelingen der Leden afzonderlijk zal plaetsen.

V I I I.

By elk Stuk , hetwelk men uitgeeft , zal des Schryvers naem , zoo hy een Lid der Maetschappye is , zonder enige verkorting gedrukt worden ; doch ten aanzien van anderen zal men hieromtrent derzelve verkiezing volgen.

I X.

Wanneer een Werk van enigen Schryver , geen Lid der Maetschappye zijnde , doch zich door het melden van zynen naem bekend gemaekt hebbende , der uitgave waardig gekeurd zal zijn , zal men hem de aanmerkingen der Gekommitteerden over hetzelfde , voordat het gedrukt wordt , mededeelen , om daarvan , naer zijn goedvinden , tot verbetering van zijn Stuk , gebruik te maken.

X.

X.

Men zal aen elken Schryver, hetzy hy een Lid der Maetschappye zy of niet, dat Deel van hare gedrukte werken, waerin enig Stuk van hem geplaetst zal zijn, uit haren naem, tot een geichenk zenden.

X I.

Men zal den Drukker doen beloven dat hy, voor den dag der uitgave, niets van het afgedrukte aen anderen zal laten zien.

X I I.

Het zal niemand der Leden vrystaen enig afgekeurd Stuk, behalven zijn eigen, op enige wyze, aen anderen mede te deelen.

X I I I.

De afgekeurde Stukken zullen aen derzelve Schryveren, indien zy het verzoeken, te rug gegeven worden.

N A E M L I J S T
D E R
L E D E N
V A N D E
M A E T S C H A P P Y E
D E R
N E D E R L A N D S C H E L E T T E R K U N D E
T E L E Y D E N.

Leden der Maetschappye volgens de Handelingen van den 18.
van Hooimaend 1766.

- De Wel Eerw. Heer WILHELMUS MOBACHIUS QUÆT, *Predikant te Haerlem.*
- De Wel Eerw. Heer ADRIANUS VAN ASSENDELFT, *Predikant te Leyden.*
- De Wel Ed. Heer Mr. HENRIK ARNOLD KREET, *Advokaet te Rotterdam.*
- De Wel Ed. Heer FRANS VAN LELYVELD, *Koopman te Leyden.*
- De Wel Ed. Hooggel. Heer Mr. HERMAN TOLLIUS *Hist. Eloq. & Ling. Graec. Prof. te Harderwyk.*
- De Wel Ed. Gestr. Heer Mr. HENRIK VAN WIJN, *Pensionaris der Stad Brielle; Lid van het Zeeuwsche Genootschap der Wetenschappen te Vlissingen.*
- De Wel Eerw. Heer PIETER PALUDANUS, *Predikant te Wassaer.*
De

2 N A E M L I J S T D E R L E D E N .

- De Wel Ed. Hooggel. Heer MEINARD TYDEMAN, *J. U. D. & Jur. Nat. Gent. & Publ. Rom. Germ. Prof. te Utrecht.*
- De Wel Ed. zeer Gel. Heer ADRIAAN KLUIT, *Eloq & Litt. Lector, en Reëtor der Latijnsche Schole te Middelburg.*
- De Wel Eerw. Heer ADRIAEN MANDT, *Predikant te Ouderkerk aen den Amstel.*
- De Wel Ed. Geftr. Heer JAN MACQUET, *Med. Doëtor; Schepen der Stad Zierikzee.*
- De Wel Ed. Heer Mr. CAROLUS BOERS, *J. z. Advokaet te Leyden.*
- De Hoogwelgeb. Heer, Jonkhr. ULBO VAN BURMANIA, *Grietman van Leeuwarderadeel, te Leeuwarden.*
- De Wel Ed. Geftr. Heer Mr. LUCAS TRIP, *Racdsbeer der Stad Groningen.*
- De Wel Ed. Geftr. Heer NICOLAAS HINLÓPEN, *Oudschepen te Hoorn.*
- De Wel Ed. Geftr. Heer Mr. ZACHARIAS HENRIK ALEWIJN, *Heer van Mijnden en de beide Loosdrechtten, Schepen der Stad Amsterdam.*
- De Hoogwelgeb. Heer JAN ARENT BARON DE VOS VAN STEENWIJK, *te Vollenhove.*
- De Wel Ed. Geftr. Heer Mr. CORNELIS ANTHONY VAN WACHENDORFF, *Raed in de Vroedschap der Stad Utrecht.*
- De Wel Eerw. Heer RUTGER SCHUTTE, *Predikant te Amsterdam.*
- De Wel Eerw. Heer HERMAN ADRIAAN BRUINING, *Predikant te Worcum in Vriesland.*
- De Wel Eerw. Heer LEONARD VAN WOLDE, *Predikant te Gorinchem. overleden in Louwmaend 1769.*
- De Wel Eerw. Heer MARTEN SCHAGEN, *Predikant der Doopsgezinden te Utrecht. overleden in Wijnmaend 1770.*
- De Heer JOAN FORTMAN, *Præceptor der Latijnsche Schole te Hoorn.*
- De Wel Ed. Hooggel. Heer RYKLOF MICHAEL VAN GOENS, *Hofraed van H. Keizerl. Koningl. en Apost. Majesteit; Hist. Antiq. Eloq. & Ling. Graec. Prof. te Utrecht; Lid van de Akademie der Wetenschappen van Siëna, van de Societeit der Etruscische Oudheden van Cortona, enz.*

De

- De Wel Ed. Heer MICHEL ANTHONY VAN ASCH VAN WIJK,
te Utrecht.
- De Hoogwelgeb. Heer, Jonkhr. ROBERT VAN DER CAPELLEN
TOT DEN BOEDELHOFF, te Zutphen.
- De Wel Eerw. Heer PIETER VAN DEN BOSCH, *Predikant der Re-*
monstranten te Leyden.
- De Wel Ed. Hooggel. Heer JOHANNES THEODORUS ROSSIJN,
A. L. M. Phil. Doct. Phil. Math. & Astronom. Prof. te Harderwijk.
- De Wel Ed. Hooggel. Heer EVERHARDUS SCHEIDIUS, *Theol.*
Doct. & Ling. Orient. Prof. te Harderwijk.
- De Hoog Eerw. Hooggel. Heer JAN JACOB SCHULTENS, *Theol.*
Doct. Theol. & Ling. Orient. Prof.
Colleg. Theol. Reg. Prim. te Leyden.
- De Wel Ed. Hooggel. Heer JOHAN LULOFS, *A. L. M. Philos.*
& J. U. Doct. Astron. & Phil. Prof. te Leyden;
Lid van de Hollandsche Maetschappye der Weten-
schappente Haerlem. overleden in Slachtmaend 1768.
- De Hoogwelgeb. Heer, Jonkhr. GEORG FREDERIC BARON THOE
SCHWARTZENBERG EN HOHENLANSBERG, *Gedepu-*
teerde Staet en Lid van de Houtvestery van Vriesland,
en Dijkgraef der vijf deelen Zeedyken, te Leeuwarden.
- De Wel Ed. Gestr. Heer BALTHAZAR HUYDECOPER, *Schepen der Stad*
Amsterdam; Oud-Baljuw en Dijkgraef der Stede en des Eilands van Texel.
- De Wel Ed. Gestr. Heer Mr. JAN FREDERIK PARVE', *Raed in*
de Vroedschap en Hoofd-Officier der Stad Haerlem;
Rentmeester van Rhijnland; Directeur van de Hol-
landsche Maetschappye der Wetenschappen te Haerlem.
- De Wel Ed. Gestr. Heer Mr. GERARD MEERMAN, *Oud Pensionaris der*
Stad Rotterdam; Meesterknaep van de Houtvestery
van Holland. overleden in Wintermaend 1771.
- De Wel Ed. Gestr. Heer Mr. JAN JACOB VAN MAURICIUS,
Pensionaris honorair der Stad Purmerende; Oudgouverneur
Generael van Suriname; Minister van de H. Mog. Heeren
Staten Generael der Vereenigde Nederlanden by de Neder-
Saxische Kreits te Hamburg. overleden in Lentemaend 1768.

*** **

De

N A E M L I J S T D E R L E D E N

- De Wel Ed. Geftr. Heer Mr. DANIEL PIETER DE MAUREGNAULT,
*Raed en Pensionaris der Stad Campvere; Directeur van het
Zeeuwſche Genootſchap der Wetenschappen te Vliffingen.*
- De Wel Ed. Hooggel. Heer DAVID RUHNKENIUS, *Eloq. & Hiſt.
Prof. en Bibliothecarius te Leyden; Lid van de Hol-
landſche Maetſchappye der Wetenschappen te Haerlem.*
- De Wel Ed. Hooggel. Heer PETRUS BONDAM, *J. U. D. Jur. Civ.
nec non Jur. Publ. Belg. Prof. te Harderwijk;
Historiographus Gelriae; Lid van de Holland-
ſche Maetſchappye der Wetenschappen te Haerlem.*
- De Wel Ed. Hooggel. Heer HERMAN CANNEGIETER, *J. U. D.
Jur. Civ. Nat. Gent. Publ. & Hod. ut & Publ.
Belg. Prof. te Franeker; Lid van het Zeeuwſche
Genootſchap der Wetenschappen te Vliffingen.*
- De Wel Eerw. zeer Gel. Heer WOUTER RUDOLPH NANNINGA,
*Theol. Doct. en Predikant te Dron-
rijp. overleden in Louwmaend 1768.*
- De Wel Eerw. Heer ENGELBERTUS MATTHAEUS ENGELBERTS,
*Predikant te Hoorn; Lid van de Hollandſche
Maetſchappye der Wetenschappen te Haerlem.*
- De Wel Ed. Heer JOANNES EUSEBIUS VOET, *Med. Doct. in 's Hage.*
- De Wel Ed. Heer JAN WAGENAAR, *Historieſchryver der Stad Am-
ſterdam.*
- De Wel Eerw. Heer PIETER FONTEIN, *Oudleeraer der Doopsgezim-
den te Amſterdam.*
- De Heer MARTINUS ISAAC DE CRANE, *Gymnaſii Hornani Prorektor.*
- De Wel Ed. Heer Mr. HIERONYMUS VAN ALPHEN, *Advokaet te
Utrecht.*

Verkozen den 1. van Herſtmaend 1766.

- De Wel Ed. Heer Mr. ANTHONY CORNELIS DE MALNÖE, *Advokaet
te Leyden.*
- De Wel Ed. Geftr. Heer Mr. FREDERIK WILLEM BOERS, *Advokaet
der Generale Nederlandſche Geotſtrojeerde
Ooſtindiſche Maetſchappye; te Amſterdam.*

De

VAN DE MAETSCHAPPYE.

5.

De Wel Eerw. Heer JAN KORNELIS VALK, *Predikant der Remonstranten te Leyden.*

Verkozen den 9. van Herfstmaend 1766.

De Wel Eerw. Heer WILLEM VAN MUYDEN, *Predikant der Remonstranten te Leyden.*

De Wel Ed. Gestr. Heer Mr. PIETER HENRIK VAN DE WALL, *Lid van den Oudraed der Stad Dordrecht.*

De Wel Ed. Gestr. Heer Mr. JOHAN THEODOOR ROYER, *Sekretaris van den Ed. Hove van Holland, Zeeland en Westfriesland; in 's Hage.*

De Wel Ed. Hooggel. Heer HENRIK CANNEGIETER, J. U. D. *Historiarum & Eloquentiae Professor, & Rector der Latijnsche Schole te Arnhem, Historiographus Gelriae; en Lid van de Hollandsche Maetschappye der Wetenschappen te Haerlem. overleden in Oegstmaend 1770.*

Verkozen den 5. van Wintermaend 1766.

De Wel Ed. Gestr. Heer Mr. DANIEL VAN ALPHEN, *Oud-Raed en Schepen; en thans Griffier der Stad Leyden; Directeur van het Zeeuwfche Genootfchap der Wetenschappen te Vliffingen.*

Verkozen den 6. van Sprokkelmaend 1767.

De Wel Ed. Hooggel. Heer LUDOVICUS CASPARUS VALCKENAER, *Ling. Graec. & Hist. Patr Prof. te Leyden; Lid van de Hollandsche Maetschappye der Wetenschappen te Haerlem.*

Verkozen den 14. van Hooimaend 1767.

De Wel Ed. Gestr. Heer Mr. BARTHOLOMAEUS DE MOOR VAN IMMERZEEL, *Raed en Burgemeester der Stad Gouda.*

De Hoog Eerw. Hooggel. Heer SAMUEL HENRICUS MANGLR, *Theol. Doct. en Prof. en Concionator Academicus te Franeker; Lid van het Zeeuwfche Genootfchap der Wetenschappen te Vliffingen.*

* * * * *

De

N A E M L I J S T D E R L E D E N

- De Wel Ed. Heer Mr. JACOB VISSER , *Advokaet in 's Hage; mitsgaders Agent van St. Servaes, enz.*
De Wel Ed. Heer ADRIANUS HERINGA , *Med. Doct. te Leeuwarden.*
De Wel Eerw. Heer CORNELIUS NOZEMAN , *Predikant der Remonstranten te Rotterdam; Directeur van het Bataafsche Genootschap der Proefondervindelyke Wijsbegeerte, aldaer.*
De Wel Ed. Heer WILLEM VAN DER POT , *te Rotterdam.*
De Wel Ed. Heer NIKOLAES VERSTEEG , *te Rotterdam.*

Verkozen den 6. van Bloemaend 1768.

- De Heer HENDRIK ALBERT DIBBETZ , *te Leyden.*
De Heer JAN DE KRUYFF , *te Leyden.*
De Wel Ed. Heer Mr. PIETER TOLLOZAN , *Advokaet te Leyden.*

Verkozen den 12. van Hooimaend 1768.

- De Wel Eerw. Heer AHAZUERUS VAN DEN BERG , *Predikant te Barneveld.*
De Heer BERNARDUS DE BOSCH , *te Amsterdam.*
De Heer PIETER MEYER , *te Amsterdam.*
De Heer PIETER HUISINGA BAKKER , *te Amsterdam.*
De Wel Ed. Gestr. Heer Mr. JOHAN ABRAHAM VAN THYE HANNES ,
*Drost en Dijkgraef van Empel en Meerwijk;
Raed en Schepen der Stad Gorinchem.*
De Wel Ed. Heer WILLEM KOPS , *Koopman te Haerlem; Directeur van de Hollandsche Maetschappye der Wetenschappen, aldaer.*
De Wel Edele Heer DYDERIK FREDERIK VAN HALSEMA , *Advokaet te Groningen.*

Verkozen den 11. van Hooimaend 1769.

- De Wel Ed. Heer Mr. BURCHARD JOAN VAN HATTUM , *Advokaet te Zwolle.*
De Wel Ed. Heer HERMANNUS GERARDUS OOSTERDIJK , *Med. Doct. te Amsterdam.*

Ver-

VAN DE MAETSCHAPPE.

7

Verkozen den 2. van Sprokkelmaend 1770.

De Wel Eerw. Heer CORNELIUS VAN ENGELN, *Oud Leeraer der Doopsgezinden, wonende te Leyden.*

Verkozen den 10. van Hooimaend 1770.

De Wel Ed. Heer Mr. NICOLAUS THOLEN, *J. U. D. en Advokaet te Leeuwarden; Klerk ter Griffie van het Collegie der Ed. Mog. Heeren Staten van Vriesland. overleden in Herfstmaend 1770.*

De Hoog Eerw. Hooggel. Heer JOHAN KAREL PALIER, *Theologie Professor en Predikant te 's Hertogenbosch; Lid van de Hollandfche Maetschappij der Wetenschappen te Haerlem.*

Verkozen den 1. van Lentemaend 1771.

De Wel Ed. Geftr. Heer Mr. HENDRIK TWENT, *Veertig in Raede der Stad Leyden; en Ontvanger van de Ordinaris Verponding, aldaer.*

Verkozen den 9. van Hooimaend 1771.

De Wel Ed. Hooggel. Heer HENRICUS JOHANNES ARNTZENIUS, *J. U. D. Juris, Antiquit. & Poeseos Prof. en Reftor der Latijnsche Schole te Zutphen.*

De Wel Eerw. Heer JONA WILLEM TE WATER, *Predikant te Vliffingen; en Lid van het Zeeuwfche Genootfchap der Wetenschappen, aldaer.*

De Wel Ed. Geftr. Heer Mr. LAURENS PIETER VAN DE SPIEGEL, *Burgemeester en Raed der Stad Goes; Lid van het Zeeuwfche Genootfchap der Wetenschappen te Vliffingen.*

*** 3

W E R K E N
V A N D E
M A E T S C H A P P Y
D E R
N E D E R L A N D S C H E L E T T E R K U N D E
T E L E Y D E N.

L I J S T
D E R
S T U K K E N.

Brief wegens den *Ablativus Absolutus*, door B. HUY-
DECOPER. Bladz. I.

Verhandeling over de verbuiging van het Werkwoord
Laten, als een hulpwoord der gebiedende of Toevoe-
gende Wyze gebruikt, door WOUTER RUDOLF NAN-
NINGA. LVII

Bylagen tot die Verhandeling, door NIKOLAAS HIN-
LÓPEN. LXVII.

Onderzoek of *Quentovicus Wyk te Duurstede*, ge-
leegen in het Sticht van Utrecht, geweest is, door
Mr. PIETER HENDRIK VAN DE WALL LXXV.

Aanmerkingen over het *Wapel* of *Wapendrencken*
door Mr. PIETER HENDRIK VAN DE WALL. XCIII.

Mengelingen, behelzende Verbasterde Spreekwy-
zen, en een Aanhángzel van verminkte Plaatzen
in Oude Schryveren, door Mr. ZACHARIAS HENDRIK
ALEWIJN. CI.

* * * * *

Byla-

L I J S T D E R S T U K K E N .

Bylagen tot die Verhandeling, door NIKOLAAS HIN-
LÓPEN. Bladz. CXVII.

De Twaalfde der Olympische Lierzangen van Pin-
darus nagevolgd, door PIETER VAN DEN BOSCH. CXXIII.

L I J S T D E R A E N G E N O M E N V E R H A N D E L I N G E N .

Bericht van CORNELIUS NOZEMAN , wegens eenige
Aenmerkingen der Heeren MATTHEUS en JUSTUS VAN
LEEUAERDEN , tot verdediging van den *Nominativus*
Absolutus. I.

Brief van MATTHEUS VAN LEEUWAERDEN aen den
Wel Edelen Gestrengen Heere Mr. B. HUYDECOPER ,
over het gebruik van den *Ablativus Absolutus* in
onze Taale. IX.

Nae - Bericht van JUSTUS VAN LEEUWAERDEN , be-
treffende het geschil over den *Ablativus Absolutus*. XXIII.

B R I E F

V A N

BALTHAZAR HUYDECOPER,

WEGENS DEN

ABLATIVUS ABSOLUTUS.

MIJN HEER,

Het gunstig oordeel, dat gy in uwven Brief, geschreeven in de maand September des jaars 1737, over myne Werken geveld hebt, is my te aangenaamer geweest, omdat het u behaagd heeft, ook aan my te ontdekken een voornaam stuk, waarin gy van mijn gevoelen verschikt. 't Is buiten twijffel, datmen, op die wyze malkanderen tegensprekende, op den rechten weg is, om ter kennisse van waarheid en weetenfchap te komen. Want dikwils ftruikelende, hebben wy ook dikwils onderrechtinge noodig. Ik betuig u myne dankbaarheid; en weet daarvan geen uitfteekender blijk te geeven, dan de ftoffe, die den voornaamften inhoud van uw fchryven uitmaakt, met alle aandacht op nieuws te overweegen, en met een onzydig oog te herleezen, zo het geene ik zelf, in myne Proeve, voor het gebruik van den *ABLATIVUS ABSOLUTUS* in onze Moedertaale, als het geene de heer Ten Kate, gy na hem, en eenige anderen, tegen het zelve ingebragt hebben. Ik vrees wel, dat mijn Antwoord wat lang zal uitloopen; en ik my, door zaaken van andere natuur genoodzaakt zien, het begonnene aan een zyde te leggen. Doch mijn meenig is meer, u een voldoende en overtuigend, dan een verhaast antwoord te doen toekomen. Ook eischt de ftoffe noch al wat leezens en overweegens. Om dan den tijd aan eene

A

uit-

uitgerekte Inleiding niet te verkwisten, zal ik die bekorten, en, uw^{en} Brief by der hand neemende, zien waar my best te beginnen staa.

Ter zaake, of liever, tot de omstandigheden der zaake, komende, begint gy met het in twijffel trekken van 't gezag der Ouden, en kunt niet toestaan 't geen ik gezeid heb, naamelyk, *Dat het de Ouden alleen zijn, die ons kunnen leeren wat Duitsch zy, en hoe wy behooren te spreken of te schryven.* Maar men doet my geen recht, als men deeze woorden neemt zo algemeen, alof ik wilde, datmen nu zyne schryfwyze, in alle deelen, naar die der Ouden behoorde te schikken. Als gy my de historie van twee bedorven huishoudens, door de verkwistinge der vrouwen te grond gegaan, verhaald hebbende, in het slot der zelve zeide: *de mans zijn te beklagen, maar de vrouwen deugen niet:* zoudt gy niet vreemd opzien, als ik deeze woorden uit hun verband uitnam, en beweerde, dat het in 't algemeen niet waar is, dat de Mans te beklagen, en de Vrouwen ondeugende zijn? En met reden. want gy spraakt niet van alle mans, noch van alle vrouwen; maar bepaaldelyk van die, welcher historie gy verhandeld hadt. Doch zo moest gy by my ook verstaan hebben de woorden, *wat Duitsch zy*, niet van alle spreek- of schryfwyzen, maar alleen van die, over welke ik te dier plaatse handelde; en dat is de *Ablativus Absolutus*. Ten Kate zegt wel, dat die strydig is tegen ons Taaleigen. Maar ik erken hem hier niet voor mynen rechter, en beroep my op de Ouden, die beter in staat zijn, om ons te leeren *wat Duitsch zy*: dat is, om te beslissen, of de *Ablativus Absolutus* strydig zy tegen ons Taaleigen, of niet. Datwe hun gevoelen omtrent dit stuk niet lichtelyk zouden kunnen ontdecken, zal in 't vervolg anders blyken.

Gy werpt my vervolgens tegen, dat de zwaarigheid, door Ten Kate, omtrent den Vertaaler van Tatiaan, geopperd, by my niet geheel en al is weggenomen. Ik antwoord eenvoudig, dat my die zwaarigheid
niet

niet raakt, omdat ik my van 't gezag van dien Vertaaler niet bediend heb. Nochtans zullen wy het wat verder doen.

Vooraf lust het my, op te losfen de tegenwerping, die niet is van Ten Kate, maar van u: naamelijk, dat gy weigert eenig gezag, deezen aangaande, toe te staan aan de voorbeelden, door my bygebracht, omdatze ontleend zijn uit Vertaalers; alsof die allen van *Latinismi* overvloeiden. Daartegen zeg ik in 't algemeen; Als veele Vertaalers, in verscheiden tyden geleefd, op verscheiden plaatsen geschreeven, uit verscheiden taalen vertaald hebbende, zich eenpaariglijk bedienen van eene spreekwyze, eigen aan de Latijnsche taale, zo moetmen al wat onvertaaltelijk zijn, om niet te erkennen, dat die spreekwyze ook eigen zy aan die taale, waarin zy schreeven. Maar in 't byzonder; Dat uwe tegenwerping in zich zelve krachteloos is, omdatze slechts passen zoude op eenigen, geenszins op alle de voorbeelden, uit oude Schryveren in myne Proeve by een gezaamd. Den Vertaaler van Boëtius heb ik noit anders genoemd dan *Vertaaler van Boëtius*, omdat my zijn eigen naam onbekend is, en ik, door dien van *Vertaaler*, wilde aanduiden eenen enkelen Schryver, dien ik nu zie, doch toen niet voorzien kon, dat ik ook had moeten aanhaalen als *Uitlegger* van Boëtius. Gy verwachtte, zegtge, voorbeelden in 't Nederduitsch opgesteld, en gy vindt 'er eerst een, genomen uit een' Vertaaler, dien gy afwijst omdat hy een Vertaaler is. Gy bedriegt u. De twee voorbeelden van den *Abl. Abs.* in het onzydige Geslachte, die ik als overtuigende heb aangezien, en noch aanzie, bygebracht uit den Vertaaler, zijn ontleend van den Uitlegger van Boëtius; naamelijk deezen, *Ghemerct den ongherechten vonnesse*, en *Verhoort desen gheschille*. Gy hebt dan deeze voorbeelden ten onrechte verworpen, omdatze in 't Nederduitsch zijn opgesteld, gelijk gy zelf eischt. En gelijk dees Schryver hierin zyne eigen taal sprak, zo is lichtelijk op te

maaken, dat hy, de Latijnsche woorden, *eodem superflite*, vertaalende *hem noch leevende*, ook daarin zijn eigen taal gesproken hebbe, en geen kreupele naarvolger van 't Latijn geweest zy. De uitsteekende netheid van dien Schryver, gemerkt den tijd waarin hy schreef, heb ik aangetoond uit het onderscheid der Spellinge van D, DT en T: en opdat gy van de zelve te beter verzekerd moogt zijn, zal ik hier byvoegen eene plaats uit zijn Prologhe, daar hy zegt: „Ende want also Iheronimus super Iob in prohemio seit: Het es beter hebben correcte boucken dan scone, mids dat „ alle *incorrectie* WAT SINS BENEIMT, dien gheine scoonheit gheven en „ can. Ende Seneca ad Lucillum in eener Epistolen tuugt, dat niet „ en verscilt, hoe vele ende hoe lettel boucken men hebbe, maer correcte ende goede; so heb ic, tot elcx nutscap ende profite, den aller- „ eersten bouc van deser Translacie, met mijnder hant ghecorrigeert, te „ Sente Verelde te Ghend inde Librarie doen legghen, daer ieghen dat „ een yghelic duutghescrijfte daer af sal prouven moghen.” Heb dan, bid ik, wat meer achting voor deezen onbekenden, 't zy Schryver of Vertaaler, en laat ons van hem leeren, *dat alle incorrectie wat zins beneemt*: het welk, zo ergens, in ons verschil plaats heeft. Zie ook den Heer van S. Aldegonde in de Voorrede zyner berijmde Psalmen.

Maar een tweede bewijs, 't welk uwe tegenwerping alle kracht beneemt, is, dat de Ouden, geen Vertaalers zijnde, den *Abl. Abs* zo wel gebruikten als die; en daartegen, Vertaalers zijnde, dien zelfden *Abl.* zeer dikwils op andere en veelerleie wyzen, naar het hun goeddacht, uitdrukten, en zich geenszins zo beschroomd aan hun voorschrift verlaafden. Het eerste zal in 't vervolg genoeg blyken. Het tweede is overvloedig te bewyzen alleen uit onzen taalkundigen Vertaaler van Boëtius, dien gy nochtans in uwe tegenwerpinge vooral schijnt te bedoelen. Boëtius schreef B. I. *prosa I: EADEM PRODENTE.* de Vertaaler:

ler: „by haren bewife.” I. 3.: *Nonne — Socrates injuste victoriam mortis,*
 ME ASTANTE, *promeruit* — „was niet, te myner reghenwoordicheit,
 „Socrates tonrechte en onverdient ter dood ghebrocht?” Noch aldaar:
An te defererem, nec sarcinam, quam mei nominis invidia sustulisti, COM-
 MUNICATO *tecum LABORE, pariter?* — „Zoude ic dy laten, ende
 „niet helpen draghen dlast, dattu, in hatien van minen name, gheladen
 „hebs, en metti den aerbeyt niet deelen ghemeene?” I. 4: *tum ego,*
 COLLECTO *in vires ANIMO* — „doe vergaderdic kracht in my.”
 I. 6: *at, PRINCIPIO COGNITO, quis sit rerum finis ignores.* — „dattu,
 „wetende dbeghinsele, ignoreirs wat thende der dynghen is.” II. 2:
mecum veniunt, ME ABEUNTE *discedunt.* — „zy commen met my,
 „ende scheiden weder als ic vertrecke.” Noch eens IV. 1: ME MON-
 STRANTE — „by minen onderwyse.” Enz. Ik vertrouw dat dee-
 ze voorbeelden u zullen voldoen.

Van den Duitfchen Fasciculus Temporum heb ik hier niet veel te zeg-
 gen. 't Is zekerlijk een vertaaling. Ik heb my van de zelve bediend,
 vooral om des zelfs oudheid, zijnde gedrukt in het jaar 1480. Thans
 kan ik 't niet inzien, dewijl ik het slechts te leen gehad heb. Maar ook
 omtrent dit Werk bedriegt gy u, en wel grootelijks, als gy, om te bewy-
 zen, dat in het zelve al mede veel Latijnsche lappen zouden gevonden wor-
 den, daartoe bybrengt deeze woorden: *om daer mede te ploeghen, te EREN*
ende te saeyen dat lant inder woefinen. alsof dien Vertaaler het woord *Eren*
 niet in gedachten zoude gekomen zijn, ten waare hy 't Latijnsche CO-
 LERE voor zich gehad hadde. Gy bedriegt u hier meer dan eens.
 Eerstelijk, in de betekenis van 't Latijnsche *Colere* ('t welk daar ook in
 't Latijn niet gevonden wordt) ten anderen, in die van het Duitfche
Eren. In 't Latijn, zo ik anders de rechte plaats hebbe, gelijk ik mee-
 ne, staat, *ut araret & seminaret in deserto.*

Gy zult misfehien vraagen, betekent COLERE dan niet *Eeren*? Ik antwoord, neen: immers niet eigenlijk. *Colere* betekent, *zijn werk van iets maaken; zich geduuriglijk met iets bezig houden*: met een woord OEFFENEN. Zo is *Colere agrum*, het land oeffenen. Schaakspel MS. f. 32 b. *Tullius* sejt: *insuper sine ipsa amicitia nec domus, villa nec urbs stare poterit, nec ager cultus permanebit. Dats; hier en boven zonder vriendscaep zo en mach buys, dorp noch stede bliuen staen, noch acker geoeffent worden.* Boëtius, L. V. Prosa I. *colendi agri causa fodiens humum.* de Vertaaler, f. 287 d, aldus: *vut causen van synen acker te houfene in daerde gravende.* Ovid. Art. Amandi III. §. 101.

*Ordior a cultu. Cultis bene Liber ab uvis
Provenit; & cultu stat seges alta solo.*

't welk in eene oude overzetting, gedrukt te Antw. 1568, aldus luidt:

*Van die oeffeninghe wil ick eerst beginnen.
Wiltmen van eenen acker veel vruchten winnen,
Hy moet wel gheoeffent zijn en ghebowt.*

Ja die Latijnsche Dichter zelf verwisfelde *colere* en *exercere*, Metam. II. 287. daar hy de gezengde *Aarde* aldus klaagende invoert:

*Hosne mihi fructus, hunc fertilitatis honorem
Officiique refers, quod adunci vulnera aratri
Rastrorumque fero, totoque exerceor anno.*

Maar dat *colere* de betekenis van *eeeren* gekreegen heeft, is daaruit gesprootten, datmen zegt, *Colere Deum*; 't welk eigenlijk is, *God dienen*, en nu veeltijds door *eeeren* wordt uitgedrukt, omdatmen God niet kan *dienen* zonder hem te *eeeren*. Doch dit noemden de Ouden al mede *Oeffenen*. Die Stede der Vrouwen MS. 1475. B. II. c. 21. *een God, diemen ghebouden ware te oeffenc, te dienene ende te anbedene.* Integendeel lees ik in de Ver-

taa-

taaling van Beka, by Matthæus, Anal. T. III. in quarto p. 30. *dat hi dat volc bekeren soude, ende die oefeninge der afgoden uyt verdriven.* En in mijn MSS. van 't N. Testament, I Petri IV. 3. *oeffening der afgoden.* Passionaal, Zomerstuk, 1478. f. 280 d. *een stat, daer men wel neer plach te oefenen die Godinne Vasta.* De Uitlegger van Boëtius f. 26 a. *de oefeninge, dienst, anbedinghe of weirdichede, diemen den afgoden of duvels doet.* En f. 53 a. *want zo es elcs God de dync, die by meist oufent, begheirt of mint.* Aanmerkelijk is de plaats van Horatius, I Ep. 18. v. 86.

*Dulcis inexpertis cultura potentis amici;
Expertus metuit.*

alge ook hier *Cultura* wilde neemen voor *Eerbewyzing*, zou die verstandige Dichter zeer dwaas gezeid hebben, *Expertus metuit.* Enz.

Maar nu zultge mischien vraagen, wat is dan, *het land EEREN?* Eigelijk is 't PLOEGEN; van oorsprong 't zelfde met *Arare*: nochtans goed, hoewel oud, Duitsch; zo wel als *kooken* en *kok* goed Duitsch zijn, schoon de Latynen dat noemden, *kokere* en *kokus*. Want zo spraken zy, al schreevenze, *coquere* en *coquus*. Staa my toe, dat ik hier wederom zegge, Het zijn de Ouden alleen, die ons leeren kunnen, wat Duitsch zy. Bock der Byen MS. 1330. p. 70. *op een tijt so eerde een bouman inden acker.* en p. 130. *so sach hi den os eren in den ploech.* Jac. van Maerlant MS. f. 112 a.

*Een offe sprac doe vremde dinc
Tote enen man die eren ghinc.*

Jacob Vilt, andere Vertaaler van Boëtius, MS. 1470. B. III. R. 3.

*Ende hondert offen, getuyert in zeelen
Om tlant te eeren —*

Schaak-

Schaakspel MS. f. 42 a. *desen Ackerman behoirt toe, te eeren, te spitten, te sayen, te mayen, enz.* Jan Knijf, Hist. vande Oorlogen tusfchen de Romeynen en Jooden, Cap. XXXVI. f. 55 b. *een ackerman, als by fijn lant geaert heeft en besaeyt.* Sententie van 't Hof van Holland, 21 April 1523. p. 54. *Nochthans thadde beliest de gedaagde, zekere drie mergen lands, — de impetrante toebehoorende, te doen eeren en ploegen.* De Abt Wille-ramus, in zyne Uitbreiding van 't Hoogelied, II. 1, zeide: *also thaz veld ongeërid thie bluomen berid.* En Jan van Hout vertaalde 't met het zelfde woord: *gelijk dat veld ongeërid die bloemen draagt.* Daar Fr. Junius, die zyne Aanmerkingen op dat Werk in 't jaar 1655 uitgaf, aantekende p. 59, dat noch in zijn tijd *Aeren* of *Eren* by onze Vaderen gebruikt werdt voor *Ploegen*. Luc. XVII. 7, lees ik: *die enen knecht hebben sal die eert.* Waarvoor Ulphilas zeide; *skalk aigands* ARIANDAM. in 't Grieksch ἀρετῶντα. Want dit woord is bekend in alle taalen, die met de onze vermaagschap zijn. zie Fr. Junius, Glosf. Goth. en J. Schilterus, Glosf. Teut. En leer hieruit, hoe zeker hy gaa, die het heddendaagsche Gebruik alleen tot zijn' Leidsman neemt in het onderzoeken van woorden en taalwetten, waarvanwe terstond nader zullen spreken.

Want, gedreeven door het gezag, aan de eene zyde, van de voortreffelyke Mannen, Hooft, Vondel en Ten Kate, aan de andere zyde, van het Gebruik, maaktge geen zwaarigheid om noch eenen stap verder te gaan, en te zeggen, *Dat het u toefchijnt, dat, al bleek ontegenderkbaar, dat de Ouden den Latijnschen Ablativus Absolutus eenstemmiglijk in den Ablativus alleen uitgedrukt hadden, wy echter overvloedige reden zouden hebben om thans den Nominativus te gebruiken.* Waarlijk een stout en al te voorbaarig besluit! Want schoon het gevoelen deezer drie Mannen zonneklaar bleek, gelijk het niet doet; schoon 't Gebruik algemeen voor u was, gelijk het niet is; zo zou noch te onderzoeken staan, of de zaak in

ver-

verschil van die natuur zy, datze zich behoore te onderwerpen aan 't Gebruik; en of dit Gebruik, 't welk een' *Nominativus* stelt in de plaatse van eèn' *Ablativus*, niet veel eer den naam van Misbruik verdiene.

Het Gezag van achtbaare Schryvers komt voornaamlijk dan in aanmerkinge, wanneer blijkt, dat zy eene zaak onderzocht, en 'er hun oordeel over geuit hebben. Alleen te zeggen, zy schreeven zo, kan wel tot een bewijs dienen, zo dikwils zy afwyken van het gemeene gebruik hunner Tijdgenooten: maar geenszins wanneer zy schryven of spreken even als anderen. In zulke gevallen kan geen ander Gezag plaats hebben, dan dat van de Meerderheid. Laat ons nu eens van naby beschouwen, wat uw Driemannen omtrent ons verschil gezeid of gedaan hebben. Wegens VONDEL zal ik niet anders zeggen, dan dat hy 'er nergens van gemeld heeft; en ik my verzekerd houde, dat hy, zo hy leefde, bekennen zoude, om geenen *Abl. Absf.* gedacht te hebben.

HOOFT zal ons wat langer ophouden. Doch zie wel toe, of zyne wapenen, die gy tegen my aanvoert, niet tegen u zelven gekeerd zullen worden. Gy beroept u, en wel ernstig, op twee zyner zogenoemde Waarneemingen, §. 99 en 110. In de eerste vraagt hy: *Henrico Tertio mortuo: Henrik DE DERDE, of DEN DERDEN dood zijnde?* Wat antwoordt hy? niets. Wie heeft u dan geleerd, dat Hooft hier den *Abl. Absf.* veroordeelt? Hooft zekerlijk niet. Ja zelfs Ten Kate niet: want zo schrijft hy op deeze woorden: *Ten anderen zoude IK geenen Abl. Absf. hier in 't Nederduitsch erkennen.* Hy spreekt alleen van zich zelven; en wel, als verschillende van Hooft. Want die sprak opzettelijk van den *Abl. Absf.* als ontwijffelbaar blijkt uit het voorafgaande Latijn, *Henrico Tertio mortuo*: 't welk alleen dient om ons te onder-

richten, dat hy den Duitschen naam *Henrik* ook wilde gehouden hebben voor een' *Ablativus*. Wat vraagde Hooft dan? Niet, of de *Abl. Abs.* ook plaats hebbe in het Duitsch. Als dat zijn meening geweest was, zou hy korter en eenvoudiger gevraagd hebben, of *Rege mortuo* moet vertaald worden, *DE of DEN Koning dood zijnde*. Maar hy twijfelde, en tekende daarom vragswyze aan, of, gelijk in 't Latijn, *tertio* den Naamval volgt van *Henrico*, zo ook, in het Duitsch, *DEN derden* moet volgen den Naamval van *Henrik*; dan of het ongedeclineerd moet blijven, *DE derde*; te wéeten, omdat het staat achter het Substantivum *Henrik*. Ten Kate beantwoordt deeze Vraag op eene andere wyze. Hy oordeelt, datmen hier moet zeggen *De derde*, en niet *Den derden*; om reden, dat het hier geen *Adjectivum* is, maar een *Toenaam*; dus kan *DE* niet verbuigen. Maar die reden is beuzelachtig, omdat *Toenaamen* alleen plaats hebben, om zekere byblyvende hoedaanigheden der perfoonen, aan welken zy toegeëigend worden, te kennen te geeven: maar een enkel Getal, om zekeren volgrang aan te wyzen, kan onder de *Toenaamen* niet begrepen worden. Anderszins zoumen, korter, en mischien beter, kunnen zeggen, *Henrik Drie*, gelijkmen schrijft, *Henrik III*; en gelijkmen ook dikwils spreekt, *artykel Een*, *vers Twee*, enz. Maar *De derde* is altijd een *Adjectivum*, 't zy het voor staa of achter. Zo is 't ook met *De Grootte*. Laat één voorbeeld uit honderden hier genoeg zijn. *Alsmen van Alexandro DEN Grooten leest*; schreef de Uitlegger van Boëtius f. 53 a. Maar *Groot* en *De Groot* zijn bekende Toenaamen van Geslachten en Perfoonen. Hoe dit zy, dat ik u de rechte meening van Hooft aangewezen hebbe, zultge op eene overtuigende wyze kunnen zien, als gy deeze Vraag, §. 99, gelijkt by die, welke hy kort te voren, §. 96, voorstelde, gebruikende daar het zelfde voorbeeld, alleen met verandering van Naamval: *DES overleden HENRIK DE DERDES? oft, DES overleden HENRIX DE DERDE, oft, DES DER-*

DERDEN? Hier komt geen andere Naamval in aanmerkinge, dan de Genitivus: en daarom hadt hy 't Latijn, *Henrici tertii*, niet noodig.

Maar, zegt Ten Kate, en gy na hem, Hooft verwerpt ook den *Abl. Abs.* §. 110. Laat ons zien. Zijn woorden staan, by Ten Kate, onderscheiden in drie regels, aldus:

LANGEN TIJDT, diu, is 't Ablatijf? DEN DERDEN DAG, &c.
Ergo niet mede DEN KONING DOODT ZIJNDE? Neen.
Langen tijdt, quasi DOOR. Den derden dag, quasi OP.

't Is een duistere taal, te meer, omdatze ook verminkt is. 't Zal dierhalve noodig zijn, dat wy het verplaatste lid eerst herstellen, eer wy over 't geheel oordeelen. Hiertoe is niet anders noodig, dan *Neen*, dat achter den tweeden regel staat, te plaatsen achter den eersten. Dit zult gy my, denk ik, toestaan, alsge gelieft te overweegen, dat de tweede Vraag, *Ergo niet mede?* volstrektelijk niets betekent, zo lang 'er op de eerste, *Is 't Ablatijf?* niet bepaaldelijk geantwoord is, *Ja*, of *Neen*. Hooft worp deeze zyne Bedenkingen los op 't papier, niet voor ons, maar alleen voor zich zelve; en ik houd my verzekerd, dat hyze noit aan iemand, zelfs niet aan zijn' Zwager Baak, vertoon heeft. Ook zijn zyne twee eerste voorbeelden niet goed. *Langen tijdt* en *Door langen tijdt* betekenen niet het zelfde. Voor het eerste zegtmen korter, *lang*; voor het tweede beter, *door langheid van tijdt*. Dat *Den derden dag* gezeid wordt voor *Op den derden dag*, is zeker. Maar het laatste is al zo zeker *Ablatijf*, als het eerste. En dit schijnt hy nochtans te ontkennen. Maar uit dit eene voorbeeld meen ik ontdekt te hebben, waarop Hooft hier eigenlijk het oog gehad heeft. Om u dit op de klaarste wy-

ze te doen zien, zal ik hier de zelfde Vraagen, doch in beter orden, noch eens voorstellen. *Is LANGEN TIJD, is DEN DERDEN DAG, 't geen de Latynen noemen Ablativus Absolutus?* Neen. *Want die hangen af van een verzwegen Voorzetsel, als, DOOR langen tijd, OP den derden dag. Is dan, DEN KONING DOOD ZIJNDE, ook geen Abl. Absolutus?* Dit beantwoordde hy niet met *Ja* of *Neen*: Nochtans toont hy klaar, dat hy het hielt voor een' *Abl. Absf.* en dat het zulks is, en moet zijn, omdat hy geen Voorzetsel noemt, noch vinden kon, dat daar zou verzwegen zijn, of bygevoegd kunnen worden. *Op den derden dag* onbetwistbaar zijnde een *Ablativus*, zo volgt dat Hooft, door zijn *Ablatijf*, niet anders verstaan kan hebben dan den *Ablativus Absolutus*; van welken ook anderen gesproken hebben, zonder hem uitdrukkelijk te noemen. En dit wordt volkomen bevestigd door zijn voorbeeld, *den koning dood zijnde*. En dus heeft Hooft tweemaal goedgekeurd, het geen Ten Kate u deedt gelooven, dat hy tweemaal zou afgekeurd hebben. Tweederlei vraage zoumen hier kunnen opperen; naamelijk, waarom hy dan den *Abl. Absf.* NIET, den *Nominat. Absf.* AL, gebruikt hebbe. 't Een en 't ander is uit de tijdsomstandigheden licht te beantwoorden. Hy vermijdde den *Abl. Absf.* omdat die, toen hy schreef, hier te lande, volstrekt buiten gebruik was. Hy bediende zich nu en dan van den *Nom. Absf.* omdat hy dien vondt by *Vondel* en anderen zyner tijdgenooten. Hierin dwaalde hy uit toegeevendheid. Tot noch toe heb ik by onze Vertaalers van den Bybel geen ander voorbeeld aangemerkt dan dit, *Deuteron. XXXII. 31. zelfs onze vyanden richters zijnde*. doch dit beslist het verschil niet. Maar ook is de gansche *Abl. Absf.* niet noodzaakelijk in zich zelf, en zonder dien kanmen alles zeggen watmen denken kan. Doch verwiseling van spreekwyzen verlevendigt den stijl, en maakt, dat die zich zelyven niet overal even gelijk zy.

Na

Na Hooft en Vondel is uw derde Man TEN KATE, tot wien, in 't byzonder, wy thans overgaan. In zijn Voorberigt op de gemelde Waarneemingen van Hooft, zegt hy, dat de zelve *meerendeels behooren tot het Verhevene Deel der Taalkunde; als zijnde buiten 't bereik der ongeoeffenden om 'er van te kunnen oordeelen.* De *Abl. Abs.* zelf is geen eigenschap van Verheven Taal. Evenwel behoort de Kennis daarvan tot het Verheven Deel der Taalkunde. Of uw Man over den zelve heeft kunnen oordeelen, staat nu van naby te bezien: Ten dien einde zal ik de moeite neemen van alles wat hy 'er van zegt, hier in te voegen, en op elk stuk afzonderlijk myne aanmerkingen daarby. Zo vraagt zijn vriend N. Redewisf. XII. §. 27.

- „ I. Wanneer tweederhande bewegingen onmiddelijk aen elkander
 „ geketent werden, als, II. *Toen by dat deed, of, Toen by dat ge-*
 „ *daen had, Overviel hem, enz.* Zo kan men dit ook uitdrukken
 „ door een Participium, als, III. *Dat doende, of, Dat gedaen heb-*
 „ *bende, Overviel hem, enz.* IV. Welk laetste de Latynen uit-
 „ drukken met een Ablativus Absolutus, als, *Hoc illo agente, of,*
 „ *His aetis;* V. Moetmen dan ook ons Participium, even als in
 „ 't Latijn, in een Ablativus stellen?

Wy hebben in deze woorden, zo de Schryver meende; *Vooreerst*, een algemeen voorstel van zulke bewoordingen, die, door middel van een Participium, de gedaante van den Latijnschen Abl. Abs. kunnen aanneemen. *Ten tweeden*, een byzonder, en wel tweeledig voorbeeld van zulk een bewoording. *Ten derden*, dat zelfde voorbeeld, insgelijks tweeszins veranderd naar de gedaante van den Abl. Abs. *Ten vierden*, 't zelfde in 't Latijn, vertoonende ons den eigelyken Latijnschen Abl. Abs. *Ten vijfden*, de Vraage, daaruit gesprooten. Dat zijn vijf leden;

en ik denk niet, dat gy my zult ten laste leggen, dat ik, in een van de zelve, Ten Kate iets toefchryve dat hem ongelijk doe. Integendeel, ik wijs u hier aan, wat hy in yder heeft willen zeggen; maar zal u nu verder doen zien, dat hy, in elk dier vijf, ten minsten eenen zaakelyken mislag begaat, stryden de sommigen tegen de zaak zelve, die hy wil voorstellen; anderen ook tegen zijn eigen meening. 't Eerste spruit uit gebrek van goed begrip, 't ander uit verwarring, die noodwendig altijd met dat gebrek hand aan hand gaat.

VOOREERST. Hy tast mis in het Voorstel. Bewegingen (om ook dit te zeggen) zijn hier Werkwoorden, of 't geen door Werkwoorden wordt uitgedrukt, gelijk hy het zelf verklaart Redewiff. X. §. 1. Zyne mistasting ligt voornaamlijk in ONMIDDELIJK: *onmiddelijk aan elkander geketend*. Tweederhande Bewegingen, los en van elkander gescheiden, zijn *Doen* en *Overvallen*. Men kanze aan elkander hechten, of Onmiddelijk; als, *Doende overvallen*, *Overvallende deedt hy*, enz. of Middelijk; *TOEN by dat deedt, overviel hem*; *INDIEN gy hem overvalt, doet gy kwaalijk*; *WANNEER ik dat doe, overval ik hem*. Hier zijn *Wanneer*, *Indien*, *Toen*, de Middelaars, die deeze Bewegingen aan elkander ketenen: welke aaneenhechting by gevolge niet onmiddelijk kan hechten. Ik gebruik hier het woord *Middelaar*, omdat Ten Kate zelf, kort te vooren, §. 26, het wordeken *Als* of *Dan*, na eenen Comparativus, zo noemt; waarvan wy ook nader zullen moeten spreken. Dewyl nu Ten Kate in zijn Voorstel spreekt van Onmiddelijk, en 't Voorbeeld, daarop volgende, Middelijk gesteld is, tast hy zekerlijk mis in een van beiden: en wel in 't Voorstel. Want het Voorbeeld, *Toen by dat deedt* (dus verre) is goed, en bekwaam om, door middel van een Participium, veranderd te worden in een' Abl. Abf. *Hem, dat doende* —. Maar is 't zo verre goed, als wy het in zijn geheel beschouwen, zal

zal 't zo weinig kunnen goedheeten, als 't Voorstel zelf. Zo luidt het:

II. *Toen by dat deedt, of, gedaan hadt, overviel hem, enz.* Stel voor-
 eerst, in de plaats van *enz.*, een Substantivum, als, *zijn Vader*. Die
 onderwijst moet klaar spreken. doch dit is juist het geen onzen Man-
 gebreekt. Want om hier de gedachten zyner Leezereu gansch spoor-
 bijster te maaken, kon hy nergens bekwaamer voorbeeld gevonden heb-
 ben. 't Gebrek ligt daarin, dat by beide die Beweegingen, *Doen en*
Overvallen, de zelfde persoon HY, tweemaal genoemd wordt. Want,
HY, of *HEM*, *dat doende, overviel HEM zijn vader*, is noch Abl.
 Abf. noch zelfs goed Duitsch. Het tweede lid, *overviel hem zijn va-*
der, blyvende, zo kan noch *Hy* noch *Hem* in het eerste blyven; zijnde
 gansch overtollig, omdat het Participium, *Doende*, volgen moet den
 Naamval van *Hem*, in *overviel Hem*; het zy een Accusativus, als in
 't Duitsch, *Hem, doende dat, overviel zijn vader*: het zy een Dativus,
 als in 't Latijn, *Hoc agenti superveniebat pater*; gelijk by Suetonius in
 Nero c. 10. *agenti Senatui gratias respondit, cum meruero*. En by Livius
 XXIII. 35. *haec agenti Graccho legati nuntiarunt*. Maar 't ongeluk is,
 dat onze Participia, even als de Adjectiva, wanneer zy achter 't Sub-
 stantivum staan, in alle Naamvallen onveranderd blyven, daar de La-
 tijnschen die altijd onderscheiden: en wy, die wel scherp genoeg van
 oog zijn, om te zien wat ons voor den neus staat, de Waarheid over
 't hoofd zien, alsze schuilt achter een plank daar geen gat in is, zon-
 der acht te geeven op de stralen, die zy ook ter zyden uitschiet.
 Tot voorbeeld van den Abl. Abf. stelt hy,

III.

III. *Dat doende*, of, *Dat gedaan hebbende*, overviel hem zijn Vader. Hieruit zien wy aanstonds, dat hy niet wist wat een Abl. Abf. is. Want buiten het geene zo even gezeid is, zo is hier, in *Dat doende overviel hem zijn vader*, gansch onzeker, of *dat doende* behoore tot den Nominativus, *zijn vader*; of tot den Accusativus, *hem*. Eenen Ablativus zult gy 'er in 't geheel niet in vinden. Voeg hier noch by, dat hy spreekt, niet alleen van *dat doende*, maar ook van *gedaan hebbende*; even of de Latynen dat uitdrukten, of konden uitdrukken, in den Ablativus. Maar hy wist niet, dat de Latynen geene *Participia Activa praeteriti temporis*, geene Werkende Deelwoorden des voorleeden tijds hebben; en, gevolgelijk, ons *dat gedaan hebbende* niet kunnen naarzeggen: gelijk ook niet, *dat gedaan wordende*. Zie Servius over Virg. Æn. I. 125. Dus blijkt zijne kundigheid in 't Latijn; als ook uit het volgende. Want

IV. *Hoc ILLO agente*, is niet, *Dat doende*, maar *HEM dat doende*. En *His actis*, is niet, *Dat gedaan HEBBENDE*, maar, *Dat gedaan ZIJNDE*.

V. Maar heeft hy dus verre in alle deelen misgetast, mogelijk zal de Slotvraag, die hy daaruit afleidt, beter doel treffen. Doch het tegendeel is waar: want de zelve gaat alleen over het Participium. *Moetmen dan ook ons Participium, even als in 't Latijn, in een Ablativus stellen?* Zullen wy dan twisten over den Naamval van een Participium, eer wy weeten in welken der Naamvallen het Substantivum, waarvan het afhangt, gesteld zy? Waarvan hierna breeder.

Dus

Dus gezien hebbende, dat de Vraager, §. 27, zyne zaak zeer verward voorstelde, laat ons nu eens bezien, wat bericht hem daarop, §. 28, gegeven zy. Zo luidt het:

- „ VI. Gantschelijk niet, vermits het srydig is met ons Tael-eigen.
 „ VII. Gelijk onze Pronomina leeren kunnen, want men zegt,
 „ *HY gestorven zijnde, verkoosmen een ander*, doch niet, *HEM ge-*
 „ *storven zijnde*. VIII. En al is het dat men by de Vertaling van
 „ Tatiaan dien Ablativus Absolutus niet zelden ontmoet, als p. 100.
 „ GISEHANEMO IMO (*vifo eo*), en p. 38. THEMO
 „ HEILANTE GETOUFITEMO (de Heiland gedoopt
 „ zijnde) men kan echter daer uit niet wettelijk besluiten, dat
 „ den Oudduitschen grond zulks eertijds ook eigen was, vermits
 „ 'er vele plaetsen by dien Vertaelder te vinden zijn, die blijk
 „ geeven dat hy de Latinismata naebootst.”

VI. Het antwoord is kort en bondig, *Ganschelijk niet*. En zo is ook de reden, die hy 'er van geeft, *Vermids het srydig is met ons Taaleigen*. Hier staat dan vooraf te onderzoeken, wat wy door **TAALEIGEN** te verstaan hebben; naamelijk eene weezenlyke Eigenschap der Taale, die Ten Kate zelf vervolgens noemt den *Oudduitschen Grond*. Wat daar tegen strijdt is verwerpelijk. Maar dit is ook zeker, dat het oude *Taaleigen* wat anders is dan het nieuwe *Gebruik*. Het eerste blijft altijd en onveranderlijk. Het tweede is eene soort van Mode, die alle jaaren eenige kleine veranderingen invoert, welken wy al mede aanneemen en volgen, zonder dat wy 't gewaar worden; tot dat de oplettendsten onder ons, na verloop van tijd, ziende dat de nieuwigheden der Mode al te verre gaan, uit het Taaleigen, het Gebruik, daar het tot Misbruik vervallen is, trachten te herstellen; en dus eenen weg openen, waar-

langs anderen, die wat meer zien dan 't gemeen, hen naervolgen of voorbystreeven. Waardoor te wege gebragt wordt, datmen in de schriften der beste Schryveren dikwils aantreft het geene afwijkt van het Gebruik; dat is niet alleen van den dagelijkschen spreekstijl, maar ook van den gemeenen trant van schryven. Waaruit drieërlei Gebruik geboren wordt: als vooreerst, een gemeen Gebruik van spreken, waarvan zekerlijk geen gevolg kan getrokken worden tot het Taaleigen; omdat ook die geenen, die beter weten, in den dagelijkschen omgang zich weinig bekommeren, om altijd naar de kunst en regelmaatig te spreken; 't welk ook, naar het oordeel van Petrus Francius, niet minder welspreekende in zyne Moedertaale dan in de Latijnsche of Grieksche, in de Voorrede zynere Vertaalinge van Greg. Nazianzenus p. 24, eenigszins naar *neuswijsheid zou rieken*. En ten anderen, tweederlei Gebruik van schryven; als dat van de Taalkundigen, die het kleine, en dat van de Kladschryvers, die het groote getal uitmaaken. Deeze laatsten schryven byna gelijk zy spreken, en bemoeien zich niet met Taalwetten of Taaleigen; en kan, by gevolge, ook hun Gebruik, daarom, niet in aanmerkinge komen: maar wel dat der eersten. By deezen alleen is te vinden het geen wy eigelijk onder het woord GEBRUIK te verstaan hebben; en dat Francius, in die zelfde Voorrede noemt, *het gebruik by goede Schryvers*, of *'t geen by goede Schryvers gebruikelijk is*. Alles dan, wat noch by dit minder getal van goede Schryvers in geschil staat, kan geenszins beslist worden door te zeggen, *Men spreekt zus*, of *Men zegt zo*. Die zich daarop beroept, ontdekt ons zijn eigen onkunde. Het is dierhalve eene roekelooze uitspraak, die Ten Kate hier doet, beweerende, dat de Abl. Abf. srydig zou zijn met ons Taaleigen, omdat

VII. Men zegt, *HY*, en niet *HEM*, *gestorven zijnde*, *verkoosmen een ander*. Staa my toe, dat ik u vraage, of Ten Kate het stuk, waarover

over hy hier redeneert, wel verstaan hebbe? Gy zult my, volgens uwe achting voor zynen naam, zekerlijk antwoorden, Ja. Maar hoe komt dan, bid ik, dat hy, die hier zulk een voorbeeld weet te vinden, 't welk, in 't Latijn, eenen regelmaatigen Abl. Abf. uitlevert, *ILLO mortuo alium eligebant*; hoe komt het, zeg ik, dat uw onwaarderebaare Man, te vooren, een zo gebrekkelyk voorbeeld verkoos, als is, *Dat doende*, of, *Dat gedaan hebbende*, overviel hem, enz.? Maar, zo gy evenwel wilt staande houden, dat hy het stuk wel begreepen heeft, zo zal ik verder gaan, en zeggen, dat hy dan niet met de eenvoudigste oprechtheid, in deezen, gehandeld schijnt te hebben. Want, toen hy de zaak, in den beginne, klaar en onpartydig moest voordraagen, stelde hy tot voorbeelden van den Abl. Abf. 't geen noch Abl. Abf. is, noch kan zijn; en hadt dus, in de gedachten zyner Leezere, aanstonds om verre gestooten 't geen eigelyk noch moest onderzocht worden; omdat hy wel wist, dat die, uitgenomen eenige weinigen, die in zulke spinnewebben niet blyven hangen, niet zouden zien waar het haperde. Maar in zijn Bewijs weet hy een volledig, ten minsten een verstaanbaar, voorbeeld te vinden, *Hy gestorven zijnde*, omdat hy mede wel wist, dat de grootste hoop hem daarin zekerlijk zou toevallen. Een van beiden moet dan waar zijn: Ten Kate heeft het eerste voorbeeld zo kreupel gesteld, of met overleg, om den Leezer een rad voor de oogen te draaien; of uit onkunde, omdat hy niet wist wat een Abl. Abf. is. Ik, voor my, verwerp het eerste, zo gerust op zyne oprechtheid, als ik verzekerd ben, dat hy van Onkunde, in dit stuk, niet vrygesproken kan worden. Hadt hy 'er een klaar denkbeeld van gehad, en het ons even klaar konnen voorstellen, hy zou 'er geen verschillende voorbeelden toe gebruikt hebben, maar slechts een enkel, op deeze of diergelyke wyze: *Toen de Bischoep gestorven was, verkoosmen een ander*. Vervolgens met het Participium, *De Bischoep gestorven zijnde*. Dan valt het ook wel in 't La-

tijn, *Episcopo mortuo, alium eligebant*. Daarop hadt hy voegelijk kunnen vragen, of, gelijk de Latijnen het SUBSTANTIVUM in den Ablativus stellen, en zeggen, *Episcopo mortuo*, wy ook in het zelve den Ablativus moeten gebruiken, en zeggen, niet *DE*, maar *DEN* *Bischof gestorven zijnde*? Dan hadt hy, naar zijn begrip, immers zo natuurlijk, kunnen antwoorden, Neen; als blijkt uit het PRONOMEN; want men zegt *Hy*, niet *Hem gestorven zijnde*, Enz. Maar, zultge zeggen, hy heeft evenwel gelijk: men spreekt zo. Ja; volgens het hedendaagsche Gebruik. Maar de Ouden spraken anders; en dat was volgens het Taaleigen. Ten Kate zelf bevestigt dit door de woorden, *Gifbanemo IMO*, dat is, *HEM gezien zijnde*, uit de Vertaaling van Tatiaan. Doch die hadt by hem geen gezag; dat was verwerpelijk;

VIII. *Vermids 'er veele plaatsen by dien Vertaaler te vinden zijn, die blijk geeven dat by de Latinismata naarbootst*. Hier zit de zwaarigheid, die gy zegt dat door Ten Kate geopperd, maar door my niet weggenomen is. Neem my niet kwaalijk, dat ik hier rondelijk verklaare, dat uw Man ooit sterker noch algemeener bewijs van zyne onkunde hadt kunnen geeven, dan hy, in deeze weinige woorden, gedaan heeft; gelijk uit het vervolg van deezen, tot het einde toe, zonneklaar zal blyken. Ik zal my dan hier met dat byzondere verschil, wegens *Hy* of *Hem*, noch niet inlaaten, om geen herhaalingen te maaken. Men moet zeker wel vreemd zijn op eenen weg, daarmen geen' voet kan verzetten zonder aanstooten. Die zelfde woorden draagen getuigenis van zyne kundigheid in 't Latijn. Wat zijn *Latinismata*? sprak ooit iemand zulk een taal buiten onzen Ten Kate? Zo gewaagt hy ook, I Deel p. 334, en II. p. 4, van *Metaplasmata*; beide voor *Latinismi* en *Metaplasmi*. Ik genoeg my ook dit met een woord aan te roeren, omdat ik het in mynen weg vinde; om hier wat breeder te handelen over de *Latinismi* en der zelyver naarbootinge in de Frank-Duitsche vertaaling van Tatiaan.

Hon-

Honderd voorbeelden van den Abl. Abf. zou men mischien uit dat Werk kunnen verzaamelen; doch ik meen te mogen verzekeren, dat 'er niet een eenig van eenen Nominativus Absolutus te vinden zal zijn. Want zelfs daar de Ablativus in 't Latijn staat, verwisfelde de Vertaaler dien wel eens aan den Nominativus, maar dan veranderde hy ook het Participium, en voegde 'er een' van de bovengemelde middelaars by; als Cap. XI. §. 1. *defuncto Herode*; in de vertaaling, *The Herod arfarb*. Voeg hierby, dat de Frankische taal de Naamwoorden, byna in alle Naamvallen, konde verbuigen gelijk de Latijnsche, daarin ons tegenwoordig Neerduitsch verre overtreffende: dat hieruit volgt, dat die Schryvers noodzaakelyk meer kennis moeten gehad hebben van de *Declinatie* en het onderscheidene gebruik der Naamvallen, welke kennis zy zo ras verkreegen, als zy hunne moedertaal leerden spreken, daar wy Nederlanders, ons der zelve niet kunnen magtig maaken dan door Oeffening en arbeid: dat, al verder, dit naauwkeurig in acht neemen van de *Declinatie*, noodzaakelyk moet medebrengen het gebruik van den Abl. Abf. die niet enkel door een willekeur ingevoerd is, maar zynen grondslag heeft in 't natuurlyk verstand, dat ons leert onze gedachten klaar en bescheidenlyk uit te drukken.

Noch moet ik hier beantwoorden, 't geen my mischien iemand, die het Werk van Tatiaan gezien heeft, zoude willen tegenwerpen; naamelyk, dat de Frankische Vertaaling geheel en al de orden der Latijnsche woorden volgende, als een enkele *Latinismus* kan aangemerkt worden. Waarop dient, dat deeze Harmonie (niet door Tatianus, aan wien zy verkeerdelyk is toegeschreeven, maar door Ammonius den Alexandryner) opgesteld is in het Grieksch, met de eigen woorden der Evangelisten: datze, in de zesde eeuw, in 't Latijn is overgezet door Victor

Bisfchop van Capua; in de achtste of negende, in 't Frank-Duitsch door eenen onbekenden, dien wy nu bedoelen onder den naam van Vertaaler van Tatiaan: en dat dees het Grieksch genoegzaam op de zelfde wyze gevolgd heeft, als de Frankifche 't Latijn. Hiervan weet ik u geen nader voorbeeld aan de hand te geeven, dan dat van Ten Kate zelf, die evencens vertaald heeft het Oud-Noordsch gedicht van Koning Lodbrog, I. p. 79—108. Van welke gewoonte van overzetten, en derzelve oogmerk en nuttigheid, Diedericus von Stade breedvoerig spreekt in de Voorrede van zijn *Specimen Lectionum antiquarum Francicarum*. Men moet dan, in zulke fchriften, die altijd mank gaan, geene fierlijkheid van stijl verwachten noch vorderen, dewijlze uitgevonden zijn, niet slechts om den zin van het oorsprongkelyke in 't algemeen, maar om tevens de betekenis van elk woord op zich zelf, aan te wyzen. Omtrent de zodaanigen zynen Critiken geest te oeffenen, is loutere vitory. Deeze waarheden vooraf vastgesteld hebbende, zullen wy nu overgaan tot het byzondere, om eens van naby te bezien, met wat recht of onrecht deeze oude Frankifche Vertaaling verworpen wordt, als geen gezag hebbende, omdatze de *Latinismi* zou naarbootfen.

Uit de Regelmaat en Rangfchikkinge der Frank-Duitsche Verba by Ten Kate, I. p. 598—628, blijkt dat hy de uitgaave van Tatiaan, die door Joh. Phil. Palthenius bezorgd en met Aantekeningen verrijkt is, gebruikt heeft. Hadt hy zich van eene andere bediend, ik geloof niet, dat hy oit zou gezeid hebben, *dat 'er VEELE PLAATSEN by dien Vertaaler te vinden zijn, die blijk geeven dat by de Latinismata naarbootst.* Want al wat Palthenius ontmoet, dat eenigen zweem heeft naar 't Latijn, en niet overeenkomt met zijn *Modern* Hoogduitsch, noemt hy *Latinismi*: en daaronder veeltijds zulke uitdrukkingen, die, van den tijd

dier

dier Vertaalinge af, tot heden toe, in het Neerduitsch in een algemeen gebruik geweest zijn, en noch zijn, gelijkwe nader zien zullen. De Inleiding deezer Harmonie is die van den Evangelist Lucas, en begint in 't Latijn,

*Quoniam quidem multi
conati sunt ordinare
narrationem, quæ in nobis
completæ sunt, rerum.*

in het Frankisch aldus:

*Bitbiu wanta manage
zilotun ordinon
saga, thio in uns
gifula sint, rachono.*

Op welke woorden Palthenius, onder anderen, aanmerkt en schrijft p. 273. *Hic nimia LATINI textus imitatione adversus Teutonicæ linguæ regulas impingit Interpres, omiffione non solum duplicis Articuli, sed & plane incongrua verborum transpositione, &c.* 't Geen hy hier noemt *regulæ linguæ Teutonicæ*, regelen der Duitfche taale, heet, p. 275, en elders, *Genius linguæ Teutonicæ MODERNÆ*; dat is, *Taaleigen van 't NIEUWMODISCH Hoogduitsch*. Maar welken zijn nu deeze Regelen? en waarin misdeedt de Vertaaler? Vooreerst, dat hy de Lidwoorden oversloeg; Ten anderen, in eene ongeregelde Woordschikking. Van dit laatste hebben wy reeds genoeg gezeid. Van het eerste staat noch iets te zeggen. Niets was daar gemeener dan dit, gelijk elk, die het onderzoeken kan en wil, zal bevinden. Zie hier een klein voorbeeld. Matth. V. 15, staat op EEN kandelaar: waarvoor de Vertaaler heeft, Cap. XXV. §. 2, *abar kentilafab*, zonder Lidwoord; zo mede in 't Gottisch, *ana lukarna-*
flathin:

flabim: In 't Angelfax, *ofer candelftaf*: By Otfridus II. 17. 35, *ufan hobaz kerzifal*. Maar zy waaren hierin gansch onverschillig, als blijkt uit drie plaatsfen, spreekende van *den Geest der Waarheid*; als Cap. CLXIV. 3, zonder eenig Lidwoord, *Geist wares*: Cap. CLXXIII. 1, met één, *THER Geist wares*: maar Cap. CLXXI. 1, met beiden, *THEN Geist THES wares*. Diergelijken zijn ook by menigte in oud Neerduitsch te vinden. Zo lees ik achter het Pfalmboek van Jan VVtenhove, gedrukt te Londen in 't jaar 1566, in 't gebed achter den eersten Pfalm, *de regel rechtschapen levens*. Na die Psalmen volgt het Formulierboek, welks opschrift zelf is *Formulier Kerckendienstes*. en dat verstaat elk. Zo spreken wy nu niet meer, maar laten echter, by veele andere gelegenheden, de Lidwoorden achter. Zo zegtmen, na een Voorzetsel, onverschillig, *op zee en op de zee*. Maar wat anders is, *in huis en in het huis*, want het eerste betekent eigenlijk *in zyne-wooning*. Zo verschillen ook *aan de tafel en aan tafel*, dat is *over de maaltijd*. Dagelijks sprekten men van *naar bed gaan*, maar wie zegt oit, *in bed liggen*? Want zo wel het uitlaten, als uitdrukken, der Lidwoorden heeft een zonderlinge kracht, waarover Ten Kate zich ten hoogften verwonderde: zie hem p. 344—346. ENZ.

Ter zelve plaatse (Luc. I. 3.) staat in 't Latijn, *Visum est mihi, affecuto* — in 't Frankisch, *Was mir gisehan, gifolgentemo* —. In deeze weinig woorden vind Palthenius, p. 276, wederom meer dan eenen Latinismus. Op de eersten, *was mir gisehan*, zegt hy: *Merus hic est LATINISMUS, pro quo Germani dicunt, ih habe vor gut angesehen*. De Onzen hebben, *zo heeft het my goed gedacht*. Beide betekent het, *zo heeft het my bebaagd*; en gezien zijn is noch by ons, *bebaagen*. Schaakspel MS. f. 19 b. *Bi den Heren is somtijt bet gesien een dwaes*. Op het enkele woord *gifolgentemo* zegt hy vooraf: *Hic quoque aliquid*

L A.

LATINISMI latet. en voegt 'er twee byzondere Aanmerkingen by om zulks te bevestigen: *non enim*, vervolgt hy, *quemadmodum Latini a sequi compositum formant assequi, ita* & volgen, *quod sequi significat, pro assequi Germanice recte usurpatur.* Dit hangt aan een, dunkt my, als heet zand. Daarenboven mogen wy, Nederlanders, wel zeggen *Volgen*, voor *Achternvolgen* (*assequi*) en byzonderlijk hier, als wy, in de plaats van een verhaal van zaaken, stellen, *den draad* der geschiedenis; want dan verschilt het genoegzaam niets, of men zegt, den draad *volgen*, of *achternvolgen*. Zyne tweede Aanmerking luidt aldus: *Deinde* & *Participialis illa locutio præteriti temporis, non addito Verbo auxiliari (quo Belgæ uterentur, v. g. gefolget hebbende vel zijnde) a genio linguæ Teutonicæ MODERNÆ plane aliena est.* Hadt hy dit, by wyze van vergelykinge gezeid, en dus, zo hier als elders, het verschil, dat 'er is tusfchen oud Frank-duitsch en nieuw Hoog-duitsch, aangetekend, ik zou hem met meer vermaak gelezen hebben.

Meer oplettenheid vereischt het volgende voorbeeld, ook door Ten Kate bygebragt, naamelyk, *themo Heilante getoufitemo*, waarop Palthe-nius, p. 335, uitroept: *Exemplum hoc est evidentissimum inepte affectati LATINISMI.* een zeer doorstraalend voorbeeld van een' belachlyk gezochten *Latinismus!* Een krachtige uitdrukking! doch die te rug zal stuiten op hem zelve, die een' *Soloecismus* aanzag voor een' *Latinismus*. Zie hier de geheele plaats in 't Latijn, Cap. XIV. §. 3 en 4.

*Factum est autem cum baptizaretur
omnis populus, & JESU
BAPTIZATO & ORANTE
confestim ascendit de aqua.
Ecce tunc aperti sunt ei coeli,
& vidit —*

D

aldus

aldus in het Frankisch:

*Ward tho, tho gitoufit was
al thas folc, inti THEMO HEILANTE
GETOUFITEMO inti BETONTEMO
siumo usarsteig fon themo wazzare.
Senu, tho aroffonota warun imo bimilan,
inti gisab —*

Hieruit volgt, dat het Grieksch, schoon niet meer voor handen, allerkzerst in deezer voegen gesteld is geweest; naamelijk eerst met de woorden van Lucas III. 21.

*Ἐγγέλω ἡ ἐν τῷ βασιλειῶν
ἀπαντα τὸ λαὸν, καὶ Ἰησοῦ
βασιλευσέντος καὶ πρὸς δαχμύς,*

en vervolgens met die van Matthæus III. 16.

*ἀνέβη δὲ ὁ ἰσοῦς εἰς τὸ ὕδωρ
καὶ ἰδοὺ ἀνεώχθησαν αὐτῷ οἱ ἔργνοι,
καὶ εἶδε —*

Uit de eigen woorden van twee Evangelisten., die elk eene byzondere leiding van gedachten volgden, een doorgaand verhaal op te stellen, zonder eene letter te veranderen, zonder iets by te doen, zonder iets achter te laten, zonder iets tweemaal te zeggen, en nochtans meer te zeggen dan één dier twee gedaan heeft, vereischt eene zeer naauwkeurige oplettendheid, gepaard met een goed oordeel. Of het mogelijk zy, dit alles te doen zonder ergens te misdoen tegen de regelen der Grammatica, laat ik aan 't oordeel der geenzen, dien het lusten zal om

'cr

'er een proef van te neemen. Hier zeker was het niet mogelijk : want daar is geen middel , om den Nominativus van Matthæus , βαπτισθεῖς ὁ Ἰησοῦς [DE Heiland gedoopt zijnde] plaats te geeven in de woorden van Lucas, zonder die merkelyk te veranderen , en de taalfouten te vermengvuldigen. By gevolge schoot 'er niet anders over , dan het minste gebrek te kiezen door de saamenvoeging van den Abl. Abs. van Lucas, Ἰησοῦ βαπτισθέντι [DEN H. g. z.] met het Werkwoord van Matthæus, ἀνιέν [is opgeklimmen]. Dit gebrek , nu, een Ablativus voor een' Nominativus , is een *Solæcismus* ; en de *Latinismus*, dien Palthenius hier meende gevonden te hebben, is inderdaad een *belachlyk gezochte Latinismus*. Dat , eindelijk , in de Harmonie meer gezeid wordt , dan men , of by Matthæus, of by Lucas, leest, is klaar , dewyl de eerste niet spreekt van het *bidden* van Jezus , de tweede niet van het *opklimmen uit het water* : in de Harmonie vinden wy 't beide.

In de woorden, Matth. II. 7, leestmen hier, Cap. VIII. §. 4. *vocatis Magis*, in 't Frank. *gebaloten Magin*. Hierop zegt hy onder anderen: *Nota duos Ablativos, consequentiam, LATINORUM MORE, designantes*. Maar *vocatis Magis* is niet meer dan één Ablativus ; en hier een *Ablativus Absolutus*, die noit bestaan kan zonder die saamenvoeging van een Substantivum en een Participium. Daarenboven was die *Nota* overtoellig, dewyl hy niet lang te vooren op de woorden, Cap. V. §. 8, *imobas thenkentemo*, dat is, *hem dat denkende*, reeds aangetekend hadt : *Mora hæc est affectatio LATINISMI de duobus Ablativis, consequentiam designantibus, quibus Germanicæ gentes sibi relictx non utuntur*. Men hadt hem konnen antwoorden ; die *aan zich zelfs overgelaaten* zijn, loopen doorgaands in 't wild.

Zie hier een ander foort van *Latinismi*. Cap. XVI. §. 3, wordt & *secuti sunt eum*, vertaald *inti warun imo folgente* : dat is, zegt Palthenius,

p. 338, voor *folgetun inan.* en hy voegt 'er by, dat hy wel mogt t' huis gehouden hebben, *per meram affectationem Conjugationis Deponentium LATINORVM, ad Neutra Germanorum baudquaquam pertinentis.* Hadt hy dan toen zynen Isidorus noch niet geleezen, daar p. 243, *quem fit affatus Deus*, vertaald is, *zi bwemu Got WARI SPREHHENDI:* dat is, *tot wien God was spreekende?* Beter oordeelde Fr. Junius, Observat. in Willeramum p. 299, daar hy aantekende, dat in het oude Frank-duitsch zeer veele spreekwyzen gevonden worden, noch by ons in den dagelykschen stijl, ten vollen bekend en gebruikelijk, gelijk hy met verscheiden voorbeelden bevestigt, en daaronder met dit van Otfrius I. 27. 3.

Tbiu liuti WARUN AHTONTI

Tb' iz wolla wesan mohiti.

dat is woordelyk:

Die luiden waren achtende

Dat het wel weezen mogt.

Ik vrees dat ik u te lang met de *Latinismi* ophoude. Ik kan my echter niet bedwingen, of moet 'er dit eene noch byvoegen, 't welk onzer opmerkinge dubbel waardig is. Men leest, Cap. XIII. §. 8, *quia PRIOR ME erat.* waarvoor de Vertaaler zegt, *wanta her ER MIR was.* Palthenius, dit ook niet vindende in zijn *Modern Hoogduitsch*, zegt daarvan al mede, p. 327; *Mera affectatio LATINISMI; qui linguae Teutonicae genio repugnat.* Noch eens aldaar, §. 23, *FORTIOR ME est — ther ist MIR STRENGIRO.* Palthenius weder p. 334; *Hic affectata imitatione LATINAE constructionis comparativi cum Ablativo sensus plane pervertitur, si nimirum in DATIVO casu Pronomen accipias, id quod linguae Teutonicae genius requirit. Dicimus enim priori sensu, strenger dan ich. id quod interpretes AS. recte intelligit, dum dicit, strengra thonne ic.*

Ten

Ten Kate zal my wat verder gelegenheid geeven om nader van deeze woorden te ſpreken: tot noch toe verſtaa ikze niet. Het is zeker, dat onze Frankduitſche Vertaaler, en veel andere Ouden, na een' Comparativus onverſchillig laaten volgen, nu eens een' enkelen Ablativus, dan weder een' Nominativus met den middelaar *thanne*, dat is *dan*. Neem eens de plaats Joh. XIII. 16. *Non eſt ſervus MAJOR DOMINO ſuo, neque Apoſtolus EO, qui miſit eum.* Deeze wordt, Cap. CLVI. §. 4, verſcheidelijk uitgedrukt, aldus: *Niſt ſcalc MERE THANNE ſin herro, nob thie Poſtul niſt MERE THEMO, ther inan ſenta.* Maar de eerſten deezer woorden, wederom voorkomende Joh. XV. 20, zijn daar, Cap. CLXX. §. 1, aldus overgezet: *Niſt ſcalc MERE SINEMO HERRON.* Eveneens ſchreef, in die zelfde taale, doch ruim twee eeuwen laater, de Abt Willeramus, in zyne *Uitbreiding van het Hoo-gelied*, en, dat aanmerkelyk is, mede, in twee vertaalingen van de zelfde woorden. Men leest, Hoogl. I. 2, en IV. 10, *MELIORA ſunt ubera tua VINO.* by Willeramus p. 2, *BEZZERE ſint thine ſpune THEMO WINE.* maar p. 71, ſchreef hy, *THAN ther win.* Palthenius moest dan die taal wat beter geleerd hebben, eer hy zich vermat de zelve te verklaaren, ik laat ſtaan; te bedillen. Otfridus ſprak op de zelfde wyze, zeggende III. 18. *ŷ. 66, ſurira Abrahamæ, dat is, meerder dan Abraham:* zie Joh. VIII. 53. en wat verder, *ŷ. 122.*

ER IMO *ſo iſt thaz weſan min.*

dat is,

EER HEM *zo is dat weezen mijn.*

of, gelijk 'er ſtaat Joh. VIII. 58, *Eer Abraham was, ben ik.* Ja eeuwen te vooren, en eeuwen daarna, ſprakmen noch eveneens. De Biſchop Ulſlas, die, in de vierde Eeuw, de vier Evangelisten in het Gottiſch vertaald heeft, gebruikte Joh. XIII. 16, en XV. 20, alleen

D 2

den

den Ablativus: *Nist skalks MAIZA FRAUJIN SEINAMMA, nich Apaußaulus MAIZA THAMMA SANDIANDIN sik.* En zo mede in de nieuwe Yslandsche overzetting, MEIRE SIJNUM HERRA: enz. Na zo veel aloude voorbeelden, zult gy dat zelfde, hoop ik, in ons oud Nederduitsch niet veroordeelen als *Latinismi*. Zo lees ik by den meergemelden Vertaaler van Boëtius f. 64 c. *Is dy einich dync PRECIEUSER DY ZELVEN?* Materie der Sonden, MS. f. 25 b. tweeszins: *Wat is STINCKENDER DAN menschelic aes? wat is EYSELIKER EENEN DOODEN MENSCH?* Klaas Willemsz, der Minnen Loop, MS. 1486, B. IV. c. 9.

Bi wilen heeft bi hoir verweten,

Dat sijn wijff HOIR SCOENRE was.

Cephalus, zegt hy, verweet by wylen aan Aurora, dat Procris *baer schooner*, dat is, *schooner dan zy was*. Voor welken Ablativus ik ook den Genitivus vinde, in het Schaakspel, MS. f. 60 a. *Die moedige bovaerdige [dienstbode] wil altoos ZIJNS MEESTERS BETER wesen.*

Hoor nu, wat Ten Kate heeft durven waagen, over dit zelfde onderwerp, op het papier te stellen. Zo sprak hy p. 380. §. 26. *Dus ook onze Comparativa [voor Comparativi, t. w. Gradus] die insgelijks ons woordje ALS (of DAN) tot middelaar neemen, begeeren geen Verbogene Casus by zich, gelijk wel in 't Latijn; maar laten de Vergeleekenen in 't zelfde Geval, als; ZY zijn grooter ALS HY, en niet ALS HEM.* Is 'er wat goeds in deeze woorden? Ik beken, dat ik 't niet kan zien. VOOREERST, Dat hy niet wist, dat ALS, na een' Comparativus, te gebruiken voor DAN, strydig is tegen ons oud Taaleigen, acht ik in hem niet verschoonlijk. Doch wy hebben voorlang gezien, wat hy door Taaleigen verstondt; naamelijk dat *achtbaare Gebruik*, waarvan hy dik-

dikwils gewag maakt, en 't welk vooral in de Zestiende Eeuw op de been is geholpen. Het A—S *ihonne* en 't F—D *iban* of *ihanne*, hadden hem beter kunnen leeren. Maar hy schoeide alles op de leest van zyne eigene verbeeldingen. Dit blijkt, in de TWEEDE plaatse noch klaarer, als hy 'er bydoet, dat onze Comparativen *geen Gebogen Naamvallen by zich begeeren, gelijk wel in 't Latijn*. Immers overtuigen hem de zo evengemelde Voorbeelden, van de Vierde Eeuw af tot de geboorte van dat Nieuwe achtbaare Gebruik toe, dat hy oordeelde van zaaken, die hy nooit onderzocht hadt. Voor my, ik vind in die verwiseling van Naamvallen, *sinkender dan menschelijk aas, eislyker eenen dooden mensche*, eene soort van bevalligheid, die het affchuwlyke der zaake zelve ten deele wegneemt. TEN DERDEN, wat noemt hy, in 't Meervoudige, *Verbogene Naamvallen*? De Latijnsche Comparativus begeert of duldt by zich niet meer dan een' Gebogen Naamval; en dees is de *Ablativus*, dien hy, zo hy verstaanbaar hadt kunnen spreken, genoemd zou hebben. Maar ook dit wist hy niet, alswe straks nader zullen zien. TEN VIERDEN, dat onze Comparativi (met *dan*) *de Vergeleekenen in 't zelfde Geval laten*, is wel waar in *ZY zijn grooter dan HY*. Maar als Regel is 't valsch. Het tweede der Vergeleekenen (hier *Hy*) is en blijft, na *Dan*, altijd een *Nominativus*, ook *dan*, wanneer 't eerste (*Zy*) in eenen Gebogen Naamval uitgedrukt staat. By voorbeeld: *Femine, audacioris quam maritus suus; scil. est*. Zo mede by ons: *Eener vrouwe stoutter dan haar man; te weten, is*. Meer zulke Regelen zijn 'er by hem lichtelijk te vinden. TEN VIJFDEN, Hy hadt kunnen volstaan met te zeggen, *ZY is grooter als HY*, zonder dat onnutte ahangsel, *en niet als HEM*, 't welk nu alleen dient om zyne veelvuldige onkunde ten toon te stellen. Nu hy 't 'er bygevoegd heeft, moeten wy 'er ook de voorgaande woorden, *gelijk wel in 't Latijn*, by verstaan.

En

En dan vloeit uit het een en het ander noodwendig voort, dat hy zich inbeeldde, datmen in goed Latijn ook zegt, *major quam ILLO*; maar daarom niet in het Duitsch, *grooter als HEM*. Ondersteld dat hy hadt geweeten, datmen in 't Latijn zegt, *major quam ILLE*, of, *major ILLO*, zo zou hy geschreeven hebben: *ZY zijn grooter als HY*, en niet *HEM GROOTER*. Maar hy zag niet wat hy moest, en kon niet wat hy wilde zeggen. En dit is geenszins te verwonderen: want hy verstonde zyne eigene taal niet genoeg, en 't Latijn noch minder, daar hy echter, door zijn gansche Werk, mede pronkt, alle woorden, 't zy noodig of onnoodig, in die taale verklaarende. Doch hy was een onvermoeide *Captator verborum*, waartoe hem Kiliaan in 't byzonder geallieerd heeft; maar van de *Constructio* wist hy weinig of niets. Blijkt dit niet klaargenoeg uit het gezeide? overweeg dan, bid ik, wat hy 'er op den kant nevens zette. Zo staat 'er: *Dat onze COMPARATIVA geenens DATIVUS regeeren als in 't LATIJN*. En daar hebt gy de sleutel van zyne Latijnsche geleerdheid. By gelegenheid van de Frankische bevoording, *Mir strengiro (me fortior)* gaf ik u, in 't Latijn, de aantekening van Palthenius; zieze hier in het Duitsch, zo naa met zyne eigen woorden als mogelijk is. *Hier wordt, zegt hy, door een geaffekteerde imitatie van de Latijnsche Constructie van den Comparativus met eenen Ablativus, de zin ganschelijk verkerd, te weeten, als men het Pronomen neemt in Casu DATIVO, gelijk de genie van het Hoogduitsch vordert. Want wy zeggen in den eersten zin, strenger dan ik. enz. Dat Ten Kate, in deeze woorden van Palthenius zynen Dativus gevonden heeft, komt my waarschijnlijk voor, niet tegenstaande het klein abuisje, dat hy op de Latijnsche constructie toepaste het geen zijn Leidsman zeide van de Hoogduitsche. Hoe 't zy, ik versta hier den eenen zo wel als den anderen.*

Na

Na zulk verdrietig harrewarren, zal ik de verdere woorden van Ten Kate wat laten rusten, zo om my zelve, als, gelijk ik hoope, ook u, met iet aangenaamers te verkwikken; en tevens om te voldoen aan het geen ik noch schuldig ben, als die u beloofd heb te zullen bewyzen, dat het Gebruik niet algemeen voor u is. Ook zal het met de goede orden best overeenkomen, dat ik eerst spreek van het Hedendaagfche, en vervolgens opklimme tot het Oude, Ouder en Oudste Gebruik; en zo zal ik u meerder geeven, dan ik beloofd had.

Gy noemt het Gebruik een' *Tieran der Taalen*. Ik had het genoemd een' *Dwingeland van 't Spreken*; te weten in de Vertaalinge dier woorden van Horatius, die op dit onderwerp doorgaands worden te pas gebragt. 't Geen ik boven van 't Gebruik reeds gezeid heb, zal ik niet herhaalen, maar nu eens onderzoeken, of dat Tieranschap algemeen en onbepaald, dan of het binnen zekere paalen te besluiten zy. Zo gy mede het oog gehad hebt op de plaats van Horatius, moet ik zeggen, dat ik twijffele, of die in ons verschil wel behoorde bygebragt te worden. Want zulk een overheerschend gezag wordt daar niet in alles aan het Gebruik toegekend, maar alleen ten opzichte der Woorden, waaromtrent wy geen verschil hebben. Zo luidt de plaats:

*Multa renascentur quæ jam recidere, cadentque
Quæ nunc sunt in honore VOCABULA, si volet USUS,
Quem penes arbitrium est & jus & norma Loquendi.*

Maar hoe ruim gy dit zeggen ook zoudt willen neemen, ik stel 'er altijd tegen, 't geen die zelfde Dichter in dat zelfde Werk zegt:

Scribendi recte SAPERE est & principium & fons.

't welk overeenkomt met het zeggen van Cicero in zynen *Orator* c. 21:

E

Elz

Eloquentia fundamentum, Sapientia. Die op deezen grond tracht Wel te spreken of Wel te schryven, moet noodzaakelyk, in veelen, van 't Gebruik afwyken. Want het is, schoon wy 't aanzien voor een' Tieran of Dwingeland, zelf in de magt van eene wispeltuurge Menigte: *Ufus Loquendi est in potestate inconstantissimi Vulgi*, zeide Perizonius over Sanctius p. 164. Ik voeg 'er tot slot, als eene zekere waarheid, by, *at Vulgus non sapit.* Men moet dan 't Gebruik volgen omtrent de Woorden, maar uit zijn eigen oogen zien, kennis en oordeel gebruiken omtrent de Bewoording; dat is niet alleen, uit gebruikelyke Woorden de besten verkiesen, maar die ook op de beste wyze te saamen voegen. Dat ik, dit stellende, niet verre ben van den weg, dien ons de Oude Leermeesters der Welsprekendheid hebben aangewezen, kunt gy opmaaken uit het geene ons geleerd wordt door den Schryver der Redekunst aan Herennius, waardig geoordeeld plaats te hebben, gelijkze heeft, onder de Werken van Cicero. Hy handelt, L. IV. c. 12, van de *Elocutio* of *Bewoordinge*, en vordert, tot der zelve volmaaktheid, drie zaaken, *Elegantia*, *Compositio* en *Dignitas*. De eerste, die ik *Keurlykheid* noem, brengt te wege, dat alles zuiver en klaar voortgebracht werde. Hy verdeelt de zelve in *Latinitas* en *Explanatio*; dat is, op onze taale toegepast, *Duitsheid* en *Duidelykheid*. Om de Duidelykheid te betrachten, stelt hy niet anders, dan datmen zich moet bedienen van *Gebruikelyke* en *Eigelyke* woorden. En dus onderwerpt hy zynen Redenaar mede aan het Gebruik, zoo veel de woorden aangaat: maar die geduurige verkiezing van *Eigelyke* woorden, het begrip der meesten te boven gaande, hoe zou zich die schikken naar het Gebruik, daarze geen grooter vyand heeft dan dat zelf, en nergens kan gezeid worden in gemeen Gebruik, of by 't gemeen in gebruik, te zijn? Gelijk daarentegen maar alte veel zijn die twee gebreken, die de *Duitsheid* bederven, naamelyk de *Solacismus* en de *Barbarismus*. Een *Solacismus* is, als een volgend

gend woord niet te saamen hangt met het voorgaande ; als , in de gemelde Harmonie , *Jesu baptizato adscendit de aqua* : daar een Ablativus staat voor een' Nominativus . En zo moet ook een Nominativus , gesteld in de plaats van een' Ablativus , een *Solæcismus* heeten . Of wilmen het liever den naam geeven van *Anacoluthon* , gelijk doorgaands geschiedt (zie Burman over Petronius cap. 60. Perizonius over Ælianus L. II. c. 11. enz.) het zal op een uitkomen ; want *Anacoluthon* , *id est Inconsequens* , *proxime accedit ad Solæcismum* , volgens Sanctius in zijn Minerva p. 545 . Maar een *Barbarismus* is , als een woord kwaalijk wordt uitgedrukt , gelijk Ten Kates *Latinismata* voor *Latinismi* . Om zulke gebreken te ontgaan , moetmen noodzaakelijk in veelen anders spreken dan het gemeene Gebruik medebrengt . Op deeze gronden nu redeneer ik aldus . Omtrent woorden , als woorden , ben ik schuldig my te onderwerpen aan het Gebruik . Als ik nu met *meskief* , *barentare* , *jeeste* , *stapbans* , voor den dag kwam , ik zou my belachlijk maaken . Zo is 't ook gelegen met *zende* , *gezend* , en *prijde* , *geprijsd* , die gy hier bybrengt . In deezen moeten wy zwygen en gehoorzaamen . 't Is genoeg , dat *zenden* en *pryzen* gebruikelyke woorden zijn : maar ofmen , met de Ouden zegge , *zende* , *gezend* , of met de Nieuwen , *zond* , *gezonden* , raakt geen Taaleigen . Doch anders is 't met ons *precs* , *gepreezen* , voor *prijde* , *geprijsd* , gelijk de Ouden beter spraken dan wy ; omdat *pryzen* gemaakt is van het Substant. *prijs* : zie onze Proeve p. 543 onderaan . En hier komt te pas het zeggen van Perizonius over Sanctius p. 225 . *ABUSUS hic revera primum fuit , sed qui postea adeo receptus fuit USU PERPETUO , ut , &c.* Maar de magt van 't Gebruik , die ik , ten opzigte der woorden , niet bepaalde , bepaal ik wel degelijk ten opzigte van ons geskil , daar het aankomt op de eigenschap en het rechte gebruik der Naamvallen : waaromtrent nochtans wederom dit onderscheid te maaken is , dat het Gebruik wel veel vermag omtrent de Geboogen Naamval-

len onderling; maar niet, wanneer 'er verschil is tusſchen eenen van die en den Nominativus. Ik bid u, zullen wy ons hier richten naar 't Gebruik? Hoor, hoemen dagelijks ſpreekt; zie, hoemen meerendeels ſchrijft. 't Is Nominativus voor, en Nominativus achter; even of niet alleen de Abl. Abf. maar alle verſchil van Naamvallen onder de *Latinismi* te tellen waare. In dit algemeene Misbruik kon het onmogelijk anders zijn, of de Abl. Abf. moest zo wel, als de anderen, zyne plaats aan den Nominativus inruimen. Is dit Gebruik? zo heb ik moeds genoeg om het Gebruik op den mond te kloppen, en te doen zwygen. Ik vermag zulks te doen, omdat het Gebruik niet algemeen tegen my is. Ik ben verplicht zulks te doen, omdat de gezonde Reden my zulks beveelt. De gezonde Reden, zeg ik, beveelt my zulks, omdat geen Nominativus in eene rede kan plaats hebben, of daar moet een Werkwoord volgen, dat, te ſaamen met dien Nominativus, de rede uitmaakt, als, *Het paard loopt*. In deeze rede kan zich, in geener wyze, een tweede Nominativus voegen, of hy moet ondergeſchikt zijn aan den eerſten; als, *het paard Bucephalus loopt*; of zyn eigen, en dus ook een tweede Werkwoord medebrengeu, als, *het paard, dat Alexander berijdt, loopt*. Neem dit tweede Werkwoord, *berijdt*, weg; zoo moet noodzaakelijk de tweede Nominativus verdwynen, of tot eenen anderen Naamval overgaan; 't zy tot den Genitivus, *Alexanders paard*, of tot den Ablativus, *het paard van Alexander*. Dit zijn, meen ik, gronden, gevestigd in 't Natuurlijk verſtand, dat by alle volkeren een, maar niet even zeer beſchaafd is; en die ook daarom, in alle beſchaafde taalen moeten plaats hebben. 't Gevolg is, dat zekerlijk en altijd een *Nominativus Absolutus* (dat is, die niet ondergeſchikt is aan een' voorgaanden, of die zijn eigen Werkwoord niet medebrengeu) een' Solœcismus, of iet diergelijks, moet veroorzaaken. Zegtge, dat dit algemeene Gebruik van ſpreken, dat dit onbeſchaafde Gebruik van ſchryven, niet is dat Gebruik, op het welke

welke gy u beroept? Goed. Maar wat schiet 'er dan over, dan dat derde Gebruik, dat ik vroeger zeide, alleen by Taalkundigen en goede Schryvers gezocht te moeten worden? Houdtge u daaraan, gelijk ik, voor 't overige, uit uwen Brief kan zien datge doet, zo hebt gy geen reden om u, in dit stuk, betreffende den Abl. Abf. zo krachtig op het Gebruik te beroepen. Een Gebruik, naamelijk, dat niet alleen door De Haas, Dinant, en meer anderen, maar zelfs door den Taalkundigen David van Hoogstraten, die zo gaarne volgde daar Hooft en Vondel waaren voorgegaan, lang voor my verworpen is. Maar gy zegt, en wel by herhaalinge, *dat het Gehoor, ja 't allergroffte, gekwetst zou worden door den Abl. Abf. en vooral in de Voornaamwoorden.* Maar wat noemen wy Gehoor? en wat is het voorwerp van ons Gehoor? Is het enkelijk de klank der woorden, zo als die tot onze Ooren komt? Of is het de betekenis der woorden, die, door den klank in de Ooren gebragt, vandaar tot het Verstand doordringt? Den Ooren komt alleen toe het oordeel over de zachtheid of hardheid van den klank, niet alleen van de woorden, maar ook van den geheelen trant van een vaars of rede. Zeg my nu, bid ik, wat 'er aanstootelijks zy in de woorden, *MY pas geboren zijnde, storf mijn Vader*; die gy zegt niet zonder gruwelen geschreeven te hebben. Zoude u ook gruwelen als gy ergens laast, *MY, pas geboren zijnde, ontviel mijn Vader*? Mischien zult gy zeggen, in 't laatste is *My* een *Dativus*, in 't eerste een *Ablativus Absolutus*. Maar zo komen wy van den klank tot de betekenis, en moeten dus ook van de Ooren, die niet weten wat een Abl. Abf. is, overgaan tot het Verstand. En zo gy uw vooroordeel eenen oogenblik wilt ter zyde stellen, en met uw Verstand raadpleegen, gy zult by u zelve haast moeten overtuigd zijn, dat in het Duitsch, *IK pas geboren zijnde, storf mijn vader*, zo weinig bestaan kan met de *Duitscheid* en *Duidelykheid*, als in 't Latijn, *Ego vix natus, moritur pater*, met de *Latinitas* en *Explicatio*, die de bovengemelde Schryver in zynen Redenaar vorderde.

Ik keer weder tot Ten Kate, die zegt dat de Abl. Abf. ftrydig is met ons *Taaleigen*. Hadt hy zyne eigen Taal, en der zelve Eigenschap, verstaan, hy zou 't niet gezeid hebben. Geen mensch ter werreld, hoe schrande van geest en oordeel, kan over Taal of Taaleigen vonnissen, die niet met aandacht heeft onderzocht, niet alleen hoemen nu spreekt en schrijft, maar hoe de Ouden gewoon waeren te schryven. Wat heerlyke *Ideën* men by zich zelve kan maaken, wat verheven denkbeelden men in zyne harsfens kan vormen; de eigenschap eener taale is niet te leeren dan uit boeken, ja uit veele boeken, onderling tegen elkanderen vergeleeken. Glossaria, Lexica, Woordenboeken, zijn zeer gebrekkelyke hulpmiddelen, en leeren niet het geen wy nu zoeken. Hier hapert het uwen Man. Hadt hy niet op zyne verbeeldinge en denkbeelden gebouwd, maar by ondervindinge geïproken, zou hy oit geschreeven hebben, dat de Ouden zeiden *Gejaagen* en *Gevraagen*, voor *Gejaagd* en *Gevraagd*? Zou hy oit gedroomd hebben, dat *Ter herte*, gelijk wy nu spreken, in de Oude taale was, *Te der herte*? Enz. Ik zal niet trachten, u door redenkaveling verder te overtuigen. Ge-loof my niet, maar overweeg de volgende voorbeelden, uit Oude *Nederduitsche* Schryveren by een gezameld, welker ik meerendeels, na 't uitgeeven myner Proeve, ben magtig geworden. Die daar staan uitgedrukt, zal ik hier niet herhaalen; en u het zelve nochtans, in alle Geslachten en Getalen, in Naamwoorden en Voornaamwoorden, op nieuw en ten klaarsten voor oogen stellen. Ik heb geene zwaarigheid gemaakt te bekennen, dat de voorbeelden, waarin de Naamwoorden van het Manlyk geslachte zijn, twijffelachtig konden schynen, omdat men al veel onderstelt, dat de Ouden, ook in den Nominativus schreeven, *Den* voor *De*. Doch hieromtrent ben ik alte toegeevende geweest. Hoe naauwkeurig zy op dit onderscheid acht gaven, kan men besluiten uit deeze woorden van Jacob Vilt, in de Glose op Boëtius, B. II. de zevende Prose: *in dit eylant eet de vader het kint: het kint den vader*, de

man

man het wijf, het wijf den man, de broeder de fuster, de fuster den broeder, en de vriendt den andren. Ik zal my nu ook genoegen met een enkele plaats uit een zeer oud MS, Profectus gheeten: daar, onder anderen, staat B. II. c. 82. f. 131 b. *dat si dat [hemelfche broet] elcs daghes vergaderen folden*, WTGHENOMEN DEN SABBET. In het Vrouwe-lyke zijn de voorbeelden overvloedig: als by den ongenoemden Uitlegger van Boëtius f. 290 b. *de meinfche*, NIET JEGHENSTAENDE DER *voorsz ONDERVLECHTINGE van caufen, es vry, ende mach doen ende laten na zynen wille*. En, met het zelfde woord, doch anders geplaatst, in zijn Prologhe: *maer DESER RECOMMANDACIEN NIET JEGHENSTAENDE, corts daer naer dedi den selven Boëcium wangen*. Handelingen der Apostelen MS 1431. XXVI. 19. *ende Paulus seide, Ic begheer voer Gode ende in een luttel, ende in een groot, niet alleen di, maer oec alle dese diet boren, noch huden alsulc te worden als ic bin*, WTGENOMEN DESER VANGHENISSE. Jan Bottelgier in zijn Somme Ruyracl cap. 11. f. 5 d. *die partie sal nochtans neerstlich wesen om deffault te eyschen*, BEHOUDEN SIJNRE ONSCULT. Zo lees ik in twee MSS van den vertaalden Beka (en eveneens by den Klerk uit de laage Landen p. 16.) *ende aldus ONGHEDAEN SIJNRE BOETSCAP voer by weder in Engelant*. waaruit blijkt dat Ant. Mathæus gansch niet naauwkeurig in zyne uitgaave geweest is, by wien, T. III. p. 11, *sjnre* verbasterd is in *syne*. Der Historien Bloeme MS. B. I.

*Doen si aldus te samen waren,
Om raet te nemene sonder sparen,
Quam S. Pauwels die coene
Tote hem omtrent noene,
BESLOTENRE DORE, ende seide aldus.*

Ik beriep my voornaamelijk op het Onzydig Geslachte, dat hier niet de minste twijffeling toelaat. Voeg 'er by uit Jan Bottelgier, c. 129. f. 86 b.

dat

dat de man, GEDUERENDE DEN HUWELICK, niet en mach gheven sines wyve, noch sijn wijf bem. De zelfde in zijn Testament, gemaakt in 't jaar 1402. *op welcken grave ende sepulture DEN LICHAAME also GHEBRACHT, die voorscreven pastoor, capellanen ende costeren sullen lesen dese psalmen vanden souteren.* Doch op 't gezag van J. Bottelgier zal ik niet sterk bouwen: want behalve dat zijn Werk gedrukt is in 1529, toen de taal al vry wat aan haare oude eenvoudige regelen beschadigd was, als ook blijkt uit de voorbeelden, door u bygebragt uit een Nieuw Testament van 1533: zo vrees ik ook, dat het, zo veel de Taal aangaat, niet weinig zal geleeden hebben, door dien het naderhand is „ghecorrigeert bi enen experten practizijn advocaet inden Hoghen Raet „des Conincs, te Mechelen residerende.” Doch zie hier een ander dat allerduidelijkst spreekt, uit den Vertaler van Bartolomeus Engelsman, gedrukt in 1485, f. 53 b. **WTGENOMEN ENEN SERPENT DAT cocodrillus hiet.** Niet minder wordt het bevestigd in 't Meervoudige **Getal.** Zo zegt de laastgenoemde, f. 353 a. **WTGHENOMEN DEN VISCHEN.** En J. van Maerlant MS. f. 61 a.

UTE GENOMEN ANDREN LIEDEN.

En wat zullen zelfs de Hoogduitschen, vooral die liefhebbers zijn van den grooten Luther, toch maaken van deeze zyne woorden, die ik onlangs ergens aangehaald gevonden heb; *sondern alleine denen, so viel ik find, KEINEN AUSGESCHLOSSEN, die an seinen Namen glauben;* indier zy niet willen toestaan, dat in de zelve een klaar voorbeeld van den Abl. Abf. te vinden zy? Voeg by deezen Pierius Winssemius, schryvende in zyne Chronijk van Vriesland p. 7. **ALEXANDRO MAGNO OVERLEDEN ZIJNDE, ende DIE MONARCHIE des werelts deur den doedlijcken afgangck soo eens victorieusen Conings VERVALLENDE, ja DEN PRINCEN, door welcker listicheyt by weckgenomen was, onder sich om die**
suc-

successie DISORDERENDE, *zijn dese ghebroederen* — *ghenadrunget te vertrecken.* Ik kom eindelijk tot de Voornaamwoorden, die u zo gruwelijk in de ooren klonken. En zie hier vooraf, om den saamenhang met het laatstgemelde, mede een voorbeeld in 't Meerv. Getal. Boëtius zeyde, sprekende van *ankers*, L. II. pr. 3. ILLIS *namque* MANENTIBUS, *enatabimus.* Zijn Vertaaler f. 57 a. *wint* HEM-LIEDE BLIVENDE, *wy sullen ontzwenmen.* In 't Eenv. zeer dikwils, en vooral als Uitlegger; als f. 5 a. *dacromme seide wel Plato in Tymeo, dat het also twivelic ende zwaer was, omme doe eerstwaerf den Schepper der ghemeentocht der weereld vinden, alst nu es,* HEM VONDEN ZIJNDE, *ondoelic en oec onmogelic hem wederghelike ghenouch te spreken lof.* En f. 22 a. *naer dat zy in mijn verwyfen gheconsentiert hebben,* MY ONGHEROUPEN en ONGHEHOORT, ONVERSCHULT en ONVERDIENT, *so mochtic sonde of mesdaed wel rekenen, hare welvaerd begheert te hebbene.* Jacob Vilt, andere Vertaaler van Boëtius (die, omdat hy 't Latijn niet genoeg verstondt, zich voornaamelijk bediende van het Walsche van Jan van Meun) MS. B. I. pr. 4. *ten nauften, in onse jeghenwoordichede, of na mijn belien, of* MY VERWONNEN ZIJNDE, *soude men wonneffe gheven.* De Vertaaler van het Fransche Werk, la Cité des Dames, MS. aanstonds f. 3 a. *ende* MY aldus WEZENDE *in dezen ghepeinse, enz.* Castelcyn in zeker Referein achter die Conste der Minnen f. 58 b.

ABSENT HAER *en can ic nieuwvers verblyden,*
Allcen haer presentie mach mijn droefheyt staken.

Uit dit alles is nu gemakkelijk op te maaken, wat kennis Ten Kate van zyne Moedertaal gehad hebbe. Maar ik zal hem hier andermaal voor een poos laten rusten, om u tuschen beiden te antwoorden op eene tegenwerping, die gy my gemaakt hebt, en die hier, zoo my dunkt, voegelijk kan plaats vinden.

F

Ik

Ik schreef p. 573, dat, den *Ablativus Absolutus* te veranderen in een' *Nominativus Absolutus*, strijdt tegen alle wetten, gronden en regelen van alle taalen. Hierop antwoordt gy, datge alle taalen niet verstaat. Dat hoeft ook niet. Maar als gy by u zelve gelieft te overweegen, wat *Declinatie* en *Conjugatie* zijn, zultge geen zwaarigheid maaken, vertrouw ik, om my toe te stemmen, dat die noodzaakelijk plaats moeten hebben in alle verstaanbaare taalen; vooral in de zulken die maar eenigszins beschaafd zijn, 't zy gyze verstaat of niet. Die dan den Abl. Abf. wegneemt, berooft de *Declinatie* van eene haarer allernatuurlijkste eigenschappen, en neemt, dus doende, in dit stuk, de *Declinatie* zelve weg. En daarom herroep ik dat zeggen, hoe onbepaald, geenszins; schoon ik wel verre af was van te willen beweeren, dat de Abl. Abf. zich in alle Taalen oogschynelijk voor het gezigt zoude vertoonen. Gy gaat by gevolge wat te verre, als gy zegt, dat 'er van vijf taalen, als de Grieksche, Latijnsche, Engelsche, Italiaansche en Fransche, maar ééne zou zijn, van welke met zekerheid kan gezegd worden, datze den Abl. Abf. stelt in den *Ablativus*, naamelijk de Latijnsche. Van de Grieksche, zegt gy, kan met zekerheid het tegendeel beweerd worden. Maar hier maaktge een' zysprong, waardoor wy licht buiten 't spoor zouden raaken: doch ik zoek op den weg te blyven. Het tegendeel van myne stelling is de *Nominativus*, niet de *Genitivus*, die, in 't Grieksch, gewoon is den Latijnschen Abl. Abf. te vervangen. De *Nominativus* heeft geene, de *Genitivus* integendeel groote gemeenschap met den *Ablativus*. Waarom zy, gelijk Cæsar Scaliger, de *Causis L. L. cap. 81*, uitdrukkelijk schreef, deeze eigenschap hebben, datze hunne plaatsen dikwils verwisfelen. Het welk immers niemand beter behoorde te weeten dan wy, by wie zulks allergeemeenst is. Gy zegt wel waar, alsge my tegenwerpt, dat de Grieken geen *Ablativus Absolutus* hebben. Maar die tegenwerping treft als een slag in de lucht. In 't geheel geen' *Ablativus* hebbende, konden zy ook geen' Abl. Abf. hebben. Omtrent
het

het Latijn, dat den Abl. Abs. gebruikt om de zelfde reden als wy, zal ik kortelyk aanmerken, dat die de gronden deezer taale niet verstaan, zich zeer dikwils verlegen vinden, en niet weten, hoe zy de woorden hunner moedertaale best zullen schikken, buigen en voegen: tot zo verre, dat, die deezer zaaken kundig is, ras uit iemands stijl zal ontdekken, of hy 't Latijn verstaat, of niet. De reden is klaar en overtuigende. Wy leeren onze Moedertaal, terwylwe noch kinderen zijn, en van de schikkinge onzer woorden niet meer begrip hebben dan een Papegai, die alleen weet naar te zeggen wat hy gehoord heeft. Alleen te spreken om verstaan te worden, is ook eigen aan het geringste foort van menschen. Maar indien eenigen onder ons wat beter schryven dan doorgaands geschiedt, is het niet, omdat zy, tot jaaren van onderscheid gekomen zijnde, hun werk gemaakt hebben, om het geene hen niet, of gebrekkelyk, geleerd was, met moeite en naarstigheid te onderzoeken? Wat gids, wat leidsman, kan iemand hier vinden, die, ten minsten met zyne uiterste lippen, gelijkmen zegt, de Latijnsche Grammatica niet gesmaakt heeft? Dit heeft Vondel zelf, reeds bedaagd zijnde, ondervonden en beleeden: mischien beseffende, dat Hooft hem verre vooruit was, omdat die, van zyne jeugd af, in 't Latijn goede gronden van taal- en oordeel-kunde geleid hadt. Wat is de oorzaak van dit alles? Niet anders, dan datwe 't Latijn leeren naar duidelyke regelen, die, in 't natuurlyk verstand gegrondvest, en eens wel begreepen, naderhand alle taalen lichtelyk doen leeren en gebruiken. Alle beschaafde volkeren hebben naarstige voorgangers gehad, die den aard hunner Moedertaale onderzocht, en der zelve gebruik beschaafd hebben; maar geenen is zulks gelukt, dan die te vooren, eenen goeden tijd, by de Latijnen hadden te school gelegen. Daar vindtmen de natuurlykste Welspreekendheid, welker eigenschap is, zich zachtelyk meester te maaken van het harte van onkundigen zo wel als van kundigen.

digen. Hierom vermaande Francius zyne Landsluiden, voornaamlijk die in 't openbaar moeten spreekken, de Grieken en Latijnen, doch vooral Cicero, te leezen, al waar 't maar om de fraaiheden van die taalen in hunne eigene te leeren overgiëten. Doch zie: dat is juist, het geen Ten Kate noemt, de *Latinaismata* naarbootfen. Dus verre van 't Latijn.

Van de drie overige taalen zegt gy zeer wel, *dat ban Nominativus en Ablativus geene verandering van uitgang gedoozen*. Ik zou meenen, als ik u dit ten antwoord gegeven had, dat ik daarmede zou hebben kunnen volstaan. Maar gy trekt hier gevolgen uit die ik niet kan toetstemmen. Als vooreerst in het algemeen, *dat daarom met geene zekerheid zou kunnen gezeld worden, datze den Abl. Abf. niet stellen in den Nominativus*. Zo 'er geene andere taalen in de werreld waaren, hadtge gelijk. Maar 't geen duister is in de eene, moet opgehelderd worden uit anderen, die niet duister zijn. Daar nu de Fransche woorden, *Dieu donnant*, alleen in den klank, en niet in de betekenis, verschillen van de Latijnschen, *Deo dante*, van de Griekschen, *Θεὸς δίδωσκει*, en van de Nederduitschen, *Gode geevende* (gelijk by den Uitlegger van Boëtius f. 291 d. *nadien dit wille gheine vryheit ontfanghen mochte*, *GODE die niet GHEVENDE, zo ne conste byse verloren bebbende, zonder Gode niet weder ghecrighen*) moctmen daaruit niet zekerlijk besluiten, dat ook de Franschen een Ablativus zijn? en dat het alleen een gebrek van die taale is, dat zy den vereischten Naamval, niet zo onderscheidelijk als die anderen kan uitdrukken? Zo heldertmen eveneens, in de zelfde taale, het eene, dat niet klaar is, op, door het andere, dat zulks is. Slaa slechts uw oog op de woorden van Winfemius, boven aangehaald. daar zagenwe, *die Monarchie des werelds vervallende*. Wie kan hier den Nominativus of den Ablativus onderscheiden? 't Is een gebrek: of liever een vrucht van 't Gebruik, 't welk niet meer wil, datmen in den Ablativus zegge, *der Monarchie*. Maar 't is

't is klaar uit het voorgaande, *Alexandro Magno overleden zijnde*. En dus vervallen van zelfs alle uwe verdere gevolgen, hieruit getrokken. Want men heeft geen recht ter wereld om te zeggen, *dat de Nederduitfche taal, den Abl. Abs. ftehende in den Nominativus, daarom niet gaan zoude tegen de gronden, wetten en regelen van alle taalen*. Ten waare men voor een grondwet en regel der Franfche en dieergelyke taalen wilde houden, de Naamvallen niet te kunnen onderscheiden. 't welk ongerijmd waar. Hoe kan een gebrek dienen voor wet of regel? Hoor wat Scaliger zeide, *De Caufis L. L. cap. 80. Illud in memoria habendum est; fi quæ voces Casu diftinguuntur, quæ tamen non funt mutatae, ut Musa in Reçto & Vocativo, hoc defectu materiae, non formæ, evenire*. 't Gebrek, wil hy zeggen, ligt enkel in de letteren, niet in de betekenis. Of zullen wy ons eene wet maaken van 't geen onze baurman uit nood doet? Dat zy verre. Nood maakt geen wet. *integendeel, nood breekt wet*, gelijk ons spreekwoord te rechte leert. En zeide niet uw Ten Kate zelf, *Aanmerk. op Hooft §. 36, 't Latijnsche gebrek bekoeft ons in geen gebrek te houden?* Niet meer rechts heeftmen om te zeggen, *dat onze taal, zo doende, niet verſcheiden anderen zou gelijk ſtaan*. 't Is waar, wy zouden gelijk ſtaan in gebreklijkheid: maar ten uiterſten ongelijk hierin, dat die anderen gebreklijk zijn van natuure, doch wy zouden 't zijn uit baldaadigheid. *Ei!* laat ons den Moniken niet ſlachten, die hun erſgoed weggaven om den koſt te bedelen. Wat verder zegt gy, *dat de regelen der taale uit het Gebruik derzelve moeten gebaald worden*. 't Is zo, mids dat men onderscheid weete te maaken tuſſchen Gebruik en Misbruik; waarvan genoeg gezeid is. Zo keur ik ook goed dien ſtokregel van Ten Kate p. 365 en elders, *datmen de taalwetten moet vinden, en niet maaken*. Maar men vindt geen fyne diamanten op de Amersfoorder heide, noch taalwetten langs den weg of op de ſtraat. Doch onder dit alles, wat zal ik by u verdiend hebben, als ik u, in yder deezer drie taalen, aantoon, dat 'er

somtijds ook de weezenlyke Abl. Abl. oogschynelyk gevonden wordt? Zo lees ik in 't *Engelsch*, by den Schryver van 't Leeven van Samuel Butler, geplaatst voor des zelfs *Hudibras* p. 10. *Charles Lord Buckhurst, the late Earl of Dorset and Middelfex, who, BEING HIM-SELF an excellent Poet, knew, how to set a just value upon the ingenious performances of others.* In 't *Italiaansch*, by den beknopten Schryver van 't Leeven van Dante: *Il quale la Citta di Firenze nel tempo delle sue fastione produce; & cognosciuta la vivacità della mente sua alta & divina, ESSENDO LUI ancora nella sua indole, nel supremo Magistrato delli Otto lo eleffe.* Daar ook, *cognosciuta la vivacità*, een Ablativus is. En by Dante zelf, *Inferno XXXII.*

*I havea gia i capelli in mano avolti,
Et tratti gli n'havea piu d'una ciocca,
LATRANDO LUI con gli occhi in gie raccolti.*

In 't *Fransch*, by Moliere, *Cocu Imag.* sc. 2.

— — *paix a mon pauvre Martin,
Mais j'avois, LUI VIVANT, le tint d'un Cherubin.*

Wat dunkt u? Als een ander my deeze voorbeelden opgedischt hadt, zoude ik weeten wat te antwoorden. Zie hier ondertusfchen een ander uit eenen zeer beroemden Franschen Schryver, en verdedigd door des zelfs taalkundigen Uitlegger. Zo schreef Rabelais, L. V. chap. 8. *une jelle Abbegeffe, laquelle joyeusement chantoit; & y prenions plaisir si grand, que desfrions, TOUS NOS MEMBRES en oreilles CONVERTIS, rien ne perdre de son chant.* Waarop Mr. le Duchat aantekende n. 14. *Au lieu que c'est ici un ABLATIF ABSOLU, tout à fait du style de Rabelais, les nouvelles élititions ont l'Infinitif convertir, &c.* Want ontydige verbeteraars vindtmen overal.

Om

Om eindelijk uwen Ten Kate uit zyne voornaamste sterkte, onherstelbaar, op de vlugt te dryven, acht ik dienstig, u den Tytel van zijn Werk vooraf te binnen te brengen. Zo luidt die: „Aenleiding tot de „kennisfe van het VERHEVENE deel der NEDERDUITSCH E Spra- „ke: waerin hare zekerste GRONDSLAG, edelste KRAGT, nuttelijkste „ONDERSCHIEDING, en geregeldste AFLEIDING overwogen en naege- „spoort, en tegen het ALLERVOORNAAMSTE der Verouderde en Nog- „levende Taelverwanten, als 't Oule MOESO-GOTTISCH, „FRANK-DUITSCH, en ANGEL-SAXISCH, beneffens „het Hedendaegsche HOOG-DUITSCH en YSLANDSCH, „vergeleken word.”

Quid dignum tanto feret hic promissæ biatu?

Het eerste, datmen ontwijffelbaar van eenen Schryver vorderen mag, is, dat hy voldoe aan den Tytel zijns Werks. Volgens den zelven was hy verplicht, in alles, wat het zijn mogt, dat betrekking heeft tot het Taalsigen of den Oudduitschen Grond, met die drie verouderde taalen, als de *Moso-Gottische*, *Frank-Duitsche* en *Angel-Saxische*, te raadpleegen, eer hy eenige Spreekwyze dorst verklaren daartegen strydig te zijn. Het Hedendaegsche *Hoogduitsch* en *Yslandsch* kunnen wel dienen tot vergelykinge, niet ter beflissinge. My heeft altijd behaagd het geen Ten Kate, in 't begin van zijn Boekken wegens de Overeenkomst tusfchen het Gottisch en Nederduitsch, zeide; *Dat hy het daarvoor bieldt, dat zonder Kennisfe van de Oudheid, geen geruste en welverzekerde grondslag tot opbouw van onze Spraake te leggen was.* Maar hoe ik naar die Kennis, in zijn Werk, meer gezocht heb, hoe ikze daar minder vond; schoon hy zich, p. 163, zediglijk beroemt op *bet Licht, dat het onderzoek van de Afleiding en van de Regelmatigheid, beneffens de Kennis der Oudheid, hem gegeven hadt.* En geen wonder, want hy hadt alle
der

der zelve floeken en winkels doorkroopen, gelijk hy in zyne Voorrede zelf getuigt, zeggende: — zulke bewyzen en zekerheid, die ooit van bunne zyde gegeven waaren, noch ook gegeven konden worden, zo lang zy niet, EVEN ALS IK, de Oudheid doorkroopen hadden. Tegen zulke luiden is kwaad disputeeren: want met dat eene argument kon hy al zynen tegenstreeveren den mond stoppen. Ondertusfchen was die Kennis in hem gansch gering: en wel meest door zyne eigen schuld. Want hoe onvermoeid zyne aandacht, hoe taai zijn geduld geweest zy, in 't ontzwachtelen van zyne haarkloovende denkbeelden; als 't op weezenlyker waarheden aankwam, was zijn heerschende ziekte, Gebrek van Onderzoek. Zie hier een voorloopertje. In 't Glosfar. Goth. van Junius p. 65, vindtmen *ARMAN*, *misereri*, met het Præteritum *GAARMIDA*, *miserus est Marc. V. 19*. Ten Kate, p. 577, wil ons beter Gottisch leeren, en zegt: *ARMIAN*, *misereri*; NIET *ARMAN*, GELIJK JUNIUS ZET, want het Præter. is *GAARMIDA Marc. V. 19*. Zo slaan de kreupelen ook wel gens met hunne krukken. *Gaarmida* is daar, by Junius, een drukfout, voor *Gaarmaida*, gelijk dat zelfde woord, ook uit *Marc. V. 19*, wederom voorkomt p. 102. En wist hy 't niet; wat belette hem, terwijl hy 't boek in de hand hadt, de plaats zelve, *Marc. V. 19*, in te zien; en hy zou 'er ook *Gaarmaida* gevonden hebben. En dierhalve was de Infinitivus *ARMAN*, gelijk Junius zeer wel, en niet *ARMIAN*, gelijk Ten Kate zeer kwaalijk schreef. Ook elders vondt hy vermaak in 't berispen van Junius, 't welk hem te minder paste, omdat hy, buiten des zelfs Glosfarium, geen woord Gottisch verstondt. Maar ook daar wist hy niet altijd wat hy las.

Dat de Abl. Abf. in het F—D voorkomt, kon hy niet ontkennen; maar bepaalt zulks tot den eenen Vertaaler van Tatiaan, die de *Latinismata* naarboetste. Het oudste schrift, dat wy in die taale hebben, zo som-

ſommigen meenen, is de vertaaling van Iſidorus Hispal. de Nativ. Domini, daarmen, cap. 6, kan leezen: *Allum berum ubilero angilo arſlaugidem*: dat is, *Allen beiren boozer engelen verjaagd* [zijnde]. Ook by den Monik Kero in den Regel van S. Benedictus cap. 7. *Keſtaetm in erda kaſbtim*: Lat. *Defixis in terram aſpectibus*. In goed Duitsch zouden wy kunnen zeggen, *Den oogten ter aarde geſlagen*. En by Otfridus, B. V. c. 25. §. 13. *Gote helphante*: Gode helpende. Zodat hy van 't een zo veel kennis hadt als van 't ander. Daarenboven, zo hy een weinig oordeels te hulpe genomen hadt, zou hy begreepen hebben, dat hy in de volſtrekte noodzaakelijkheid geſteld was, om te onderzoeken, of die Abl. Abf. gelijk in 't F—D, zo ook niet ergens by toeval in 't M—G en A—S te vinden was. Junius hadt niet goedgevonden zulks, met ronde woorden, te zeggen. Ondertuſſchen hadt Ten Kate noodig, dat het hem wel ingeſtampt wierde, eer hy zyne toefſtemming zou gegeven hebben, om zulk een Latijnsch monſter in eenige dier Oud-duiſche Taalverwanten toe te laaten. En nochtans is 'er niets zekerer, dan dat de Abl. Abf. by die allen in een allergeemeenſt gebruik geweest is. Dat hy 't niet geweeten heeft, is een bewijs, dat die weidſche Tytel, boven opgegeeven, op loſſe ſchroeven ſtondt, en reeds door hem zelve ondermijnd en ten deele verwoeſt is.

't Ontbreekt my wel niet aan een genoegſaam getal van voorbeelden, zo in 't M—G als in 't A—S, om u van de waarheid te overtuigen (want ten opzichte van het F—D acht ik geene bewyzen meer noodig te zija) maar dewijl ik tegenwoordig twee Getuigen hebbe, beide, in die taalen, oneindig kundiger dan Ten Kate of ik, wil ik my liever op die beroepen, en u hunne eigene woorden te leezen geeven. De eerſte is Thomas Mareſchallus, wiens geleerde Aantekeningen, zo op de Gerſiſche als A—Saxiſche vertaalinge der Evangeliſten, achter de zelve

G

ge-

gedrukt zijn; te gelijk met het Glosfarium van Junius. Matth. XVI. 4. staat, *Him forlætenum be ferde.* Lat. *Relictis illis abiit.* Waarop hy vooreerst aanmerkt, dat in een ander Handschrift geleezen wordt: *Tha ferde be and him forlect.* dat is, *Tunc abiit illosque reliquit.* En daarop gaat hy aldus voort: „HIM FORLÆTENUM ABSOLUTE sumitur, „ *ut Lat. Relictis illis. Ne autem lectori inexercitato imponat SAXO-* „ *NISMUS iste, ab aliis, quantum vidi, nondum explicate observatus,* „ *placuit exempla quædam in medium proferre.* HIM THA GYT SPRECEN- „ DUM: Adhuc eo loquente, Matth. XVII. 5. GECIGYDUM HYS „ LEORNING - CNIHTUM: Convocatis discipulis suis, Matth. X. 1. „ UT-ADRYFENUM THAM DEOFLE: Ejecto dæmonio, Matth. IX. 33. „ *Hæc Masculinorum in utroque numero exempla sunt: sequuntur phrasæ ali-* „ *quot terminationis Fæmininæ.* AWORPENRE THÆRE SCYTAN: Rejeçta „ *findone, Marc. XIV. 52.* THINRE DURA BELOCENRE: Clauso ostio „ *tuo, Matth. VI. 6.* UPSPRUNGENRE SUNNAN: Sole orto, Matth. „ XIII. 6. *Denique sicut pro Sole orto habetur UP-ASPRUNGENRE* „ *SUNNAN, Marc. XVI. 2. ita pari prorsus ABSOLUTÆ locutionis* „ *modo, pro Ἀνατέλλει τὸ ἥλιος, in versione GOTHICA extat ATUR-* „ *RINNANDIN SUNNIN.* Hujusmodi plura quivis facile notabit.” Of, „ *gelijk hy p. 431 sprak, Similia quilibet, literatura Gothica vel leviter im-* „ *butus, nullo negotio animadvertet.* Dus verre Mareschallus.

Mijn tweede Getuigen is Georgius Hicckesius in zijn Grammatica A—S & M—G. Dat Ten Kate van dit Werkje ten minsten eenig gebruik gemaakt heeft, kanmen by hem zien p. 544. Maar 't schijnt dat hy 'er geen groote verwachting van hadt. Och of hy (en wat kon hy minder doen?) van elk der achttien Hoofdstukken, waarin het verdeeld is, alleen de drie eerste woorden ter loops geleezen hadt, zo moest hy gevonden hebben, dat Cap. XVI. aldus begint: „*ABLA-*

„ *TI-*

„ *TIVUS ABSOLUTE PONITUR* apud *A — SAXONES*: ut,
 „ *GEBIGEDUM CNEOWUM*: Genu flexo, *Marc. I. 40. Sic ψ. 41.*
 „ *HYRE HANDA GEGRIPENRE*: Apprehensa manu ejus. — *Plura*
 „ *occurrunt exempla*, *Matth. XVI. 4. XVII. 5. X. 1. IX. 43. Marc.*
 „ *XIV. 52. Matth. VI. 6. XIII. 6. Marc. XVI. 2. Sic apud GOTHOS*
 „ *Matth. VIII. 16. ATANDANAHTJA THAN WAURTHANAMMA*, A-
 „ vond geworden zijnde. *GAQUMANAIM THAN IM*: Hemlieden ver-
 „ gaderd zijnde, *Matth. XXVII. 17. SITANDIN THAN IMMA*: Hem
 „ dan zittende, *ibid. 19. NAUH THANUH IMMA RODJANDIN*: Hem
 „ noch spreekende, *Marc. V. 35. USGAGGANDIN IMMA*: Hem uit-
 „ gaande, *Marc. X. 17 & 46. ATARUNJAN THAN WAURTHANAI*:
 „ Den vloed komende, *Luc. VI. 48.*” En tot hier toe Hicckesius.

Zo is dan de Abl. Abf. overal, van de Vierde Eeuwe af tot de Zes-
 tiende toe, voor eene echte spruit erkend en aangenomen geweest; en
 zulks zonder onderscheid van *Pronomen* of *Nomen*. Van waar dan nu
 die algemeene afkeerigheid tegen het *Pronomen*? Zijn wy dan in deeze
 Eeuw, waarin geen drie, ja geen twee, Schryvers te vinden zijn die
 in alles overeenkomen, zo veel beschaafder, zo veel taalkundiger, dan
 onze Voorvaders oit of oit voor ons geweest zijn? Zoumen 't niet
 mogen noemen eene laffe viezigheid en loutere inbeelding, die ons al-
 les, wat wy niet gewoon zijn, zo 't ons niet eenigszins kittelt, als on-
 smaakelijk doet van de hand wyzen? Of zullen wy het toeschryven
 aan het Vonnis, dat Ten Kate, in den jaare 1723, heeft afgekondigd?
 Maar die zich daaraan onderwerpen, veroordeelen met hem den geheel-
 en Abl. Abf. zo wel in het *Nomen* als in het *Pronomen*. Het schijnt
 evenwel, en dit dunkt my vreemdst, van eenige kracht geweest te
 zijn; hierin, naamelijk, dat onder de geenen, die wel wecten te zeg-
 gen, *DEN Bischof gestorven zijnde*, echter tot hier toe niemand gevonden

den is, die gezeid heeft, *HEM gestorven zijnde*. Mogelijk omdat niemand de eerste durft wezen: want men kan niet ontkennen, dat die uitdrukking thans buiten gebruik is. En, wilmenze daarbuiten laten, ik mag 't wel lyden. Wy hebben vroeger toegestaan, dat de geheele Abl. Abf. geene noodzaakelijkheid in zich zelve heeft; hy heeft echter die bekwaamheid, dat hy den stijl meer schakeert, en doorgaans bekort. Hieruit blijkt des zelfs nuttigheid. Men kan hem dan, zonder nieuwigheid, gebruiken in een *Nomen*, en vermyden in een *Pronomen*. Dit bederft noch Taal noch Stijl, en veroorzaakt geene Strydigheid; hoedaanige ik vinde by eenen onzer nieuwe Schryveren, die, den Abl. Abf. dikwils en wel gebruikende, zich in 't *Pronomen* vergat, schryvende *IK* voor *MY*. Een goed Werk dient zich zelf gelijk te zijn. By gelegenheid van dit geschil, en tot bewijs van het geene hy tegen den Abl. Abf. hadt ingebracht, geeft Ten Kate ons, als vooren § 29, een middel aan de hand, waarmede hy, zo hy voorgeeft, altoos heeft kunnen te recht komen. Het heet daar, *Voornaame Proeffteen om te weeten welken Casus eenig Nomen of Verbum by ons regert*. „Twijfelt men dan (zegt hy) of eenige *Casus* Verbogen of Recht moet gezet worden, men heeft slechts *IK* of *GY* of *HY* in 't zelfde Geval te plaatsen, 't zal ons terstond uit de zwaarigheid kunnen redden.” Een fraaie Proeffsteen; die my, op de eerste Proef, die ik 'er van nemen wilde, aan scherven door de vingers gleedt. Wat toch bedoelde hy, toen hy schreef, *in 't zelfde Geval?* 't Kan niet anders betekenen dan, gelijkwe boven, uit zijn § 26, ook gezien hebben, *in eodem Casu*; in welken het *Nomen* uitgedrukt staat. Maar als men dat weet, weet men ook in welken het *Pronomen* moet gesteld worden. Maar hoe kan men dat weeten, hoe kan men 't daarin eens worden, daar die *Casus* zelf het punt is, waarover getwist wordt? Gy wilt, *DE* — ik, *DEN* *Bischof gestorven zijnde*. Als gy, voor *DE Bischof*, zegt *HY*, blijftge,

ge, 't is waar, in 't zelfde Geval. Maar zo doe ik ook, als ik, voor *DEN Bischof*, zegge *HEM*. Waartoe dient dan een Proefsteen, die het ganfche verfchil misloopt? Zou die van nut zijn, zo moest my uit den zelve aangetoond kunnen worden, waarom *DEN Bischof* hier niet goed is. Maar dit is onmogelijk; en zijn eenigste bewijs blijft als vooren, datmen nu zegt, *HY*, en niet *HEM gestorven zijnde*. Waarop ik voor 't laatst noch aanmerke; eerftelijk, dat hy zich beroept op één enkel voorbeeld, dat nieuw is, tegen honderd anderen, die oud zijn. En in de tweede plaatfe, dat hy den Baas doet volgen achter den Knecht; het *Nomen* achter het *Pronomen*: fchoon dit laatste niets is, als 'er 't eerfte niet voorgaat; en welks plaats het, allcen by vergunninge, kan bekleeden. Nochtans vindt Ten Kate zynen Proefsteen zo merkwaardig en van zulken grooten dienst, dat m'er 't *Beflier-recht van de Syntaxis uit haalen kan?* Maar wat wist hy van *Syntaxis*, die ons, noch al uit dien zelfden Voornaamen Proefsteen, wil leeren, *welken Casus ook eenig VERBUM regeert!* Doch genoeg gebeuzeld. Ik besluit kortelijk: Die niet wil fchryven, *HEM gestorven zijnde*, doet wel (mits ook niet, *HY gestorven zijnde*) maar komt 'er iemand, die eene gelukkige pea voert, en het, door zijn voorbeeld, weder in gebruik weet te brengen, die zal, my tot fcheidsmen geroepen wordende, beter doen.

Ten Kate, zynen Leezeren een denkbeeld geevende van zijn Werk, noemt des zelfs *Onderwerp en Behandeling ten eenen maale Nieuw*: zie zyne Voorr. p. 12. Hy ftaat echter toe, dat 'er wel iets ingefloopen kan zijn, dat, buiten zyne kennis, ook by anderen te vinden is. Dit was dan, in zijn eigen oog, een gebrek, 't welk hy op deeze wyze tracht te verfchoonen: „Alzoo (zegt hy) de zuinigheid op tijdverlies „my doorgaands, wanneer ik by andere Schryvers niet en vinde dat ik „zoek, inwendig als met zwoepen drijft, om te baasten in het doorbla-

„*deren.*” Dit melde ik hier met geen ander inzicht, dan ten bewyze van 't geene ik meermaalen gezeid heb; te weten, dat hy alles schoei- de op de leest zyner afgetrokken Denkbeelden, en zich den tijd niet gaf om het noodige te onderzoeken. Dit laatste blijkt vooral daaruit, dat hy zelf de gemelde Getuigenissen van Marefchallus en Hickefius, of de Boeken daar hyze vinden kon, gezien, gehandeld, bezeten heeft. Hadt hyze gelezen, hy zou 't niet ontveinsd hebben. Zyn goede Trouw is my noit verdacht geweest. Maar wat hy 'er van gemaakt zou hebben, is duister. In 't A—S kon hy 't, zo wel als in 't F—D, onder de *Latinismi* tellen: want die beide zijn ontleend uit het *Latijn*. Maar dit zou haperen in 't M—G, waarin Ulphilas den *Griekfchen* Grondtext gevolgd heeft; gelijk Ten Kate zelf p. 56 bewijst: En 't welk, daarenboven, eenige Eeuwten ouder zijnde dan die anderen, ALLEEN genoeg zou geweest zijn om die gewaande *Latinismi* en *Strydigheid tegen ons Taakeigen* of den *Oudduitfchen Grond*, te verydelen. Maar het gebrek van onderzoek zelf hadt, in hem, eene wettige reden; ten minsten ik geloof niet, dat hy oit in staat geweest is om een Latijnsch boek te leezen en te verstaan. Dat hy die Taal, waarmede hy echter zijn Werk overlaaden en geweldig vergroot heeft, niet verftondt, is ons meermaalen gebleeken. Maar gy zult 'er beter over kunnen oordeelen, als gy hem zijn eigen Latijn hoort fpreken. Kiliaan, p. 582, vertaalde *zich verbyten* uitvoerig, *continere se mordicus*: Hy, zülks misfchien niet krachtig genoeg oordeelende, maakt 'er van, p. 177, *CONTINESCERE se mordicus*. By Junius, p. 125, vindtmen het *Gott. Gathlaibands*, met de Latijnsche verklaringe *amplectens*: Hy, die *Participia* willende veranderen in *Infinitivi*, zegt, p. 582, *Gathlaiban, AMPECTERE*. Dat Melis Stoke het onderscheid van *enen* en *eenen* reeds waargenomen zou hebben, leert hy ons p. 356, uit twee plaatsen, die hy al mede, om ons niet verlegen te laaten, in zijn Latijn overzet.

Eene

Eene deezer is, *Hi gaf eenen Dideriko*; en hy vertaalt ze, *QUODAM Diderico debat*: enz. Even kundig sprak hy p. 328, van den *grondslag van ONZEN Syntaxis*; en p. 381, van 't *bestierrecht van DEN Syntaxis*. Van de *Hoogduitfchers* en *HAARE Letterhelden* p. 544. en van de *Verba* en *HAARE* uitgangen p. 576. *DE minste bewijs* kuntge vinden p. 157. *AANWASCH van tijd* p. 322. En zelfs in zynen opgepronkten Tytel, *Nederduitfche SPRAAKE voor Taale*. Daar, vooral, moest hy overdacht hebben, dat de *Spraak* allen Volkeren gemeen is, maar dat yder Volk zyne byzondere *Taal* spreekt. En wie onder ons zeide oit *Zich* voor *My*? By hem is het te vinden, II Deel p. 101, daar hy zegt: *MYN eerste voorneemen en verkiezing was wel geweest, van ZIG niet verder als met ontwijffelbaare Takken te bemoeien, omdat de onzekerheid MYN doelwit niet is*. Doch mijn doelwit is noit geweest, om zyne *Schrijfwyze* te critizeeren. Den *ABLATIVUS ABSOLUTUS* onwrikbaar vastgezet hebbende, zal ik 't hierby laten, met betuiging, Enz.

V E R H A N D E L I N G

O V E R D E

V E R B U I G I N G

V A N H E T W E R K W O O R D

L A T E N ,

Als een hulpwoord der Gebiedende of Toevoegende
Wyze gebruikt.

D O O R

W O U T E R R U D O L F N A N N I N G A .

Onder de onregelmatigheden, die in onze Nederlandsche Taal, zoo als dezelve hedendaags gebruikt wordt, voorkomen, heeft mij sedert langen tijd gestooten het ongeregelde gebruik, aan welk men, ook in Schrijveren, die zig het zeerst op kiefsche taal toeleggen, het werkwoord *laten*, wanneer het als een hulpwoord gebezigd wordt, onderhevig ziet. Men vindt bij de hedendaagsche Schrijveren niets gemeener, dan dat men dit nevens andere hulpwoorden met alle personen verbuige; *laat ik, laat bij, laten wij, laten zij*. De Heer *ten Kate* (a) heeft 'er over geklaagd, dat deze verbuiging veeltijds te onpas geschiedde; en de ongeregeldheid hier van
bin-

(a) Aanleid. tot het verhev. Deel der Nederd. Spr. D. I. bl. 522.

binnen de juiste palen willen dwingen, door dezen regel te stellen: dat dit werkwoord alleen verbogen moet worden, wanneer het strekt, om eene opwekking tot beweging te kennen te geven, dog dat het in dezelfde gedaante d. i. onverbogen, blijft, wanneer het eene toelating, of verzoek van toelating uitdrukt, en dan een Dativ. van den persoon ten behoeve van wien de toelating of het verzoek gegeven wordt, bij zig vereischt. Weinig verschillende hiervan is de regel, dien de Heer *Kluit* (a) heeft opgegeven. Deze stelt, dat men beide zegt b. v. *laat ons* en *laten wij wandelen*: dog in een zin, die hemelbreed van den anderen verschilt. Te weten, dat het eerste een verzoek is van meer personen, door *ons* beteekend, aan een derden gedaan, om verlof tot wandelen te krijgen; en dat het ander eene aanmoediging is of aanspraak van een persoon tot een persoon, door *wij* beteekend, om samen te wandelen. Door deze bepalingen is dit stuk in zoo verre tot eenige regelmaat gebragt: dog (het zij met verlof der aangehaalde Heeren gezegd, welker kunde en verdiensten ik ten uitersten eerbiedige; en den laatste van welke ik niet alleen als een der nuttigste Medeleden, maar ook als een mijner waardste Vrienden hoogschatte) tot een regelmaat, die de onregelmatigheid tot grondslag heeft. Dit is het stuk, dat ik in deze korte verhandeling bewijzen wil.

Ik ben namelijk in die gedagten gekomen, dat in alle gevallen, zoo van verzoek tot verlof, als van aanmoediging, *laat* onverbogen moet blijven; en dat het altijd een accusat. van den persoon, of zoo men met *ten Kate* wil, een Dativ. (want hier over wil ik niet twisten; hoewel ik het met het eerste houden zoude) bij zig vereischt. Dus men nooit *laat ik*, *laat bij*, *laten wij*, *laten zij*, maar altoos en standvastig, *laat mij*, *laat hem*, *laat ons*, *laat hen* of *laatse* (omdat ze voor *hen*, *haar*, met regt of te onregt? weet ik niet, pleegt gebruikt te worden) zeggen en schrijven moet.

(a) Voorrede voor Hoogstr. Geslagtlijft bl. xiv.

moet. En hier voor heb ik deze klare reden, dat dit *laat* een tweede perfoon van de gebiedende wijze is; en als zoodanig in al die gevallen moet aangemerkt worden.

Van die gevallen, in welke van ons aan anderen eenige toelating geschiedt, zal dit niemand, die het met den Heer *ten Kate* houdt, ontkennen. En de Heer *Kluit* staat het toe van al de gevallen, in welke wij van een ander verlot om iets te doen verzoeken. Derhalven komt het 'er alleen op aan, dat ik bewijze, dat dit ook moet plaats hebben, wanneer 'er eene opwekking tot beweging of eene onderlinge aanmoediging tot eenige daad gedaan wordt.

Ik moet egter eenen algemeenen grond leggen, die ook voor de eerste gevallen dienen zal. Die is: dat de eerste kragt van dit woord, *laat*, een verzoek van toelating, of van dergelyk iets, geweest is, die in het Latijn, door *sine, concede, permitte, fac*, enz. zou uitgedrukt worden. Dus b. v. *laat mij gaan* is *sine me ire*, of *sine eam*; *laat hem gaan*, *sine illum ire* of *fac eat*; en zoo ook *laat ons gaan*, *laat hen* of *laatse gaan*, *sine nos*, *illos ire* of *permitte nobis*, *illis*, *ut eamus*, *eant*, *fac eamus*, *fac eant*. In dit geval is het klaar, dat dit *laat* als een tweede perfoon van de Gebiedende wijze onverbogen moet blijven, en dat het bij zig een accusat. gelyk hier uitgedrukt staat vereischt. Maar dit geval denk ik dat het algemeene geval van dit werkwoord is; hoe en wanneer het ook als een hulpwoord bij andere werkwoorden gebruikt worde. Wanneer men, zig zelf opwekkende, nu zegt *laat ik* b. v. *wandelen*, begrijp ik dat altijd *laat mij* gezegd moet worden; wanneer van een ander iets gezegd wordt, dat men nu door *laat bij* zou uitdrukken, in welken zin het ook voorkome, *laat hem*, en in het meervoud *laat hen*; in eene onderlinge opwekking of aanmoediging eindelyk, *laat ons*, nooit *laten wij* of *laat wij*. Ik stem wel toe, dat in deze gevallen die eerste kragt van het gebiedende *laat* byna niet gevoeld wordt; dog dit is, gelyk het veel gaat, door het menigvuldige gebruik

en, hoe weinig die oorspronkelijke kracht ook gevoeld worde, kan en mag men evenwel zeggen dat al de gebruiken, welke dit werkwoord *laat* als een hulpwoord van de gebiedende en toevoegende wijze (subjunctivus modus) heeft, hier uit zijn voordgespruten, en zelfs dit inderdaad in zig sluiten, en heimelijk als vooronderstellen. *Laat mij gaan* zal b. v. iemand wel voor zig alleen zeggen, zonder aan eenen anderen, wien hij om verlovvrage, te denken: dog, als men de zaak wel bedenkt, stelt zulk een zig ongevoelig voor, als of hij eenen anderen voor zig hadde, wien hij de toelating afvraagde. In *laat hem* of *laat hen gaan* kan men door alle gevallen heen, in welke daar voor nu, *laat bij*, en *laten zij* gezegd wordt, de kracht van het woord *laat*, die we bijbragten, duidelyk genoeg gevoelen. *Laat ons gaan* voor eene opwekking of aanmoediging gebruikt vooronderstelt dezelve nog klaarder. Want in eene zoodanige onderlinge opwekking verzoekt de een van den ander inderdaad de toelating of iets diergelijks, om de zake die men voorheeft, onderling te doen.

Al deze aanmerkingen zal ik ophelderen met een voorbeeld, dat teffens dezelve in klaar ligt stellen, teffens tot een kragtig bewijs voor den gegebenen regel dienen zal. Dit voorbeeld is ontleend uit de Engelsche tale. De Engelschen gebruiken het werkwoord *let*, dat hetzelfde is als ons *laten*, of liever dat bij ons *laten* geschreven wordt, in al de gevallen in welke wij ons *laten* bezigen. Niemand, denk ik, zal dit loochenen. Maar waar vindt men bij hen een nominat. met hetzelfde gevoegd, en het naar de personen verbogen? Men zou barbaarsch en onverstaanbaar spreken, wilde men, *let* tot een hulpwoord aannemende, zeggen, *let i*, *lets hi*, *let we*, *let they*. Zonder uitsondering is het in alle gevallen, *let me*, *let him*, *let us*, *let them*. Waarom zou men dan anders spreken in onze tale? Men ziet hier uit dit altans aanstonds, dat ons *laat*, alzo gelijk ik aangemerkt heb, overal *kan* en *mag* gebruikt worden; dog ik besluit 'er nog meer uit; om dat de Engelsche taal dezelfde oorspronkelijk is met de onze, en het werkwoord *let* het-

hetzelfde als ons *laten*, zoo is dit de regelmaat in deze zaak, en moet ons *laat* ook alzoo bij ons gebruikt worden.

Tot een tweede bewijs beroep ik mij op de beteekenis van ons werkwoord. Volgens den gegebenen regel kunnen alle gevallen, in welke we het woord *laten* als een hulpwoord bezigen, uit delffels beteekenis gemakkelijk verklaard worden; gelijk gebleken is: maar wat zin zal men tog aan hetzelfde hegten, om 'er eene opwekking of aanmoediging door uitgedrukt te krijgen, als het, gelijk nu geschiedt, verbogen wordt? Ik heb al de beteekenissen, die ik daar van heb kunnen vinden of nadenken, aandagtiglijk nagegaan: maar ik beken op geene mogelijke wijze te kunnen uitvinden, hoe b. v. *laat ik*, of *laten wij gaan* by wijze van aanmoediging of opwekking beteekenen kan, *eam* of *eamus*? Het tegendeel zoude ik 'er wel, altans eer, uit opmaken: want *laten* bij een werkwoord gevoegd kan natuurlijk te kennen geven de agterlating van de daad, die door het werkwoord uitgedrukt wordt. Wil men de andere beteekenissen van *concedere*, *finere*, *permittere*, enz. houden: wat zal het dan zeggen, *concedamus*, *finamus*, *permittamus ire*?

Maar het gebruik moet de zaak besliffen. Daarom zal dit mijn derde bewijs uitmaken; met welk ik het stuk voldongen mag rekenen. Laat ons eens zien, hoe men wel eer dit hulpwoord gebruikte. Hier heb ik zoo zeer al de Oudere Schrijveren voor mij, dat ik mij altans niet erinneren kan, bij cenigen, die ik van hen gelezen heb (hoewel dit getal gering zij: dog zou onder die dan niet één anders gesproken hebben, zoo 'er anders gesproken moest worden?) *laat ik*, *laat bij*, *laten wij* of *laat wij*, en *laten zij* in de gevallen, waar van hier gehandeld wordt, ontmoet te hebben. Elk begrijpt van zelfs, dat men onder het lezen zelden zulke gewoone spreekvormen aantee kent, zoo men niet op dezelve eene opzettelijke aandagt houdt. Hierom kan ik niet alle voorbeelden bijbrengen, die daarvan zouden kunnen opgehaald worden. Van die, welke ik in het weini-

ge, dat ik lezen kon van geschriften hier toe betrekkelijk, sedert ik hierop mijne aandacht gevestigd had, opgemerkt heb, zal ik zulke voorbeelden, als hier ter zake doen, dat is, welke men nu niet volgt, nog kortelijk bijbrengen. Dog men moet mij vergeven, dat ik eene menigte op elkander stapel: want de zaak vereischt dit; om dat ik niet de wettigheid alleen maar ook de gewoone gebruikelijkheid eener spreekwijze moet aantoonen. *D. V. Koornbert* gebruikt standvastiglijk *laet ons*; ook in eene opwekking of onderlinge aanmoediging. Voorbeelden zijn, in de vertaling van *Boëthius van de verkröofing der wijsheid*, bl. 37. „maer *laet* het „*ons* wat dieper onderzoeken” bl. 167. „maer *laet ons* toelaten dat ic- „mand, enz.” bl. 203. „*laet ons* daeromme (indien wij moghen) op- „stighen tot den toppe des alleroppersten verstandelijkheids.” Van 'sge- lijken in de vertaling van *Cicero van de officien*, bl. 104. „*laet ons* dat eens „befeeken” bl. 119. „*laet* het *ons* dan in 't corte besluyten.” *Van Ghisfelen* schrijft ook altijd zoo; in de vertaling van *Terent. Andr. III. 3.*

Laet ons doch in de voorbate wezen.

een weinig verder

*Daerom laet ons hem binnen corten stonde
Een huysvrouwe gheven.*

kort daar na

Dus latet ons onderwinden

en

Laet ons dan gereetschap maken.

In *Eunuch. II. 3.*

Laet ons gaen binnen sonder verdrieten.

een

een weinig verder

Laet ons, segb ik, gaen.

en IV. 4.

En laet ons hem voor die beeren bringhen.

In *Adelph.* I. 2.

Maer laet ons nemen eenen goeden vrient.

In de vertaling van de *Aeneis van Virgil.* III. fol. 54.

Laet ons van hier doch nemen de vlucht.

verder IV. fol. 60.

*Laet ons dit volc met eendrachtighe treken
Tfamen vereenighen binnen mijnder steden.*

en V. fol. 76.

*Laet ons zoe bidden met ootmoedige manieren
Dat ons God goeden voorspoed wil toestieren.*

Voegt hier by *J. B. Houwaert in Constantia* bl. 14.

Laet ons twee loffelyke trophaeen planten, vrij.

bl. 23.

Maer laet ons in dit somerbuys gaen.

bl. 374.

*Laet ons tusschen beyen al stille
Weynich disputeren van deser saken.*

Phil.

64. VERHANDELING OVER HET

Phil. van Marnix van St. Aldegonde volgt dezelfde regelmaat.

Pf. 2: 3.

*Comt laet ons te gader (segghen sij)
Verbreken 't jok.*

Comt laet ons komt meer bij hem voor. Pf. 95: 1, 6. 122: 1. Verder

Pf. 64: 6.

*Sy bergben hare stricken loos
End' spreken, laet ons listig wercken.*

In den derden persoon vindt men bij hem dezelfde regelmatigheid.

Pf. 33: 3.

Laet sijnen naem sijn hoogh gepresen.

vs. 8.

*Laet dan op der eerden
Den Heer sijn met weerden
Ontsen en gbeacht.*

Pf. 148: 3.

*Laet hem met trommelen ende fluyten
Ghelouet sijn.*

C. *Huigens* in zyn *Hofwijck* in de voorrede

*Beschaemt den meester vrij, die van de kunst wilt beetes
En laet ons een voor een ontlasten ons geweten.*

en vervolgens in het stuk zelve:

*En laet ons op den wegh sien struycklen by geval
Die 't niet verdient en heeft, wy lachen om den vall.*

Hoofst

Hoofst in Granida, Mengelw. bl. 471.

Laat ons de Goden gaan met dankbaarheid vereeren.

In Geeraaijdt van Velzen bl. 504.

*Indien een Vrouw betaamt te zeggen haar gevoelen
Zoo bid ik, laat den brandt van onze smart bekoelen.*

bl. 522.

Des laat ons d'onspoedt als geneezedrank verzwelgen.

In Bactó bl. 553.

Laat ons ontfangen dan den Vorst op dezen schildt.

In de zangen bl. 646.

*Op, op, op, eer de zon in den dauw schijn
Laat ons alle gedierte te gauw zijn.*

Uit het geene ik van *Vondel* gelezen heb, heb ik geene voorbeelden aangeteekend; om dat ik, doe ik hem las, op deze zaak niet bedagt was. In zijne berijming van Davids Psalmen, die ik thans alleen bij der hand heb, vind ik dezelfde regelmaat. Pf. 65.

*Laet ons trappen in den druck,
Laet hem ons van helm berooft
Trappen op 't ontwapent booft.*

Pf. 94.

*Koomt nu herwaert: laet ons springen
Huppelen ter eeren van
God die ons behoeden kan
Laet ons voor Gods aanschijn zingen.*

I

Ten

66 VERHANDEL OVER HET WERKW. LATEN.

Ten besluite voeg bij dit alles nog onze Nederlandsche Overzetting des Bijbels; die standvastiglijk het hulpwoord *laat* op deze wijze gebruikt. Voorbeelden zijn bijna op ieder bladzijde in dezelve te vinden.

Uit dit alles, zal het, denk ik, ten overvloede klaar wezen, dat over al en in alle gevallen *laat mij*, *laat hem*, *laat ons*, *laat hen* of *laatse* moet geschreven worden; en dat *laat ik*, *laat hij*, *laten wij* of *laat wij*, *laten zij* ten eenenmalé verworpen en afgeschafte moet worden. Geeft daar toe dit geringe geschrift aanleiding: het zal mij genoeg wezen; en het zal eene stoffe gewigt geven, die anders gering zou mogen schijnen. Hoewel de stoffe niet gering kan schijnen, als men de verbetering der tale behartigt; vooral wanneer een misbruik zoo algemeen geworden, en met zulk een gezach bevestigd is.

B Y.

B Y L A G E N

T O T D E

V E R H A N D E L I N G

V A N

W. R. N A N N I N G A,

O V E R D E

V E R B U I G I N G

V A N H E T W E R K W O O R D

L A T E N,

D O O R

N I K O L A A S H I N L Ó P E N.

Bladz. 58. *L*aatse (omdat ze voor *hen*, *haar*, met recht of te onrecht weet ik niet, pleeg gebruikt te worden.) Deze twyfeling, waarover ik my altijd verwonderd hebbe, schijnt al vroeg in de gedachten van taalliefhebbers opgekomen te zijn. immers in onze bybelvertalinge heeft men voor *se*, dat echter ook menigwerven voorkomt, 'se *Matth. V. 29. treckt 'se uyt vs. 30. houwt 'se af. en werpt 'se van u vs. 44. segent 'se VI. 2. op dat 'se VII. 15. zijn 'se XIII. 15. genas 'se Marc. IV. 2. by*

leerde 'se VI. 5. genas 'se vs. 33. sagen 'se vs. 39. sy 'se vs. 41. gaf 'se Lukas XIX. 27. slaet 'se XX. 17. sagh 'se Hand. II. 8. wy 'se. Uit het gebruik van dit teeken blijkt ten klaarsten, dat de vertalers, immers van die boeken, getwyfeld hebben, of niet *se* by verkorting voor *dese* of iet anders gespeld wierde. Uit die plaatsen weder daar (') nagelaten wordt is op te maken: of dat onze vertalers het hier in niet eens geweest zijn, en ieder zijn vryheid, als in eene zake van klein belang gelaten hebben, of dat zy niet altijd even oplettende daarop geweest zijn. Het welk, met menigvuldige andere zaken, dan eens blyken zal, wanneer de een of andere bezitter van de waarnemingen der bybelvertalers edelmoedig genoeg is, die door den druk mede te deelen. De reden, uit den mond van sommigen door den Heere ten Kate te berde gebragt i. d. bl. 473. dat men nu geen *sy*, daar *se* de verzachtinge van wezen zoude, in den accusativus meer gebruikt, heeft zeker schijn. Doch; hoeveel zou er in de tale verworpen moeten worden, indien deze regel algemeen aangenomen wierd. Het is genoeg, dat zy in den accusativus oulings gebezigd zy, dat ten Kate op de volgende bladzyde bewijst. Tot stavinge van wiens gezegde deze plaatsen dienen konnen: Boek des guld. thr. f. 80. a. *dit syn die ses tafelen* — *alsoe si Origenes set*, Sint Bern. serm. f. III. b. *laetsi nu bi ons comen*. ja het zoude genoeg zyn, indien het met de regelmate der tale niet streed, dewyle het gebruik van *se*, dat als een verzachtinge *sy* onderstelt, van Melis Stoke af in den accusativus by alle onze oude schryvers, immers die ik las, eenstemmig gevoaden wordt. De eerste terstond in zijn aanvang:

Daer beginsse op een velt.

ib. *Diese ghiselden en dwongen.*

bl. 3. a. *Deedse cerstyndom verkiesen.*

b. *Soude hise vri hebben gegeven. en dus het gantsche boek door.*

Va-

Vaderbock f. 54 b. *sette se* — *voerde se*. c. *doe hyse wederbracht, doe besoot hy se* 57 b. *bliesen se*. d. *dat se ons God hadde gheseynt*. 58. d. 107. b. 108. c. 109. b. 127. a. 128. c. 130. a. Sint Bern. ferm. f. 2. c. 41. d. 42. e. 44. a. Boeck des Guld. throens f. 10. c. 29. c. 31. d.

Het verdient zyne opmerkinge dat Stoke in den nominativus altijd, zoek ik my niet bedriege, *si* gebruikt en nooit *se*. dus bl. 2. a.

Dicke quamen si met scaren.

ib. *Dus moesten si den zege verliezen.*

ib. *In sinen tiden waren si ghetogen.*

ib. *Eer dat si hem wilden bekeeren.*

3. a. *Dat si waren gheschulden vri.*

Want in sinen tijt so seggen si

Waren si eyghen als ende als

Dat si stroppen droeghen aen den hals

Ende om dat si hem Rome wonen.

b. *Dat si vri immer willen wesen. enz.*

Dit heeft ook, zoo verre ik heb kunnen nagaan in het Vaderb. plaats. als f. 57. d. *dat si voer ons striden souden.* en dus daar in den nomin. sing. meermalen. 58. b. *namen si*. c. *si seynden*. ib. *doe begonnen si*. ib. *ende si screven*. ib. *soe als si hadden doersien*. ib. *soe als si ondersocht hadden*. In het boec des Guld. throens echter, schoon men daar in den nomin. plur. *si heeft*, (ziet maar f. 1. b. en c.) heeft men echter *se* in den nomin. sing. als f. 6. a. *den melaetschen swertse, den dooden lewendich maeckte*. enz. f. 79. b. *in diē scouwven vynt se*. dan later, gelijk in de Spelen van Zinnen te Gent 1539. Rotterd. 1561. vindt men *se* in den nomin. pl. gemeenlijk. Zijnde dat gebruik toen doorgebroken, en algemeen geworden. Dus dan de Heer ten Kate alleen van later schryvers te verstaan zal zijn, daar *se* in accus. eeuwen ouder in gemeen gebruik was.

Bl. 61. *Maar het gebruik enz.*] Dit is zeer zeker, want zoo men hiervan afgaat, en zyne toevlugt tot willekeurige redenceringen neemt, zal niets onzekerer dan eene tale zijn. De tale is hier in aan het recht gelijk. Het wikken en wegen gaat voor het bepalen des rechts. Dit vastgesteld zijnde, is het icders pligt het op te volgen. want dan door redenceringen daar aan te willen peuteren, is de onzekerheid invoeren. Dezen verkeerden voet heeft men in de tale gehouden. Want van de eerste beschavinge aan, na de verwarringe, die haar en den staat te gelijk overkwam, heeft men langs dien weg alles in 't war gebragt. Dat men er de gheele spelinge door bedorven heeft, weet ieder. Wat men al verder gedaan hebbe, toont ons deze en gene spraakkunstenaar, die het spoor van anderen onvoorzichtig inslaande, een menigte regelen van verbuiging, enz. heeft op de baan gebragt, die in de taal geen grond hebben. Fraiër is het in de tale zelve te zoeken, hoe gesproken moet worden, en verder naar te gaan, wat de reden van dit spreken zy. Ieder tale toch heeft hare gebruiken, die wel eens door verloop zoo verre van den oorsprong afdwalen, dat men dien niet dan met veel moeite opsporen kan. Om niet verre te gaan, hoe onregelmatig schijnt *utor, fruor cibo*, in het Latijn? en echter heeft men uit losse veranderingzichte op dat gebruik geen inbreuk gedaan. Men is er te recht bygebleven. Dit toont de schrandere J. Perizonius in zijn aantek. op de Minerva van Sanctius bl. 281. die het verloop tot in zijn beginsel heeft nagegaan. Dus is het ook met *laat ons* dat ik al by onze oudste schryvers aantrefte, als M. Stoke bl. 16. b.

Laet ons in 't geberchte riden.

41. b. *Ik ride woren vier stat.*

Laeten (dat is *laet hem*) *comen als hi wille.*

73. a. *Laet ons winnen dat crayen nest.*

dus ook 65. b. driemaal 66. b.

Sint

Sint Bern. ferm. f. 3. a. *soe laet ons mit hem blide wesen.* 5. a. *laet ons daerom altoes pinen op te climmen.* 6. a. *laet ons daerom desen gheest soecken en laet ons daerom doen.* ib. *laet ons hem bidden.* 7. b. *laet ons horen.* 10. b. *laet ons nu voert sien.* 12. d. *laet ons seer pynen.* 19. b. *desen hulper laet ons altoes aenroepen.* ib. 45. d. 52. a. d. 66. b. 69. a. 78. b. 79. d. 81. b. 83. a. 94. d. 110. d. 111. b. *laetsi (twee susteren) nu bi ons comen.* 115. a. 125. d. 128. a. *fes maal.* 134. d. *enz.*

Spelen v. Zinnen te Gent 1539. f. 69. b.

Dus laet ons toegaan met een vast betrouwen.

73. a. *Laet ons de armē verdrucken.*

b. *Laet ons donnoofelen, seggense, verschalken.*

164. b. *Laet ons wertboonen op den dach van bedcn.*

166. b. 197. a. *Hierop laet ons conclusie maken.*

Spelen van Sinnen te Rotterdam 1561. f. 7. b.

Gheestkens befaemt — —

Laets ongeblaemt || hier rijfen

De acoleyen prijsen || — —

————— ————— —————

————— ————— —————

————— ————— —————

Constighe practijcken

Laet van v sijn bewesen.

10. b. *En laet ons praeten van een ander grille.*

24. b. 32. a. 36. b. 38. b. 47. b. 65. a. 68. b. 69. b. 70. b. 71. b. 72. b.
79. b. 82. a. 85. a. 89. b. 102. b. 111. a. 112. b. 116. a. 117. a. 120. b. 122. a.
126. b. 133. a. 134. a. 135. a. 143. a. 144. a. 145. b. 146. b. 153. b. 154. b.

In

In dezen tijd echter schijnt over dit stuk, of twyfel gevallen, of het verloop allenkens begonnen te zijn. Immers in deze zelfde Spelen vinde ik, by die jonge camere van Haerlem f. 64. a.

Hy sal noch despereeren wel, dus laet wyer by sijn.

b. *Coufijn laet wy malcander niet verwyten, meer.*

70. a. *Laet wy ons te samen dan gaan schikken hier neer.*

De witte Acoleyen van Leyden f. 99. b.

Hola! ginter compter een, laet wy als twee ghebroers,

Sonder veel rumoers, hem doen een minlyc groetsle.

100. b. — — — — — *laet wy hem eeren.*

104. a. *Laet wy hem groeten.*

De Rapen van Delft f. 111. a.

Gegroet syt hier, laet wy u niet verwelen.

Dan ons verworpen hebbende schrijft zy regelmatig 117. a.

Laten wy ons daer niet in bedroven.

Dat ook In liefde bloeiende te Amsterdam volgde f. 143. b.

Comt lief laten wy onder ons beyen

Die goeden ghebruycken die op aerden sijn.

Laten wy onse jonckheyt daertoe bereyen,

Dat wy die creatueren besighen seer sijn.

Laet ons ons vervullen met costelycken wijn.

Laet ons ons met roosen, eer sy verwelckeren, tronen.

Zul-

Zullende het by vergelykinge der bladzyden blyken, dat, schoon *laat wy* en *laten wy* doen in gebruik gekomen zijn by die kameren: echter *laat ons* by die zelfde kameren noch gedurig gebezigt is. Dat by de herstellinge onzer tale gelukkig *laat ons* zyne oude plaats of weder beslagen of behouden hebbe, kan ons, behalven uit het gene de Heer Nanninga uit Hoofst. enz. aangeteekend heeft, ook blyken uit Bake Mengelp. bl. 63.

Laet ons eens van vischen zingen.

120. *Laet Strabo, laet Solyn en andre Letterbelden
Der outheit naer hun lust, gestalte en lantaert melden;*

Antonides Poëzy. bl. 2.

Maer laet ons eerst den kant des IJkooms onnagaen;

10. *Maer laetze, die zoo trots belaege onzen staet
Van gramschap zwellen, en dan barsten aen hun bast;*

Monen Poëzy. bl. 21.

Laet ons den vorst en zyn geboortewieg besteken;

45. *Laet ons grooten Goël pryzen.*

Poot v. d. bl. 33.

Laet ons van Gods zoon beginnen;

206. *Schoone paerel laat ons minnen.*

Wat er Vollenhove van gedacht hebbe, is my niet gebleken. Echter geloove ik niet, dat hy *laat ons* in een opwekkenden zin gewraakt hebbe. Zeker, in zijn gedicht aan de Nederduitsche schryvers, heeft hy het met

K

geen

74 BYLAGEN OVER HET WERKW. LATEN.

geen zwarte kole geteekend. Voorbeelden er van hebbe ik nochtans by hem niet aangetroffen : misschien zullen zy er zijn. Hy verkoor het keuzig gebruik van *nu met een deelwoord* op het voorbeeld van Vondel, die in zijn Virgilius schreef bl. 131.

*Nu eens vervaarelijk de krijgstrampet gesteecken.
148. Nu vaort ten boue naer de Koningin gestreeft.*

Dus Vollenhoven. Poëzy. bl. 76.

*Nu eens een nieuwe wyze en toon,
Gezet op d'uitvaert van Gods Zoom.
bl. 86. Nu bly gezangen.
't Humilijk*

ON-

O N D E R Z O E K

O F

Q U E N T O V I C U S

W I J K T E D U U R S T E D E ,

Geleegen in het Sticht van Utrecht, geweest is,

D O O R

M^r. P I E T E R H E N D R I K V A N D E W A L L

§. I.

In eenen Latijnschen Brief, van Koning Dagobert den 1^{en}, gedagteekend den 29 van Hooimaand, in het jaar zes hondert en dertig (1) waar bij die Vorst de alombekende Jaarmarkt van S^t. Denis, nabij Parijs, koopt op te rigten, leest men, onder anderen: *Et sciatis nostri missi ex hoc mercato, & omnes civitates in regno nostro, maxime ad ROTHOMO porto & WICUS porto, qui veniunt de ultra mare pro vino melle vel garantsia emendum &c.* Daar wordt in deeze woorden melding gemaakt, van twee voorname, en in dien tijd bekende Koopsteden, waar van de eene ROTHOMO, en de andere WICUS genaamd wordt, beide geleege en behoortende onder het Rijk van Koning Dagobert.

De

(1) By A. MIRAEUS Diplom. Belgic. Lib. II. c. 1. Operum. tom. I. pag. 241.

De beroemde Historiefchrijver *Wagenaar* (2) agt het waarfchijnlijk, dat *Wijk te Duurstede*, in het Sticht van Utrecht, 't geen, volgens zijne gedagten, toen ter tyd, reeds fterk van Overzeefche Koopvaardifchepen bezogt werd, voor dit WICUS te houden zij. Dog, behoudens de agting voor deezen voortreffijken Schrijver, zoo kan ik daar aan mijne toeflemming niet geeven.

I I

Ik wil niet ontkennen, dat *Wijk te Duurstede*, onder de reggeering der Frankifche Vorften, eene bloeiende en aanzienlijke Koopftad geweest zij, voorzien van eene bekwaame en welgeleegene haven, om Zee- en andere Schepen te kunnen bergen: de fchriften der negende en tiende eeuwe ftellen dit-buiten bedeking. In de Bertiniaanfche Jaarboeken (3.) wordt zij daarom meermaal eene markt of handelplaats [EMPORIUM] genaamd. Ook blijkt het uit eenige overblijffels van dien tijd (4), dat aldaar voor de aankoomende Schepen eene veilige bergernis of verblijfplaats geweest zij, zoo dat zij, met regt, den naam van (*Portus*) Haven konde draagen. En, gelijk de Penningen, welken in handeldoende Steden, onder de reggeering der Frankifche Vorften, gemunt werden, ten bewijs van den bloei haars

Koop-

(2) *Vaderland. Historie* 1 deel, bl. 338.

(3) *Annales BERTINIANI ad Annum 834. in Collect. Scriptor. Gallia M. BOUQUET; tom. VI. p. 196.* „ Interim etiam classis de Danis veniens in Frisiam aliquam partem ex illa devastavit & inde per vetus Trajectum, ad Emporium, quod vocatur DORESTATUS, venientes; omnia diripuerunt.” & *ad Annum 847. in Collect. eadem tom. VII. p. 65.* „ Alii quoque Danorum Emporium, quod DORESTADUM dicitur, & insulam Batavam occupant atque obtinent.”

(4) GUALDO in *vita S. Anſcharii cap. XX. in Pet. Lambecii origin. Hamburg, Lib. I. pag. 91.* Brieven van Keizer Lodewijk den Godvrugtigen en van Koning Zuentibold, van 't Jaar 815 en 896. by HEDA *Histor. Ultraj. pag. 43 & 63.* vergelijk MATTHEUS *de Nobilitat. Lib. I. c. 15.*

Koophandels, nu en dan, met de afbeelding van een Schip of van eenen Scheepsbijtel versierd werden, zoo zyn er ook nog Geldstukken van dier aart, te *Wijk te Duurstede* gestempeld, bij de verzaamelaars van dergelijke Oudheden (5) te vinden; die den bloeienden Koophandel en Zeevaard, van dit voorheen zoo welvaarend *Wijk te Duurstede*, op de kragtigste wijze, bevestigen.

I I I.

Dit egter strekt geenszins tot bewijs, dat *WICUS portus*, daar Dagobert van spreekt, het hedendaagsch Wijk te Duurstede geweest zij. De brief, die hier van *WICUS* gewag maakt, is van het jaar 630, daar de Schrijvers, die van haaren Koophandel spreken, en aan haar den eernaam van eene *Markt* of *Handelplaats* toeëigenen; niet eerder, dan in de negende eeuw, bloeiden. Ook zijn aan mij, geene Gedenkschriften van de zeventende, agste en negende eeuw bekend, waar in aan *Wijk te Duurstede* afzonderlyk de naam van *WICUS* wordt gegeven. Doorgaands en meest altijd wordt zy *DORESTADUS* of *DORESTADUM* geheeten (6). De Penningen, gedurende de regeering der Frankische Koningen van den tweeden stam; aldaar gestempeld, begunstigen deeze gedagten: want, daar verscheiden Utrechtsche Muntslagen van dien tijd dit Opschrift inhouden; in *TRAJECTO Porto* of *In VICO TRAJECTO*, daar leest men op de overgebleevene Geldstukken, welken de Frankische Vorsten te Duurstede hebben doen munten, niet anders dan *DORESTAT* of *DORS.* of ook wel

(5) LE BLANC *traité des Monnoyes de France* pag. 82 & 108.

(6) Zie de Schrijvers aangetoogen bij MATTHEUS l. c.

wel *DORESTADUS. MON.* (7) Indien nu *Wijk te Duurstede* maar ooit met den naam van *WICUS* of *WICUS Portus* afzonderlijk genaamd ware, zoo zoude een enkel Geldstukjen ons hier van wel eenig bewijs hebben overgelaaten. Want, alhoewel uit het gemis van dergelijke randfchriften, die moogelyk in vroeger tijd te vinden zijn geweest, juist niet ontegenzeggelyk konne beweerd worden, dat aan *Wijk te Duurstede* nimmer de benaaming van *WICUS* zoude gegeven zijn; zoo is dit egter zeecker, dat zulk een gebrek ons gevoelen niet alleen begunstige, maar de waarheid daar van, wanneer die van elders kan bevestigd worden, gelijk hier na geschieden zal, ten hoogste waarschijnlijk maake.

I V.

Men kan wel niet ontkennen, dat het Utrechtsche *Wijk te Duurstede*, nu en dan, hoe wel zeldzaam, by Oude Schrijvers, genaamd word *VICUS DORESTADUM.* want dus leest men in de Jaarboeken van Fulda op het jaar 850. (8) *Roric natione Nordmannus, qui temporibus S. Ludovici Imperatoris cum fratre Herioldo VICUM. DORESTADUM. jure beneficii tenuit.* En in de levensbeschrijving van Frederik Bisschop van Utrecht (9) *Nam Nortmanni, id est, Aquilonares viri, in unum quasi arena maris congregati, mare transfierunt, & ville nomine DORSTAD, que nunc WIJCK.*

(7) Zie de afbeeldingen by G. VAN LOON *Aloude Hollandsche Historien*, II. deel, bl. 32, 33, 88, 97, 114. VAN MIERIS *over de Bisschoplyke Munten en Zegelen*, bl. 106 en 107. welke laatstgemelde egter hier in mistaft, wanneer hij het opschrift *DORESTATUS. MON.* door *Monetarius* verklaart, alzoo het buiten twijffel door *MONETA.* moet worden aangevuld.

(8) *Annales FULDENSES ad Annum 850. in collect. Scriptor. Gallie BOUQUET tom. VII. pag. 163.*

(9) *Acta S. FRIDERICI Episcopi Trajectensis in collect. ead. tom. III. pag. 329.*

WIJCK. vocatur, in qua etiam, ut ferunt quinquaginta Ecclesie in Dei & Sanctorum suorum honore fuerunt constructe, applicuerunt, & vastantes, atque comburentes ad nihilum redegerunt. Dog, behalven dat de eerst aangetoogen plaats geenszins ten bewijs verstrekke, dat *WIGUS* afzonderlijk, zonder bijvoeging van *DORESTADUM*, *Wijk te Duurstede* te kennen geeve, zoo moet met betrekking tot de tweede aanhaaling, welke eenigszins nader schijnt te koomen, worden aangemerkt, dat die ontleend zij, uit een denkchrift, 't geen, volgens het gevoelen der Bollandisten, door eenen Oetbertus eerst in de elfde Eeuw zij saamgesteld; in welke tijdstip het wel gebeuren kan, dat *Duurstede* reeds den naam van *Wijk*, zoo als in later tijden, gedraagen hebbe; gelyk ook die woorden, [*que nunc Wijk Vocatur*], niet duister aantoonen, dat het in vroeger tijd zoo niet geheten wierd. Dog, om het gevoelen van den Heer *Wagenaar* te bevestigen, vorderen wij bewijzen, dat, in de overgebleeven Schriften van de zevende en twaafde eeuw, aan *Duurstede* ergens de enkele naam van *Wijk* of *Wicus* gegeeven zij. Gezwegen, dat deeze *Acta Friderici*, volgens de gedagten van den schranderen *Mabillon* (10) zoo weinig geloofs verdienen, dat men, met grond van zekerheid, schier daar uit geen bewijs ontleenen konne.

V.

Maar moogelyk zal iemand hier tegen in brengen een overgebleeven Geldstuk, volgens de meening van den Heer *van Loo* (11), door den Dentschen Koning *Henriold*, te *Wijk te Duurstede*, ten tijde, dat die Vorst

al-

(10) *Annal. BENEDICTIN.* Lib. XXXI. Num. 5.

(11) *Aloude Hollandsche Historien*, II. deel, bl. 83. in navolging van *BOUTEROUX Recherches des Monnoyes de France*, p. 351.

daar het Opperbewind in handen had, geslagen, op welks ééne zijde zoude gestempeld zijn het beeld van Koning Heriold, met dit omschrift *CHAROALDO*. terwyl men op de tegenzijde een Kruis ziet afgebeeld, met deeze letters. *DAR. I. A. VICO*. Dog behalven, dat uit deeze uitgesleten letteren weinig bewijs te trekken zij, dat dit Geldstukjen te Wijk te Duurstede zoude geslagen zijn, gelijk straks nader blijken zal, zoo zijn er ook nog andere redenen, die ons wederhouden, om zulks aan den Deenschen Koning Heriold toe te eigenen. Want, volgens het getuigenis der Bertiniaansche (12) en andere Jaarboeken, bezat dees Vorst het Eiland Walcheren, en eenige nabuurige plaatsen, te leen van Keiser Lotharius. Nu is het geenszins te vermoeden, dat deeze Leenman het regt van den Muntslag, een der voornaamste teekenen van het regt der Opperste Magt, zal geoeffend hebben, terwijl (*) deeze Keiser zelf te Duurstede Geld liet munten, zoo als de overgebleeven Penningen (13), waar op de naam van *HLOTHARIUS* en *DORESTATUS* geleezen wordt, duidelijk bevestigen. Met meer grond van waarschijnlijkheid meenen wij daarom, dat deeze Penning gemunt zij in Frankryk, te Kiersi, niet verre van Noion.

Deeze

(12) *Annales Bertiniani ad Annum 841. in collect. Scriptor. Gallie, tom. VII. p. 60. Herioldo, qui cum ceteris Danorum maritimis incommoda tanta sui causa ad patris injuriam invexerat GUALACRAS aliaque vicina loca, hujus meriti gratia, in beneficium consulit.* Dus leest men in de beste uitgaaf deezer Jaarboeken, en niet *GAULA CRUSALIA*, welke landstreek, door den Schrijver der *Vaderlandsche Historie* II. deel. bl. 59. niet verre van Rouan gezogd wordt; dog ik ben het eens met den Geleerden Benedictijner *BOUQUET*, in zijne aantekeningen op de aangehaalde plaats, welke, in navolging van *HADRIANUS VALESIIUS in Notis. Gallie pag. 627.* door *GUALACRAS* verstaat het Eiland Walcheren (*WALACRAS*.)

(*) Ik zegge *Terwijl*, om dat anderszins de Leenmannen der Frankische Vorsten veele Regalia, en, onder anderen, het regt van den Muntslag, nu en dan, bij besondere brieven verkregen hebben. Het eerste Deel van het Groot Charterboek van den Heer van *MIRIS*, en andere Verzaamelingen van dien aart, kunnen dit met de stukken uitwijzen.

(13) Zie dezelve by *LE BLANC traité des Monnoyes de France p. 113. VAN MIERIS over de Bisschoplijke Munten en Zegeken, Tab. I. Num. 12 en 13.*

Deeze plaats draagt op oude Geldstukken den naam van CARISIACO VICO (14). Tusschen dit opschrift, en de uitgesleeten letters DAR. I. A. VICO, welken op onzen Penning voorkoomen, ontdekt zig geene geringe overeenkomst; jaa, wanneer wij het afdrukfel, door den Heer *van Loon* opgegeeven, met een naauwkeurig oog beschouwen, zoo vermoeden wij, dat in vroeger' tijd, daar op CARISIACO. VICO. gestempeld zij geweest. Daar ter plaatse, zijn, geduurende de regeering der Frankische Koningen van den eersten en tweeden Stam, verscheiden Geldstukken gemunt, zoo als uit derzelve egte overblyffels, door den Penningkundigen *Le Blanc* (15), reeds over lang is aangewezen. Ook agte ik, dat in het opschrift, op de andere zijde voorkoomende, CHAROALDO, niet de naam van Heriold, maar van eenen der Muntmeesteren van dien tijd, moet gezogt worden; wijl het toen eene gemeene gewoonte was, dat op de Penningen, geduurende de regeering van het eerste Frankische Stamhuis, niet de namen der Koningen, maar die der Muntmeesteren gesteld wierden (16). Of moogelijk zal men meerder schijn vinden, om een zeecker Penningjen, voorkoomende by den meergemelden *Le Blanc* (17) op welks eene zijde men een borststuk ziet, met dit omschrift AVXIA. CI. FIT. terwijl de tegenzijde een kruis vertoont, met deeze Letters CHAPOVLPO - - Ā, en het gewaande Geldstuk van Koning Heriold voor een en het zelfde te houden. Ten minsten dit is blijkbaar, dat de afbeeldingen, zoo van het borststuk, als van het kruis, met elkanderen, in allen opzigte, naauwkeurig overeenstemmen, en dat, tusschen die beide Geldstukjens, geen ander onderscheid schijne plaats te hebben, dan dat de opschriften met den anderen

ver-

(14) HAD. VALESIIUS in *Notit. Gallia.* p. 127.

(15) *Traité des Monnoyes de France.* p. 81.

(16) Zie LE BLANC, pag. 79. DU CANGE *Glossar.* voce *Monetarius.*

(17) *Monnoyes de France* pag. 78. Num. 9. & pag. 81.

verwiffeld zijn, zoo dat het geen om het borststuk by *Le Blanc* gekezen wordt, op het muntjen van den Heer *van Loon* met het kruis wordt saamen-gevoegd, en het geen op de kruiszijde, van dat des laatstgemelden voorkomt, om het beeld van dat bij *Le Blanc* gestempeld is. Tot welke verwiffeling het meenigvuldig gebruik der penningen, en daar uit voordruivende verwarring, ligtelijk aanleiding kan gegeven hebben.

V I.

Gelijk dan, onzes eragtens, *Wijk te Duurstede*, in de schriften der zevende, achtste en negende Eeuw, nergens onder de benaaming van *WICUS* voorkomt, zoo was deeze Stad, ten tijde van Koning Dagobert den I, ook tot dien trap van aanzien niet geklommen, dat zij reeds in den rang der bloeiende Koopsteden konde geteld worden. De Schrijvers, die van haaren Koophandel gewag maaken, spreken van laater tijden. Jaa ik houde mij verzeekerd, dat men in schriften, die voor den aanvang der achtste Eeuw zijn saamengefeld, niet ligt ons hedendaagsch Wijk te Duurstede ontmoeten zal. Het oudste overblijffel, waar in mij *DORESTAD* of *DORESTADUM*, het allereerst, is voorgekoomen, is het tweede vervolg op de Kronijk van *Fredegarius*, wiens opsteller, volgens zijn eigen getuigenis (18) schrijvende in het Jaar 735, een verhaal doet (19) van zeker gevegt, in het Jaar 697, tusschen Pepijn en den Friesschen Koning Radboud voorgevallen, *bij de Vesting DORESTATE*. Ouder bescheid heb ik van *Wijk te Duurstede* niet kunnen opdelen.

VII.

(18) *Continuat. Chronici FREDEGARII Part. II. s. 109. In Collect. Scriptor. Gallie tom. II. pag. 455.*

(19) *Cap. 102. L. L. pag. 432.*

VII.

Maar misschien zal iemand hier tegen in brengen eenige oude Geldstukken van den Romeinschen Keizer Aurelianus, op welker eene zijde ELINUS, en op welker andere zijde DUROSTADUM zoude gestempeld zijn (20). De Oudheidkundige *Alting* (21) is van gedagten, dat de opschriften dier penningen, door langduurigheid van tijd, veranderd zijn geworden, zoo dat voorheen daar op geen ELINUS, noch AURELIANUS, maar AURELI. ANT. zoude geschreven zijn geweest. Vervolgens eigent hij deeze muntslagen aan den Keiser Marcus Aurelius Antoninus, die in de nabuurschap van Voorburg, daar dezelve zijn opgedolven, meerder gedenkteekenen van zijn verblijf hier te lande heeft agtergelaaten: trekkende daar uit wijders een besluit, dat de benaaming van DUROSTADUM, reeds toen ten tijde, aan *Batavodurum*, daar *Tacitus* (22) van spreekt, gegeven zij. Dit zou voorzeeker geen gering bewijs opleeveren, dat DUROSTADUM al vroeg onder dien naam bekend zij geweest; 't zij dan, dat het *Batavodurum* van *Tacitus*, 't zij dat de eene of de andere Stad, in het Eiland der Batavieren, daar onder moet verstaan worden. Dog de wijdberoemde, en in 'slands Oudheden zeer kundige *Cannegieter* (23) heeft reeds, op meer dan waarschijnlyke gronden; aange-toond, dat de penningen, waar op de Heer *Alting* het oog heeft, tot later tijden, dan die van den Keiser Marcus Aurelius Antoninus, moeten worden t' huis gebragt. Den naam, die daar op geleezen wordt, meent hij denzelf-

den

(20) Zie HAD. JUNIUS in *Batavia*, c. XVIII. & BUCHER. ad HEDAM. *Histor. Ultraj.* pag. 61.

(21) *Notit. German. inferior. Part. I. pag. 54 & 57.*

(22) *Historiar. Lib. v. c. 20 & 21.*

(23) *De Brittenburgo* pag. 145.

den te zijn, met dien van *MADLINUS*, een' zeer beroemden Muntmeester, wiens naam, op verscheiden muntflagen, welken onder de regering van Karel den Grooten, Lotharius en Ludovicus, zoo te Utrecht, als te Wijk te Duurstede gestempeld zijn, nu nog te vinden is. De eenvoudige beschouwing van het Kruis, 't geen op de tegenzijde deezer penningen gevonden wordt (24), behoorde den Heer *Alting* wederhouden te hebben, om den muntslag daar van, tot den voornoemden Keizer betrekkelijk te maaken, alzoo zulks eene doorflaande proeve is, dat die geschied zij, onder het bewind van Vorsten, die den Christelijken Godsdienst hadden aangenoomen (25).

V I I I.

Ook doet hier niets ter zaake, dat *Wijk te Duurstede*, onder de benaaming van *Batavodurum*, reeds ten tijde van den Romeinschen Historieschrijver *Tacitus*, zoude in weezen zijn geweest. Ik weet wel, dat zulks het gemeen gevoelen zij van verscheiden Oudheidkenners (26), die daar toe geen ander bewijs bijbrengen, dan de overeenkomst, die er tusschen de benaaming van *Batavodurum* en *Durostadium* zoude gevonden worden. Maar, wanneer ik in overweeging neem, dat het *Batavodurum*, daar *Tacitus* van spreekt, noch in de Peutingersche Reiskaart, noch in de Reistafelen van

An-

(24) Zie de afbeeldingen by *CANNEGIETER de Brittenburgo*, pag. 46. en van *MIERIS over de Bisschoplijke Munten en Zegelen*, Tab. 1. Num. 1 en 2.

(25) Zie *J. A. DOEDERLIN. de Numis Germaniae Mediae*, §. 64. pag. 132 & 133. en voor al *CANGII Dissertat. de inferioris aevi Numismatibus* §. xxxi. in tom. iv. *Glossarii novi CARPENTIERII*.

(26) *H. JUNIUS in Batavia*, c. xviii. *HAD. VALESIIUS in Notit. Galliae*, p. 76. *ALTING Notit. Germ. infer. part. 1. in Batavodurum*. *WAGENAAR Vaderl. Historie*, 1 deel, bl. 175. in de Aanteekeningen.

Antonijn gevonden word, daar wij in die gedenkftukken (27) uitdrukkelijk *ARENATIO* en *GRINNIBUS* of *GRINNES*, plaatsen, die by *Tacitus*, ter aangehaalde plaats, mede worden opgenoemd, ook nu nog ontmoeten, zoo meen ik, dat het *BATAVODURUM* van *Tacitus*, ten tijde dat deeze Reiskaart gemaakt is, dat is ontrend het einde der vierde eeuw, reeds geheel en al verwoest zij geweest, en dat *DUROSTADUM*, daar noch de voorz. Reiskaart, noch de Tafelen van Antonijn eenig gewag van maaken, eerst in laater' tijd, en niet voor de zevende eeuw zijnen oorsprong ontvangen heeft. Want indien ons *Wijk te Duurstede*, gedurende de regeering van Keiser Theodosius den Grooten, op wiens bevel (28) de Peutingerische Reiskaart vervaardigd is, of onder de benaaming van *Batavodurum*, of van *DUROSTADUM*, bekend ware geweest, zoo zoude, buiten twijffel, zulks daar in, even gelijk *Grinnes* en *Arenatio*, zijn aangeteekend:

I X.

Maar met meer klem van redenen zoude men, om ons gevoelen te onder-

(27) Zie *ITINERAR. ANTONIN. edit. WESSELINGI, pag. 369. en Tabul. PEUTINGER. Segm. I. edita a. T. C. SCHEYB. Vindob. 1753. in forma majori.*

(28) Zie zulks met bondige bewijzen bevestigd door T. C. SCHEYB. in *Dissertat. de Tabula PEUTINGERIANA, c. II.* Na dat ik dit geschreeven heb, zijn mij terhand gekoomen de gedagten van een groot en aanzienlijk Man, welken daar heenen gaan, dat de *Tabula PEUTINGERIANA*, ten tijde van Karel den Grooten en de Grieksche Keizerin Irene eerst gemaakt zij. De afbeeldingen van beide die Perfoonaadjen, die zijn Wel-Ed. er in meent te vinden; midsgaders de Gotische Letters, waarmede de naamen der Landen en Steden staan aangeteekend, zijn de voornaamste bewijzen, daar die meening op gegrond is. Ik wil niet ontveinzen, dat dit stukjen zeer keurig is uitgewerkt, en dat ik er genoegzaam door overtuigd ben geworden, om van mijn aangenoomen gevoelen af te gaan, en deeze Reiskaart tot de negende Eeuw te brengen; te meer', om dat ik er plaatsen in gevonden heb, die men in geen vroeger schriften, dan van de zevende en agste Eeuw, ontmoeten zal.

dermijnen, zig kunnen beroepen op eenige oude geldstukken, volgens de gedagten van den Oudheidkundigen *van Loon* (29), onder de regeering van Koning Dagobert den I., te Wijk te Duurstede gestempeld, indien men maar betoogen konde, dat zij aan dien Vorst moeten worden toegekend. Men ontmoet wel op die muntflagen den naam des Muntmeesters *Elinus* en dien van DORESTATUS. dog nadien op geen derzelve, een voetstap of overblijffel van Dagoberts naam te vinden is, zoo brengen wij, op het voetspoor van anderen (30) die stukken liever t'huis, tot de Frankische Koningen van den tweeden Stam; te meer, om dat onder alle die muntflagen, die door den Penningkundigen *Le Blanc* (31) aan Koning Dagobert worden toegeschreeven, er geen een te vinden is, waar op de naam van DORESTATUS of DUROSTADUM geleezen wordt. Gezwegen dat alle die verrigtingen en overwinningen, welken Dagobert de I, volgens het verhaal van verscheiden Schrijvers (32) op de Friezen en Saxers zoude behaald hebben, tot heden niet voldoende zijn aangetoond (33). De waarheid daar van zoude altoorens, door gelijktijdige Schrijveren, moeten bevestigd zijn, eer dat men, met eenigen grond van waarschijnlijkheid, vast kan stellen, dat Koning Dagobert de I. te Utrecht, en te Wijk te Duurstede, in een daar toe opgeslagen munthuis, geld heeft doen munten.

X.

(29) *Aiude Hollandsche Historie*, 1. deel, bl. 270.

(30) VAN MIERIS *van de Bisschoplyke Munten en Zegelen*, bl. 88. enz.

(31) *Monnoyes de France*, pag. 74.

(32) Aangetoogen bij den Schrijver der *Vaderl. Historie*, 1. deel, bl. 331-337. waar b. men voegen kan, *Vita Sigeberti c. I. in Collect. Scriptor. Gallie* BOUQUET tom. II. pag. 597. ADONIS *Chronicon* *ibid.* pag. 669.

(33) Zie WAGENAAR *Vaderl. Hist.* 1. deel, bl. 331. HAD. VALESIIUS *Rerum Francicar. Lib. XVIII.* pag. 59. J. ECKHARD. *Comment. rerum Francic. tom. I. fol.* 193. welken laatstgemeiden nevens BOUQUET in *Indice Chronolog. tom. II. Scriptor. Gallie*, pag. 101. alles voor een louter verdigtel houden.

X.

Maar eindelijk, zoude men, om aan te wijzen, dat *Duurstede* reeds bij eenen Schrijver der zevende eeuw vermeld wordt, zig kunnen bedienen van het getuigenis van *Guido Ravennas*, ook wel *Anonymus Ravennas* genaamd. Dees Schrijver, die, volgens het gevoelen van *Placidus Porcheron*, welke daar van de eerste uitgeever geweest is, in de zevende eeuw zoude geleefd hebben, maakt op twee bijzondere plaatsen (34) gewag van Wijk te Duurstede, onder de benaaming van DEROSTATES en DOROSTATE: dog, gelijk zulks wel eene proeve oplevert, dat Wijk te Duurstede, bij de oudste Schrijveren, geen *WICUS* genaamd worde, maar wel DOROSTADE. of DUROSTADUM, zoo vloeit daar uit egter gezinszins voort, dat deeze Stad bij Schrijveren, die voor de achste eeuw gebloeid hebben, gemeld word; alzoo het meer dan waarschijnlijk is, dat aan de wereldbeschrijving van dezen *Guido Ravennas* zoo hoog een ouderdom niet kan worden toe gestaan, als door *Porcheron*, en anderen na hem, geschied is. Dit is zeker, dat men hier en daar duidelijke kenmerken ontmoet, die ons ten volle overtuigen, dat de opsteller deezer Wereldbeschrijving niet vroeger, dan in de zevende eeuw, geleefd hebbe. Want niet alleen maakt hij gewag, van het Ryk der Wandalen en den Veldheer *Belizarius* (*), die in de zesde eeuw onder Keizer *Justinianus* beroemd was, maar zelf van *Isidorus Hispaniensis*, ook wel *Hispalensis* genaamd, wiens dood

(34) *Cosmograph. Lib. I. c. XI. Secunda ut hora noſtis ex parte ipſa Germania vel Frixonum DEROSTATES, eſt Patria, cujus poſt terga infra Oceanum inveniuntur (inſula) & Lib. IV. c. 24. Digreditur vero ipſe Rhenus in mare Oceanum ſub DOROSTATE Frigonum patria.*

(*) *Lib. I. c. 3. & Lib. III. c. 12.*

dood eerst tot het jaar 636. gebragt wordt (35). Dan, wanneer wij onzen aandagt vestigen, op de benaaming van verscheiden Steden en Landen, op woorden en spreekwijzen, in laater tijden eerst in gebruik geraakt, zoo wel als op den geheelen schrijfstijl, dan meenen wij gegronde redenen te vinden, om te moogen besluiten, dat dit werk niet eerder, dan in de negende of tiende eeuw, zij saamengeflanst. Waar vindt men tog Schrijvers, bij welken de Inwoonders van Zweeden en Deenemarken, ergens *Nordmanni*, dat is *Noormannen*, genaamd zyn, ten zij bij de zoodanige, die in de negende eeuw leefden. En egter wordt het Rijk van Denemarken, bij deezzen Wereldbeschrijver (36) reeds genaamd het Vaderland der Noormannen. *Eginhard* (37), wiens dood, overeenkomstig de gedagten der Geleerden (38) in het Jaar 855. of 856. voorviel, is de eerste, voor zoo verre mij bewuft is, die aan de Deenen en Zweeden den naam van Noormannen [*Nortmanni*]gegeeven heeft. Gezweegen, dat de steden *Dinant*, *Huy* en anderen, die in deze Wereldbeschrijving worden opgeteld (39), niet eerder, dan in overblijffels der negende eeuw, zullen worden opgespoord. Jaa, dat de maaker, na den tijd van Karel den Grooten geleefd hebbe, blijkt wijders hier uit, om dat hij (40) door Gascogne [*Vasconia*] niet alleen verstaat, dat win-

ge-

(35) Zie zulks reeds aangemerkt door den wijsberoemden Heet WESSELING in *praefat. Itiner. Antonini*. en den Geleerden SCHEYB. in *dissertat. de Tabul. Peutinger. cap. II. p. 28.*

(36) *Lib. IV. c. 13. Sed & ubi est Danus, qua Dania modo Nordmannorum dicitur patria.*

(37) *De vita Caroli M. c. XII. Hinc multae circumfudent nationes, Dani, siquidem & Sueones, quos Nordmannos vocamus.*

(38) J. H. SCHMINKIUS in *dissertat. de vita & Scriptis Eginbarti.*

(39) *Lib. IV. c. 26. Item — sunt civitates id est Nasaga, Dinantis, Oin, Namon Neonsigo, Trega.*

(40) *Lib. IV. cap. 40.*

gewest, 't geen ouwlings [*Novem Populana Provincia*] genaamd, tusschen de Rhône en het Pyreneeſche gebergte beflooten, van de *Vascones*, onder de regeering der Merovingiſche Koningen, het allereerſt werd ingenoomen, en naer hen *Vasconia* geheeten, maar ook het Eerſte en Tweede Aquitaniën, zig uitſtrekkende tot aan de Rivier de Loire; het geen, volgens eene aanmerking van den doorgeleerden *Hadrianus Valeſius* (41), door de Schrijvers, die met Karel den Grooten gelijktijdig bloeiden, ofte een wijl na zijnen dood geſchreeven hebben, zeer dikwils geſchied is.

X I.

Dus zien wy dan, dat *Wijk te Duurſtede*, noch onder de benaaming van *DUROSTADUM*, noch onder die van *WICUS*, ten zy by Schrijvers van de agtſte eeuw te voorchijn kome; zoo dat het *WICUS*, daar Dagobert van ſpreekt, op eene ganſch andere plaats dient te worden t'huis gebragt. De vereeniging met *ROTHOMO Portus*, 't geen' volgens het gevoelen der Geleerden (42), het hedendaagſch Rouan in Frankrijk geweest is, doet ons al eenigszins vermoeden, dat wij deeze laatſtgenoemde ſtad, ontrend de zeekust van Frankrijk moeten zoeken. De zeer beroemde *Hadrianus Valeſius* (43), wiens kundigheid in het ſtuk der Aardrijksbeſchrijving niemand ligt wraaken zal, brengt, uit oude Schrijvers, eene voornaame koopſtad te voorchijn, certijds genaamd *QUENTOVICUS PORTUS*,
ge-

(41) *In Notit. Gallia*, pag. 33 & 382.

(42) Zulks wordt overvloedig beweezen door H. VALESIIUS *in Notit. Gall.* pag. 482. In de ſchriften der Middel-eeuwen, en op oude muntſtukken, draagt zij veeltijds den naam van *ROTOMO* en *ROTUMUM*. Vergelijk hier mede het *ITINERAR. ANTONINI*, edit. WESSERING. pag. 382.

(43) *Notit. Gallia*, p. 462.

geleegen aan eene rivier, die voorheen *Quantia*, nu *la Canche* genaamd wordt, niet verre van Estaples, in het jemenswoordig Picardijen; Deeze plaats draagt in de schriften der middel-eeuw (44) niet alleen den naam van *Quentovicus*, *Cuentawich* of *Quentawich*, maar komt ook veeltijds daar in voor onder de eenvoudige benaaming van *WICUS*, *VICUS*, of *WICUS PORTUS* (*). De beroemde *Jacobus Sirmondus* (45) en de oudheidkundige *Le Blanc* (46) hebben ons de moeite gespaard, om zulks met bewijzen te staaven. De laatstgemelde brengt zelf verscheiden muntstukken, aldaar gestempeld, en pronkende met den naam van *WICCUS* en *QUENTOWICUS*, te berde. De oude Instellingen (47) der Frankische Koningen maaken meermaal gewag van het Koninglijk munthuis daar toe opgericht. Op sommigen dier penningen ontdekt men de afbeelding van een schip, ten bewijze van haaren blocijenden koophandel en zeevaart. Ook wordt zij, in verscheiden gedenkstukken van dien tijd, onder de meest beroemde koopsteden opgeteld. In eenen overgebleeven Brief van Karel den

(44) *Capitula Regum Francor. BALUZII tom. I. p. 690. Vita S. WILFRIDI cap. XXIV. in collect. Scriptor. Anglia GALE p. 64.*

(*) Moogelijk zal iemand denken, dat, nadien er meer plaatsen in Frankrijk eertijds waren, die den naam van *Vicus* of *Wicus* droegen, het niet onmoogelijk zij, dat een deezer andere *Vici*, door het *Vicus*, in den brief van Dagobert, bedoeld worde. Dog hier op merk ik alleen aan, dat, bij dergelijke plaatsen standvastig een andere naam geplaatst zij; en dat *Wicus*, afzonderlyk staande, bij de Schrijvers van dien tijd nooit gebruikt word, dan wanneer ze spreken van *WICUS PORTUS* of *QUENTOVICUS*, dat wij bedoelen. Men vergelijke slegts *LE BLANC traité des Monnoyes pag. 81, 83 en 86. Vicus* was doorgaands, zoo niet altoos, uitgezonderd in dit eene geval, slegts dan een bijvoegfel, gelyk *Villa, Castrum, Palatium*, en dergelyken.

(45) *In Notis ad Capitular. Reg. Francorum tom. II. pag. 791.*

(46) *Traité des Monnoyes de France pag. 85 & 109.*

(47) *Capitula Reg. Francor. tom. II. pag. 178.*

den Grooten van het Jaar 779. (48) leest men onder anderen: *Propterea per praesentem praecipuum decernimus, quod perpetualiter mansurum esse jubemus, ut per ullos portos, neque per civitates, tam in RODOMO quam & in WICUS, neque in Ambianis, neque in Trejecto, neque in DORSTADÆ, neque per omnes portus, ad Sanctam Maxantiam, neque alicubi, neque in Parisiaco, neque in Ambianis, neque in Burgundia, in pago Trigafino, neque in Senonico, per omnes civitates similiter, ubicunque in regna, propitio Christo, nostra, aut pagis vel territoriiis theloneus exigatur, nec de navale nec de carrale, neque de saumas, neque de trava exactione, nec rotatico, nec pontatico, nec pulveratico, nec salutatico, nec cespitatico, nec ulla redibitione, quod fiscus noster exinde poterat sperare, nec vos nec juniores, successoresque vestri eisdem non requiratis nec coactetis &c.* En in een bevel van Ludovicus Pius van het Jaar 828. (49) *Nullamque dationem neque scclusas, neque in nullo loco eis (Negotiatoribus) faciatis, aut facientibus consentiatis teloneum reddere, exceptis ad opus nostrum in QUINTOVICO & DORESTADO vel scclusas, ubi ad opus nostrum decenter exigatur, aliubi nullatenus requiratur.* In beide welke brieven VICUS of QUINTOVICUS en DORESTADUM uitdrukkelijk onderscheiden worden, strekkende zulks ten duidelijken bewijze, dat WICUS, daar Koning Dagobert van spreekt, met geene waarschijnlijkheid voor *Wijk te Duursfede* te neemen zij. Lieft omhelfen wij daarom de gedagten van *Valesius*, door ons reeds opgegeeven, of die van *Baluzius*, (50) welke van begrip is, dat het Klooster, gemeenlijk *S^t. Joffe sur Mer* genaamd, voor het oude WICUS of QUINTOVICUS te houden zij.

Hoc-

(48) In collect. Scriptor. Galliae, tom. v. p. 742.

(49) In Collect. eadem tom. vi. p. 649.

(50) In notis ad Epistol. xi. LUPI Abbatis Ferrariensis in collect. eadem tom. vii. p. 482.

Hoewel de meergemelde *Valefius*, onzes cragtens, te regt heeft aangemerkt, dat de getuigeniffen, daar *Baluzius* zich op beroept, niet meer bewyzen, dan dat ons *QUENTOVICUS* in de nabuurfchap van dit Klooster, voorheen (*CELLA S. JUDOCI*), gelegen ware.

AAN-

A A N M E R K I N G E N

O V E R H E T

W A P E L O F W A P E N - D R E N C K E N ,

D O O R

M^r. P I E T E R H E N D R I K V A N D E W A L L .

Men leest in de Handvest van Zuidholland, gegeven door Graaf Jan van Henegouwen, den negenden van Zomermaand des Jaars 1303. (1)

Van Wapen-drencken.

Item soo wie ghewapendrenckt wesen sal, die sal wesen geslaghen of gheworpen uyt syn ghewelt in syn ongewelt, soo dat hy nat wert, ende dat te betooghen als recht is, ende dat te berechten als hercomen is, dats te verstaan, dat ment betooghen zal met twee goede Mannen die zyn eevenknije zyn, ende dat sal die ghewaerden Rechter ondervinden ende te Hove recht afdoen.

Hier mede stemt genoegsaam over een de leezing van het handschrift, 't welk de Heer *van Mieris* (2) gevolgd heeft; alhoewel aan het hoofd, in plaats van *Wapen-drencken*, geleezen wordt, *Van met Wapen-drencken*. In een geschreeven Handvestboek van Zuidholland, eertijds behoord hebben-

(1) VAN DER EYCK *Handvesten van Zuidholland* bl. 116. J. VAN OUDENHOVEN *Beschrijv. van Zuidboll.* bl. 469.

(2) *Gr. Charterb.* II. Deel, bl. 30.

bende aan den Heere Fiscaal *van Limborch*, en thands onder mij beruflende, staat, *van Wapendrenckinge*. Het is kenbaar uit den ganschen inhoud van dat punt der gemelde Handveste, dat *Wapendrencken* eene soort van hoon of belediging geweest zij, welke gepaard ging met het bevogtigen en nat maaken van iemand, 't zij door water, 't zij door andere vogten. *Kiliaen* (3) vertaalt het, *Vinum, cerevisiam, aquam aut simile quid in faciem alicui incutere*; dat is, *Wijn, bier, water ofte iets dergelijks iemand in het aangezicht werpen*. De Oudheidlievende van *Alkemade* (4) slemt hier mede over één, en beroept zig op het hedendaagsch Stad en Landregt van *Kuilenburg*, 't welk de volgende woorden van eene Handvest, gegeven aan de Ingezetenen dier Stad, op den zesden van Wintermaand des Jaars 1318. (5) *Voort wie een poorter Wapendrenckt, die waers op vyf pont te keur, in deezen zin verklaart, die iemand onweerdelyk in het aengezigt spouwt, of Wapeldrenkt, dat is met bier, wyn, water of iets diergelyks in het aengezigt giet, zal verbeuren vyff en twintig gulden*. Ik kan niet ontkennen, dat *Wapendrencken*, somtijds in dien zin genoomen word. Het 155^e. lid van de Keuren (6) der Stad *Leiden* van den zesden December des Jaars 1582, stelt zulks buiten bedenking. Daar leeft men onder anderen:

Wa-

(3) *In Etymologico, voce Wapendrencken.*

(4) *Nederl. Dialectigheden III. Deel, bl. 80.*

(5) *Gr. Charterb. van VAN MIERIS, II. Deel, bl. 200.*

(6) Gedrukt naar alle waarschijnlijkheid op het Raadhuis dier Stad in het Jaar 1587. In 4°. waar van ik een exemplaar bezitte, 't welk, door den Secretaris *J. VAN HOUT*, eigenhandig geteckend is. De naarstige *VAN DER SCHELLING* vergift zig, wanneer hij in zijn *Hollands Tiendregt I. Deel, bl. 292*, voor eene waarheid ter neer stelt, dat er buiten zekere Deductie van de Regeerders van *Leiden*, en het zeldsaame *Leidiche Dienstboek van VAN HOUT*, geene andere stukken op het Raadhuis dier Stad gedrukt zijn; alzoo mij, eenigen tijd geleeden, een aanzienlijke *Bundel*, van Keuren en *Ordonnantien* is onder het oog gekoomen, welken allen op het Raadhuis aldaar gedrukt waren.

Wapendrencken.

By zo verre yemand eenen anderen wyt ernstigen gemoede Wapen-drenck, te weten in zyn aengezicht met wyn, bier, water of iets dergelyx begiet, die zal verbeuren vyff guldens.

Egter koomt het mij ruim zoo waarschijnlijk voor, dat *Wapendrencken*, in de oudste Keuren en Handvesten, en voor al in deeze Zuidhollandfche, een zwaarer en grooter belediging te kennen geeve, dan alleen iemand bier, wijn, water, slijk of iets dergelyks in het aangezigt werpen. De bijgevoegde woorden, *die sal wesen geslaghen of gheworpen uyt zyn ghewelt in zyn ongewelt*, begunstigen alleszins die gedagten. Ook worde ik in dat vermoeden gesterkt, uit aanmerking, dat in verscheiden oude Keuren en Handvesten, het *Wapendrencken*, van het begieten met bier, wijn, water of dergelyke vogten, uitdruklijk onderscheiden wordt (*). De Heer Griffier van *Alphen* heeft mij te kennen gegeven, dat men voortijds zelfs te Leiden dat onderscheid in agt genoomen vindt; wijl in een oud MSS. Keurboek, 't geen Zijn Wel-Ed. Gesl. oordeelt, voor of ontrend het midden der vijftiende eeuw geschreeven te zijn, aan het vierde Boek, handelende van *Wapen rechtelic vreden*, in de Twaalfde Keure, hebbende dit opschrift, *Wye den anderen begbiet*, dus gelcezen wordt: *Item wye den anderen begoet in arrenmoede, woirde hy dair af verwonnen, als recht is, verbeurde xxij ß.* terwijl de Veertiende Keur, houdende dit opschrift, *Die den anderen Wapendrenck*, in deezer voegen spreekt: *Item wye den anderen Wapendrenck verbeurt x , also verre als ment betugen mach mit twee poirteren afte meer, hier af die heer die driedeel ende die stede twierdeel.* Dit onderscheid

(*) Na dat ik dit geschreeven had, zie ik dat deeze aanmerking reeds gemaakt zij door den Taalkundigen WICHT op het *Oostfriesch Landregt*, Lib. I. c. 97. Vergelijk 't ongedrukt Stads Regt van Groningen Lib. III. c. 14 en 22.

scheid wordt ook duidelijk gevonden in de Ordonnantie op de Administratie zoo van de Politie als van de Justitie, gemaakt bij Keizer Karel, voor die van Amersfoort, op den Twintigsten Mei des Jaars 1544; waar er aan het 100^e. Lid (7) gezegd wordt: *Indien yemant den anderen Wapendrenkte, ende dructe zonder te drencke, zal verbueren x. Carol. gulden. Wie den anderen begiet mit wijn, bier, water oft ander onreynicheyt in quade moede die zal verbueren twee Carolus Gulden.* Hier mede stemmen woordelijk over een het 174^e. en 175^e. Lid van de Ordonnantie der Stad Rhenen, insgelijks gemaakt bij Keizer Karel in het Jaar 1546 (8). Het aanmerkelijk onderscheid der boeten, op beide die misdaden, in de voorschreeven Keure en Ordonnantien gesteld, is eene doorslaande proeve, dat *Wapendrenken* een veel grooter misdaad gerekend wierd, dan het begieten met bier of water. Onzes oordeels bestond de misdaad van *Wapeldrenken* daarin, dat men iemand, uit euvelen moed, in 't water, slijk of andere vuiligheden nederwierpe, drong of stoote, zoo dat de ingedrongen of neergeworpen buiten staat geraakte, van zig te kunnen redden, (uit zijn geweld in zijn ongeweld) en dit somtijds zoo sterk, dat hij den Hemel niet kon aanschouwen met zijne oogen, noch met zijne voeten de aarde raaken. Hierom wordt het in den Keurbrief van Brugge (9), waar het opschrift van een zeker punt spreekt *de Wapeldring* (10), verklaard door *aliquem luto vel terra injicere*, dat is, iemand in 't slijk of ter aarde werpen. Alhoewel ik van begrip ben, dat men er dit alleen in Brugge niet door te verstaan hebbe. De Geleerde Burgemeester *Vredius* (11), wiens Schriften niet naar waarde geschat wor-

(7) VAN DE WATER *Utrechtsch Placaatb.* III. Deel, bl. 1078.

(8) *U. S.* bl. 1099.

(9) Te vinden bij O. VREDIUS in *Histor. Comit. Flandr. Part. II. pag. 422.*

(10) In het afschrift gevolgd door CARPENTIER in *Glossar. Novo*, leest men *Wapeldring*.

(11) *L. L.* pag. 463 en 464.

worden, schijnt met mij in dezelfde gedagten te staan, meenende dat *Wapeldrencken*, te kennen geeve, iemand in het water stooten of werpen. Hij leidt zulks af van *Wapenen* [*arma*,] en *Drencken*, [*aquäre*] zoo dat, naar zijne giffing, er door beteekend worde de wil en pooging, om iemand, door geene andere wapenen, dan door het werpen in het water, van het leeven te berooven. Dog deeze afleiding kan, volgens den aart onzer taale, geen steek houden, aangezien dan het *wapen* zou' schijnen *gedrenkt te worden*, en niet iemand anders, door geen ander *Wapen* dan door *Drencken*. Niet aanneemelijker kooft ons voor de afleiding van den Taalkundigen *Eccard* (12). Dees Schrijver doet dit woord afstammen van het oude Friesche *Wapel*, 't geen, naar zijn oordeel, een *Put* of *Waterdiepte* te kennen gaf; want dan zou *Wapeldrencken* schijnen te zeggen, de *Put* of *Waterdiepte* *Drencken*, en niet iemand anders in de *Put*. Ook vinde ik nergens beweezen, dat *Wapel* of *Wapen* oudtijds een *Put* of *Waterdiepte*, zoo als hij meent, zoude beteekend hebben. *S. A. Gabbema* (13), op wien *Eccard* zig beroept, zegt ook niet, dat de Schieringers en Vetkoopers de vreemdelingen, wanneer ze dien de straf van *Wapeldiepinga* of *Waapeldranck* aandeeden, juist in een *Put* met water onderstaaken, maar slegts (zoo inde Voorreden voor *J. Japix*, als bij *Gutberleth*) dat die vreemdelingen te water moesten, en met springsprietten of verrejagers wierden ondergehouden, tot er de geest uit was.

Allerwaarschijnlijkst kooft het mij voor dat dit woord eenvoudiglijk zij saamengesteld uit *Wapel* of *Wapen* en *Drencken* of *Drengen*.

Belangende het eerste, zoo meene ik dat *Wapel* en *Wapen* het zelfde zij; zijnde de *l* en *n* reeds van overlang Wiffelletters, gelijk uit *middeN* en *middeL*, *naveN* en *naveL* kenbaar is. Hier van zeide men oudtijds niet alleen *WAPELDrencken* maar ook *WAPENDrencken*, gelijk de hierboven aangehaalde Keuren en Handvesten duidelijk aantoonen. En wat de eigenlijke be-

(12) *In notis ad Leg. Salicam*, p. 82 & 83.

(13) *Verhaal van Leeuwarden*, bl. 20.

beteekenis van dit woord *Wapel* betreft, ik vermoede, dat men zig ouwlings daar van bediende, om er niet alleen *slijk* of *vuilwater* mede aan te duiden (14), maar ook allerlei water, 't zij dan meerder of minder rein; de reden, welke ik daar voor hebbe, is, om dat de Keuren en Wetten, die van *Wapeldrenken* spreken, juist geen vuil water in het oog hebben. De oude Friessche Wetten (15) spreken alleen van Water, wanneer ze, naar de gedagten van den Oudheidkundigen *Siccama*, deeze misdaad beschrijven. Het Oostfriessche Landregt, handelende van *Wapeldoeping* (16) meldt mede van *rivieren*, *slooten*, en dergelijke. De Handvest van Zuidholland gewaagt alleen van *nat maken*, zonder er bij te voegen in *vuil water*. Het oude Landregt der Westfriezen (17) en de Keurbrief van Brugge, te vooren door ons aangetoogen, schijnen de eenigste Wetten te zijn, die vuil en drabbig water, of liever slijk bedoelen; dan, gelijk ik boven zeide, zoo meene ik, dat men daar gemeen Water in 't geheel niet moet uitsluiten.

Wat nu het tweede woord betreft, waar uit dat *Wapeldrenken* verded is saamengesteld, zoo denke ik, voor 't naaste, dat men om *dringen*, *dren-gen* (*comprimere*, *injacere*) en niet zoo zeer om *drenken* (*aquare*) denken moet.

(14) *Wapel*, *Wapeling* wordt in den zin van vuil water gebeezigd in de Buurkeuren van Ackerflood van 't Jaar 1661, bij *LAMS Privilegien van Kennemerland*, bl. 488. Voorts *sal hem niemand vervorderen eenige WAPELINGH vuyl water ofte vuiligbyd om ofte by de nieuwe boomen te gieten*. Moogelijk kan men er ook *vuil Zeepsop* door verstaan, gelijk men in de voorgaande eeuw te Amsteldam dit woord in dien zin gebruikte.

(15) Leg. Frison. tit. xxii. §. 83. *Siquis alium juxta aquam stantem impinxerit in aquam, ita ut submergatur, projecerit iv. solid. componat & pro freda solid. ii.*

(16) Bij *VAN WIJGT Lib. I. c. 97.* en *Lib. III. cap. 88.* daar wel vijfderlei soorten van Waterdooping worden opgeteld.

(17) Bij *SCHOTANUS, Beschrijv. van Friesland*, bl. 86. *Jester een man vord vorpen in een onvad vetter, dat mit agbenen mei saen bor himel ner eerda, ner dine grond reka mitta banden ner mit foten, soe schilma bim beta mit eenre loedwirden, trybeet ende oenbrins jesta tolvasum ontswara.* Dat is, naar de Vertaaling van den Hoog-Welgebooren Heer Baron van Schwartzenberg toe Hohelandsberg, in zijne Geleerde Voorreden voor het groot Placaat- en Charterboek van Friesland. *Indien iemand geworpen word in onwaadbaar water, dat by met de oogen nog Hemel nog aarde zien kan, nog den grond met banden nog met voeten raaken, zo zal men hem boeten met de vaste gestelde boete drieboud ende aanklagte, of met de rwaalvde band ontsweeren.*

moet. De uitdrukkingen van *impingere*, *werpen*, en dergelijken, die de reeds aangehaalde Wetten beezigen, schijnen dit te vorderen; ook schreef men in de oudste stukken geen *Wapendrenck*, maar *Wapeldring* of *Wapeldreng* (18). Zoo leeft men in eene Overdragt der Stad Utrecht van het Jaar 1342. (19) *Die den andren WAPELDRENGT, gelt vyff pont, mag ment bedragen mit twee reckeliken luden.* Voeg hier bij dat in de volgende Wetten en Keuren, waar de misdaad van *Wapeldrenken* bedocht wordt, zig zulke uitdrukkingen op doen, die ons een denkbeeld van *stooten*, *werpen*, *dringen*, en dergelijken, en niet van *drinken* of *verdrinken*, geven. In de Saxische Wetten (20) staat: *Si quis alium de ponte vel ripa in flumen impinzerit, & ille evaserit, xxxvi. solid. componat, vel tertia manu juret. Si comprehenderit & in aquam projecerit, cxx. solid. componat vel cum undecim juret.* In het oude Landregt van Groningen (21) en de Ommelanden leeft men: *Item die enen anderen in ernsten moede stotet in een sloet off in een groepe, off in een diepe slijck, die breket tegen den clager twee guldens, ende halff soe voele tegen dat recht.* Waar meede overeenstemt, wat de misdaad zelve betreft, het ongedrukte Stadsregt van Groningen (22). Eene Handvest, gegeven aan die van Papendrecht in het Jaar 1387, (23) spreekt in deezer voegen: *Voort soo wie gewapendrenckt wordt, dat's te verstaan, dat een geworpen sal syn uyt syn gewelt in syn ongewelt in 't water met onwaerden, soo wie dat doet verbeurt tegens ons een boete van thien pondt hollants.* In de Zeeuwfche Keur van 't Jaar 1290. (24) bepaalt Florens de

(18) DU CANGE *Glossar. in Auffringbe en Wapeldring.*

(19) VAN DE WATER *Utrechtsch Placaatb. III. deel, bl. 282.*

(20) *Leges Saxonum Tit. I. §. 9 & 10.*

(21) MSS. waarmede overeenkooft het Nye Land-recht van Hunfingo, Fijvelingo en Westerquartier, op eenen gemeenen Landdag van de Staaten van Groningen en Ommelanden, bevestigd den 31. October 1601. *Lib. IV. cap. II.*

(22) *Lib. III. cap. 14.*

(23) Bij J. VAN OUDENHOVEN *Zuidholland bl. 306.*

(24) VAN MIERIS *Charterb. I. deel, bl. 514.*

de V. Bloetreesen, slaghen, steken, vallen, werpen, mach men versaken met-
ter custingen, maer die men geldet, die sal men gelden elck een incke, maer
worpet men yement in den vliet te synre leelicheden, dat sal men gelden bi
sonnessen der ghezwoorne. In de Keuren van Bergen op den Zoom wordt
het geheeten: *Iemand in de Haven te loopen of te schuppen* (25). Jaa de
hier vooren aangehaalde Ordonnantie van Amersfoort leert duidelijk, dat
het *wapendrencken*, van het *drencken*, onderscheiden ware: want dus zegtze:
Indien yemant den anderen Wapendrencke ende dructe zonder te drencken.

Eer ik hier van afscheide, kan ik niet voorbij van aan te teekenen, dat
een Geleerd Man over dit *Wapeldrencken* eenen inval gekreegen hebbe, welken
hij, als niet te ver van den weg, aan het oordeel der Maatschappij wel
heeft willen onderwerpen. „Bij, 't onbeschaafd gemeen, (zegt hij,) betee-
„kend *waffel* (soms tijds hoort men *wafel*) *aangezigt* of *bakhuys*. De oor-
„sprong van dit woord weet ik niet, en durf er nog niet naar gissen.
„Maar zou 't ook zijn konnen dat dat *Wapel* in *Wapeldrencken* dezelfde
„beteekenis had, en dat *Wapeldrencken* zeggen wilde, *iemant, met het*
„*aangezigt voor over*, of *hals over hoofd in 't water steeken*; of korter,
„*aanzigt drencken*, even als *voetwasching* en de bekende *voetspoeling* bij de
„Zeeuwen, die doorgaands nog erger gevolgen had dan ons *Wapeldrencken*.”

Deeze gedagten zijn zekerlijk zeer vindingrijk, dog of dezelve veel
gronds van waarschijnlijkheid hebben, durve ik niet beslissen.

Alleen merke ik nog aan, dat men in laater' tijd, wanneer de zeden
meer beschaafd werden, het woord *Wapeldrang* of *Wapeldrencken*, meest
gebruikt hebbe, voor iemand met eenig vogt begieten of in 't aangezigt
werpen. Dit moet zoo weinig vreemd gevonden worden, als dat het Ker-
kelijk woord *doopen*, eertijds, in de beteekenis van *onder water steeken*, en
nu, doorgaands in die van *bepsprengen* of *oversforten met water*, gebruikt worde.

(25) *Costumen en Ufsantien der Stad Bergen op ten Zoom*, gedrukt 1628. in 4to.

M E N G E L I N G E N,
 B E H E L Z E N D E.
 V E R B A S T E R D E S P R E E K W Y Z E N,
 E N . E E N
 A A N H A N G Z E L
 V A N
 V E R M I N K T E P L A A T Z E N
 I N
 O U D E . S C H R Y V E R E N .
 D O O R
 M^r. ZACHARIAS HENDRIK ALEWIJN.

Hoe gemeenzamer eene spreekwyze zy, dies te eerder is zy verbafteringe onderworpen. En aan voorbeelden van zulke verbafterde spreekwyzen ontbreekt het ons tot mijn leedwezen gantsch niet. Verkeerd zegt men, *Hy gelijkt zijn' broeder* O P E E N' DUIT (waarvan men naderhand, om noch een graadjen verder af te wyken, O P E E N' STUIVER gemaakt heeft.) in plaatze van O P E N D E . U I T . K I L I A N U S , bl. 375. *Op-en-wt*, j. *rond-wt*. *Plane*, *omnino*. *op-en-wt de vader*. *Patri per-similis*, *patri simillimus*: *ip-sis-simus pater*. Hiervan verschilt; noch in be-

teekenis, noch in aard, de spreekwyze OP EEN TOP gelyken, voor OP ENDE OP. HOOFT in *Ware-nar*, bedr. V. toon. 3. bl. 284. (dr. in fol. 1671.) *Klaertje is OP IND' OP gelyk de moer. Ind' voor ende verbeeldt hier straattaal, gelyk in voor en bl. 278.*

— *neemen jou keur*

Van haer gouwe brazeletten, IN gaen 'er meê deur.

Van *op ende op* verschillen in beteekenis, niet in aard, de spreekwyzen *bet en bet*, *over ende over*, en *om ende om*, voor welke twee laatste men dikwils kwalijk hoort zeggen *over en tover*, en *rommentom*, dat eigenlijk *rond ende om* of *rondom* is. *Bet en bet* leeft men ergens by HUYGENS; — en *vreesst hem BET EN BET*. *Osu ende om* heeft VONDEL in *Joseph in Dothan*, bedr. I.

— *befproeit*

Van bronnen OM END' OM, waeruit de beecken spruiten. ()*

Uit deze verbastering van *op ende uit* in *op een' Duit*, van *op ende op* in *op een Top*, van *over ende over* in *over en Tover*, en van *rond ende om* in *rommen Tom*, kan men tevens den oorsprong ontdekken van de overtollige T in *Tseftig*, *Tseventig*, *Tachtig*, en *Tnegentig*. *Tachtig* zegt men nu noch, schoon *achtig* van *acht* het eigenlyke woord is, getuige PLANTIJN, die ons van *tachtentich* of *tachtich* verzendt naar *achtentich*, en KILIANUS, die niet alleen *s'achtentich* verklaart door *achtentigh*, maar ook, bl. 1., zegt, dat *s'achtentigh* gevormd is *per prosthesis*. De drie anderen, *Tseftig*, *Tseventig*, en *Tnegentig*, zijn schrijfwyzen van de vorige eeuwen, als blijkt uit de volgende voorbeelden. *Koren ende statuten — der stede van haerlem. Int jaer*

(*) Zie bylage I.

jaer duſent drie hondert ende TNEGENTICH, is de titel van zeker oud handſchrift, dat ik bezitte. M. STOKER in Flor. de V. bl. 100.

*Als men ſcreef die jare ons Heren
Tweelf hondert TSEVENTICH ende ſevene:*

en zo meer malen elders. *Tgulden boeck van het leuen — van — Marcus Aurelius* (Amſt. 1589.) bl. 132. — *naedemael ghy om v TSESTICH iaren noch niet eens en begheert wt de werelt te cruypen.* En zo noch eens *ſeſtich* bl. 72. *Bibel, geprint Tbantwerpen 1532, Luc. XV. Welcke menſche is onder v, die hondert ſchape heeft, ende iſt dat bi een van dien verliest, die niet en verlaet die NEGEN EN TNEGENTICH inder woefinen, enz.* De oorsprong van die overtollige T ſchijnt, even als de oorsprong der verbaſtering van de gemelde ſpreekwyzen, te ſchuilen in het woordjen *ende*, waarvan de D, eerſt in de koppelingen *negen end' negentig, drie end' ſeſtig*, en diergelyke, aan het volgende *negentig*, en *ſeſtig*, vaſtgehecht, en door de uitspraak in T veranderd zijnde, eindelijk ook in de ronde getalen gebleven is. Deze myne giſſing wordt begunſtigd door PLANTIÏN, ſchryvende *achtent' achtich*, dat, zo 't my voorkomt, duidelijck *acht ende achtich*, of *acht end' achtich*, wil zijn (*). Doch laten wy wederkeeren tot de verbaſterde ſpreekwyzen.

Van den os op den ezel ſpringen hoort men dagelijks zeggen: maar naar alle waarſchijnlijkheid moet het *van den ORSE op den ezel* (van het paard op den ezel) zijn, gelijk ik meene, dat KLUIT op HOOGSTR. ergens aangemerkt heeft. Kwelijck zegt men ook *Ik heb hem BONT en blaauw geſlagen*, (even als of het bonte, dat eene verſcheidenheid van verwen is, het blaauwe niet mede inſloot) in plaatze van *BLOND en blaauw*, aan

wel-

(*) Zie bylage II.

welke twee kleuren alle builen en striemen toch voornamelijk te kennen zijn. VONDEL in 't bekende *klinckdicht* voor *Palamedes*:

Het leedt geen seven jaer, of Palamedes schaêu
Ging 'snachts de tenten van zijn rechteren doorwaeren,
Die, rijzende verbaest met opgereze haeren,
'Een schim vernamen, straf misbandelt, BLONT EN BLAEU.

Noch eene andere spreekwyze is 'er, die zulks verbafterd is, dat men haren oorsprong naauwlijks vinden kan, te weten *van lieverlee*, denklijk geboren uit *van leê voor leê*, dat is *van lid voor lid*. Z. de *Maend. bydragen*, d. II. bl. 183. Zo deze giffing waar zy, dan kan ik eerst recht verstaan, wat *Timon* de tooveraar wil zeggen in *HOOFDS Geseraardt van Velzen*, bl. 64.

Nu luistert naa my, ghy driekoppigb' Hekate,
Nu vol, nu rechts, nu links, van trony hallef snee;
'O grootste dwaalstar, die de duister mint, van zessen;
Ghy, die in uw gewouwdt hebt alle tooveressen,
'En let VAN LIEVER LEED' op beevaardt, en gelol.

'*Van liever leed*' beteekent hier *van lid tot lid*, dat is van stuk tot stuk, met alle aandagt en ernst, of, gelijk in *Ware-nar* staat, bl. 271. *van stukjen tot beetjen*.

Men heeft noch een paar andere spreekwyzen, waarover ik wat uitvoeriger moet handelen, die men gerust en zonder achterdogt gebruikt, en welke ik echter vermoede niet goed maar verbafterd te zijn. De eene is *Twee aan twee of paar aan paar gaan*; de andere *Slapen als een roos*. Van de laatste willen wy eerst spreken.

Sta-

Slapen als een roos beteekent naturelyker wyze *slapen gelijk de roozen slapen*. Maar hoe? slapen dan de roozen? en dat op zulk eene uitnemende wyze, dat 'er een spreekwoord van ontleend worde? Schoon my bekend is, dat sommige bloemen over dag open, en by nacht gesloten zijn, welk laatste men mogelijk wel slapen zoude kunnen noemen, wete ik echter niet, dat dit in de roozen plaats heeft. Derhalve geloove ik eerder, dat *slapen als EEN roos* verbasterd is van *slapen als IN roos*. Op roozen ligt men zacht. En hiertoe behoort mogelijk het *rozendons* van Aurora by POOT, in 't I. d. zyner *gedichten*, bl. 178.; tenzy hy misschien meerder de kleur dan de stoffe van het dons beoogd hebbe. Zeker is het, dat de volgende uitdrukkingen van CATZ op het slapen in roos betrekking hebben; als in zijn' *ouderdom en buitenleven*, by my bl. 158.

*Vermidts gy seker houdt, dat niet een eenig man,
So langb oock IN EEN BED' VAN ROOSEN LIGGEN kan.*

wat lager:

*Dat sich noyt eenich mensch sou willen onderwinden
IN sachte ROOSEN self te LIGGEN menigh jaer.*

noch lager:

Niet in een ROOSEN-BEDT, maer in den belschen gloet.

en in de t' *Samenspraek tusschen de ziel en 't lichaem*, bl. 199. 't Lichaam vraagt;

*En waerom licht het (te weten 't stil gemoedt) doch soo uyttermaten sacht?
En waerom heeft de kunst hier ROSEN by gebracht?*

○

hier

hierop antwoordt de ziel,

*Wie heeft oyt fachtter bedt, en wie kan beter ruften,
 Als die fijn herte voelt gefuyvert van de lusten?
 Ia noemt fijn eenigh wit, dat Gods wel behaecht,
 Soo dat geen binne-worm hem in den boefem knaecht.
 Een mensch alfoo gefelt, die SLAEPT IN fachte ROSEN,
 Om dat hy Godt alleen als troofer heeft gekosen.*

Zie daar byna de eigene fpreekwyze, waarover wy handelen. Doe 'er by het volgende verhaal van CICERO aangaande een zeker welluftig mensch, lib. V. in *Verrem*, cap. II. *Nam, ut mos fuit Bithyniae regibus, lectica oſtophoro ferebatur, in qua PULVINUS erat perlucidus, Melitenſi ROSA FARCTUS*: dat is: „ Want, even gelijk de Bithyniſche koningen die „ gewoonte hadden, werd hy van acht menſchen op een draagbedde ge- „ dragen, waarin hy een *kuffen* hadde, dat *met Meliter roos opgevuld* was.” Noch leeft men by SENECA *de ira* lib. II. cap. 25. en by AELIAN. *var. hiſt.* lib. IX. cap. 24. van eenen *Mindyrides* of *Smindyrides*, die, zeer welluftig zijnde, en in roos flapende, des ochtends by zijn ontwa- ken van pijn klaagde, doordien 'er een roozeblad dubbel gelegen had. Ook verhaalt TREBELL. POLLIO, in *Gall.* cap. 16. van Gallienus, dat hy *veris tempore CUBICULA DE ROSIS fecit*. Alwaar *cubicula* in den zin van *cabilia* ſchijnt te moeten genomen worden. En dus geeft TREBELLIIUS te kennen, dat Gallienus in de lentetijd *bedden van roozen* maakte. SPARTIAN. in *Ael. Veru*, cap. 5. — *lectum — fecerat, mi- nuto reticulo undique incluſum, eumque FOLIIS ROSAE, quibus demtum eſſet album, REPLEBAT, &c.* „ Hy (t. w. Aelius Verus) hadde een „ bedde gemaakt, van alle kanten in een dun netjen ingefloten, en vulde „ dat

„ dat met roozebladen, waarvan men 't witte (als niet zacht genoeg) af-
 „ gedaan hadde, enz. ” In *elegia in obit. Maecen.*, in P. BURM. SEC.
anthol. vet. Latin. epigr. p. 273.

Victor odorata DORMIAT INQUE ROSA:

„ En dat de overwinnaar *in geurige roos slape.* ” Men vergelyke Jo.
 ALSTORPHIUS *de lectis*, cap. 7. pag. 33. Voor 't overige, *in roos te*
liggen, te leven, te drinken, en wat van dien aard meerder zy, schoon niet
 alle toepaffelijk op het slapen, zijn gewoone spreekwyzen om een wellus-
 tig leven uit te drukken, van wege het menigvuldige gebruik, dat wel-
 lustige menfchen van de roozen plagten te maken. Laten wy eenige plaat-
 zen aanvoeren, zo als zy in de hand komen. SENECA, in *epist.* 36.:
Nemo discit, ut, si necesse fuerit, aequo animo IN ROSA JACEAT, sed in
hoc duratur, ut tormentis non submittat fidem. PETR. BURM. SEC. in
elegia de erudit. negl. & luxu, reip. pernuc., p. 46.

Inque sinu dominae madidos languere Lyaeo,

Et CAPUT IN TENERA PONERE molle ROSA.

MARTIAL. lib. VIII. *epigr.* 77.

Liber, IN AETERNA VIVERE digne ROSA.

CICERO *de finibus b. & m.*, lib. II. cap. 20. — *Eum ipsum, cum vigi-*
liis & fame cruciaretur, clamat virtus beatiorem fuisse, quam POTANTEM
IN ROSA Thorium. Hoe wellustig deze Thorius geweest zy, beschrijft
 CICERO breeder in 't begin van dat hoofdstuk. Wien 't lust, die ver-
 gelyke voords den zelfden schryver, lib. V. *in Verrem.* cap. 11. in *verbis*
ipse autem coronam —, SENECA in *Thyeste*, vs. 947., VOET, in zyne
 O 2 *sicht.*

sicht. ged. d. II. bl. 22., (daar hy gantsch niet eigenaardig van een *pad* zegt, dat het *op roozen loopt.*) en *bl. 197.*, A. L. F. in de *proeve van dichtoef.*, *bl. 230.*, als mede G. STUCKII *antiq. convivial. l. III. c. 16. p. 352. sq.*, waar hy tevens ons spreekwoord *onder de roos* verklaart op gelijke wyze als KILIANUS op het woord *Roofse*. Maar deze laatste voorbeelden doen minder ter zake. Alleenlijk bewyzen zy, dat het gebruik der roozen aan wellustige menschen wordt toegeeigend: en dus zoude men wellustig en genoegelijk te slapen zekerlijk kunnen uitdrukken door *als in roos te slapen*. Doch het *rozendons* by POOT, ten minsten het *roofsen-bedt*, het *slapen in roofsen*, en wat van dien aard meerder zy, by CATZ, het *kussen, met roos gevuld*, by CICERO, de pijn, veroorzaakt door het toegevouwene roozeblad, de *roozebedden* van Gallienus en Aelius Verus, en het *slapen in roos* in den lijkzang op Maecenas, hebben op deze spreekwyze veel nadere betrekking. Wat nu de zaak zelve belangt, of namelijk *als EEN roos te slapen* eene verbaftering zy van *als IN roos te slapen*, late ik aan 't oordeel van anderen. Wat men al veel zoude kunnen inbrengen tegen myne giffing, kan ik niet zien: dan mogelijk, dat men by ons in voortgelyke spreekwyzen het meervoud en niet het enkelvoud bezigt; als *op vèren liggen, iemand in de luren leggen, niet op veër, in de luur*, enz. Doch, schoon ik toesta, dat in de aangetogene spreekwyzen noit het enkelvoud gebruikt wordt, is 't echter zeker, dat onze taal gantsch niet afkeerrig is van 't enkelvoud in plaatze van 't meervoud. De tuinlieden, die hun werk maken van broeien, spreken veel van *iepenblad, elzenblad, en lindensblad*, als beter dan alle ander *blad*, om den grond te mesten. Noit zal men hen van *iepenbladen* of *elzenbladen* hooren spreken in 't meervoud. En wie is 'er, die, al hadden 'er duizend te zamen gegeten, niet zeggen zoude, *zy aten visch, bot, spiering, baars, brood*, enz. daar niemand evenwel licht aan één botjen of spierinkjen genoeg zal hebben. Doe 'er by, dat de Latynen genoegzaam in alle die plaatzen, welke wy te voren aanhaalden,

rofa

rosa en niet *rosis* hebben: *fulvinus*, *rosa factus*; in *rosa jacere*, *caput ponere*, *vivere*, *potare*. Ik late een' iegelijk zijn oordeel vry; doch ik voor my omhelze myne giffing zo lange, tot dat ik iets beters vernemen mogte.

Nu moeten wy de spreekwyzen *twee aan twee* en *paar aan paar* beschouwen. Wie is 'er, die niet gerustelijk zoude durven zeggen, *Wy volgden achter 't lijk paar aan paar*; of, *De nachtwagt moet twee aan twee gaan*; of, *De slaven waren gekoppeld paar aan paar*; of, *Uit vreeze voor onraad waakten wy by beurten, twee aan twee*, en zo voords? En echter, zo men wel rekent zonder vooroordeel; zullen 'er dus vier op eene ry achter 't lijk gaan; vier menschen te zamen de nachtwagt houden; vier slaven aan één keten gekoppeld zijn; en vier te zamen waken uit vreeze voor onraad: 't welke alles geenszins voldoet aan 't oogmerk. Immers, *De slaven waren paar aan paar gekoppeld* (dit voorbeeld is toch het klaarste) beteekent natuurlijk, *De slaven waren gekoppeld, een paar aan een paar*, dat is, vier slaven waren te zamen gekoppeld; 't welke men evenwel geenszins wil te kennen geven. En zo zal het in de andere voorbeelden eveneens gesteld zijn, indien men maar wel rekent, en alle vooroordeelen aflegt. Mogelijk zoude iemand onze afgekeurde spreekwyze willen verdedigen daar mede, dat men zegt *aan troepen*, *aan hoopen*, en zo voorder. Maar, dat die spreekwyzen in 't minste geene gemeenschap hebben met *paar aan paar*, *twee aan twee*, zoude ik, zo 't de moeite waardig was, breedvoerig kunnen betoogen. Doch, behalve dat het de moeite niet waardig is, heeft het ook geen nader betoog noodig, ten minsten voor iemand die gewoon is maar eenigszins te denken. Vraagt men my, hoe men dan spreken moet; ik oordeele, dat men beter zegt *paar EN paar*, *twee EN twee*, of, zo men dit liever wil, *by paren*. Van beide heeft men voorbeelden. Het laatste vinde ik onder anderen in den reeds gemelden *Bibel*, *geprint Thantwerpen*, 1532, in *Genes. VII. Al wat vliegben conde, ende al wat voeten hadde, dat ghinck tot Noab inder arcken BI PAREN van allen vleesche, daer een leven-*

dige geest in was. ZACH. HEYNS in de vertaling van BARTASSI *weken*, in de *tweede weke*, bl. 140, 141. zingt, opzigtelijk de zelfde geschiedenis, dat het met het menschdom ware gedaan geweest,

*Had Lamechs sone niet een nieuwe dichte wooning,
Voor alles datter leeft, gebout tot een verschooning.
Daer in BY PAREN hy heeft over zee gevoert
Al 't geen sweeft door de locht, en sich op d'aerde roert.*

Op gelyke wyze wordt *by* gebezigd in de spreekwyzen *bi hoopen* (bybel 1532, *Luc. IX.*), *by zaten*, *by weertschappen*, *by hondert t' samen*, *by vijftigh t' samen*, *by vyven*, (Statenbybel, *Luc. IX. 14. Marc. VI. 39, 40. Exod. XIII. 18.*) *by tien te gelijk*, *by vijftwintigen*, *by tweeën*, enz.

Doch de meer gewoone spreekwyze is *paar EN paar*, *twee EN twee*. 't Eerste vinde ik in VONDELS *Samson*, bl. 44.

*Last zich Godts gewijden zetten
In bunne orde, paar EN paer.*

Het andere *by* PLANTIYN en KILIANUS, die beide *twee EN twee* door *bini* verklaren, en meermaals in onzen bybel. *Genes. VII. 8, 9. Van 't reyns vee, ende van 't vee, dat niet reyn en was — quamender twee [ENDE] twee tot Noach in de arcke. —* Dus dan kwam 'er van iedere soort van 't reine vee zeven paar, en van iedere soort van 't onreine een paar, volgens *vs. 2.*, maar alle kwamen zy *twee [EN] twee*, volgens *vs. 15.*, dat is *by paren*. Ik kan niet nalaten met een enkel woord aan te roeren de wonderlyke onderscheiding, die hier de gemelde bybel van 1532. maakt tusschen *dier en beest*, zeggende, dat in de arke kwam *alderley dier na zynre aert, alderley beeste na haerder aert*. 't Eerste, giffe ik, zal 't reine vee, 't andere

dere het onreine te kennen geven. Dan dit in 't voorbygaan. 1 Chron. XXVI. 17. *Tegen 't Oosten waren ses Leviten: tegen 't Noorden 's daegs viere, tegen 't Zuyden 's daegs viere: Maer by de schatkameren twee [ENDE] twee.* Byb. 1532. *Bi Esupim twee ENDE twee.* Marc. VI. 7. *Ende by riep tot hem de twaelve, ende begon haer uyt te senden twee EN twee.* Bybel, 1532. *Ende begonste te seynden twee ENDE twee.* Luc. X. 1. *Ende na desen stelde de Heere noch andere seventigh, ende sondtse benen voor sijn aengezicht twee EN twee.* Bybel, 1532. *Duer na teykende bi ander tseventich wt, ende seyndese, twee EN twee voor hem wt.* Opmerkelijk is 't, dat, daar onze bybelvertaling overal *ende* heeft, de zelve echter op drie plaatsen, *Genef. VII. 15. Marc. VI. en Luc. X.,* in de spreekwyze *twee EN twee*, niet *ende* maar *en* gebruikt, ja dat dit zelfs op de laatst genoemde plaatze ook de bybel van 1532. doet. *Twee EN twee*, niet *twee AAN twee*, vinde ik ook in de A.S. vertaling van MARCUS euangelium: *And bym twelfe to-geclypode. and agan big sendan twam AND twam.* Men voege by deze voorbeelden noch de twee volgende, uit de handvesten van Amsterdam, daar men bl. 833. in eene ordonnantie van de Ratelwacht van 't jaar 1597. leest, *Welcke Ratelwacht sonder licht met hare ratels-twee ENDE twee van savonts dat het doncker wort tot 's morgens vroegh met redelick geweer omme sullen gaen.* En bl. 834. in eene diergelyke keur van 't jaar 1673. §. 3. *Sullen in 't doen van hare wagen, gaen twee EN twee.* Op de zelfde wyze nu, als men *paar EN paar, twee EN twee*, zegt, kan men ook *bonderd EN bonderd* zeggen. Bybel, 1532, *Marc. VI. Ende si saten neder, gedeylet hondert ENDE hondert, vijftich ENDE vijftich.* De onzen hebben *by hondert t'samen, ende by vijftich t'samen.*

Uit dit alles blijkt genoegzaam, dat niet *paar AAN paar, twee AAN twee*, maar *paar EN paar, twee EN twee*, de oorspronklyke spreekwyze is. Van waar nu die verbastering van *en* in *aan* kome, is onzeker. In 't gemeen is het gemaklyk te begrypen, dat het goene in alle mans mond is,
licht

licht verbaftert. In 't byzonder kunnen de spreekwyzen, *band aan band, mond aan mond*, daartoe aanleiding gegeven hebben. Ook zoude men kunnen denken op *an* en *anne*, welke twee woordjens by CLAIS COLIJN, zo wel in de beteekenis van *en*, als in die van *aan*, voorkomen. In de beteekenis van *aan* vs. 260.

Roefden Friesland AN drie delen

en vs. 748.

ANNE Godes hant hangt al.

en zo meermaals by STOKKE en anderen. In die van *en*, vs. 889.

Ti Bifcop van Keulene, AN

Ti Heere van Cuuk mede.

en vs. 1162.

Daerna geval ti pine,

Tuffen ti Bifcop al t' Utricht

En di Greva, datte men Sticht

Roef en fruēt beydene, ANNE

Herebrecht dreigden metten banne.

Doch dewijl de opsteller van die rijmchronijk het ongeluk heeft van thands, in veler ongunst vervallen te zijn, durve ik hem naauwlijks aanhalen.

Evenwel moete ik by deze gelegenheid noch in bedenking geven, (ik fchryve mengelingen, en derhalve kan my niemand dit aanhangzel kwalijk duiden) of men in de laatst aangehaalde verzen voor *roef en fruēt*, in welks plaatze ik voorheen *roef ente ruet* wilde stellen, (zie de *N. Bydragen*, d. II. bl. 56, 57.) niet beter *roef en brent* zoude kunnen lezen. Dan

is

is *sicht* niet een naam- maar een werkwoord; niet het Sticht van Utrecht, *dioecesis Ultrajectina*, maar de derde persoon der tegenwoordige tijd van het werkwoord *sichten*. *Roof* en *brand* worden toch al veel by een gevoegd. *Stichten roof ende brandt. j. brandtsichten* zegt KILIANUS. STOKER in Flor. de III. bl. 51.

*D' onse, die des niet en rochten,
Pensden al om haren ROEF,
Ende om die BRANT die verre soef.*

Zo ook in een' brief van het jaar 1348. van Willem, Hertog van Beieren, naderhand Graaf van Holland, de V. van dien naam: — *omme 't groote onrecht, dat ons geschiet is van u ende van den uwen, mit ROEVE ende mit BRANDE, binnen onsen palen.* In een ander geschrift van den zelfden vindt men by een gevoegd *doodslaghe, ROOF, BRANDE, schattinghe, wechtenisse, enz.* Dus wordt 'er in zeker stuk van 't Jaar 1517. verlof gegeven tot ROOVEN, BRANDEN, *pilgeeren en doodslaen de rebellen en vyanden des Konings.* En in eene handvest van Grave Willem de IV., ten jare 1342. aan Amsterdam gegeven, leeft men §. 16: *Voort wat poortzer dat uyt der poorte vaert — ROOVEN ende BORNEN, of luyden te vaen, die is op thien pont Hollants, ende zijns poortrechts quijt.* Wie deze aanghaalde plaatzen wil nazoeken, sla voor het gemak maar op de *Vaderl. hist.* (want wie bezit dat boek niet?) d. III. bl. 273. en 283. d. IV. bl. 406. en WAGENAARS *Amsterd.* d. II. bo. 2. bl. 105. Hoe nu *brent* in *struet* heeft kunnen verwandelen, valt niet moeielijk te begrypen voor iemand, die eenige oude schriften behandeld heeft, vooral, zo men daarby in aanmerking neemt, hoe dikwils de onderlinge gelykenis van *n* en *u*, en

P van

van diergelyke letteren van byna 't zelfde maakzel, vooral in zo genaamd Gothisch schrift, gelegenheid gegeven heeft tot verminking. Late ik eenige voorbeelden aanvoeren, die ik niet wete dat totnochtoe van anderen opgemerkt zijn.

Dus zijn *n* en *u* verwisseld by KILIANUS, in den druk van 1599.: *baerd-doeck. Velum menti sine barbae.* Lees *sine*: ten zy men *sine barba* moet lezen, en dat dan by het daaraan volgende *baerd-loos* voegen.

in en *ri*, en tevens *f* en *f*. L. V. VELTHEM in de inleidinge van zijn *Spiegel historiael*, bl. 2.

Ende daer na quamen in der noet

MENSINET ende oec Coenraet.

Lees *Menfriet*.

m en *ni*. *Clerck vyten laegen landen*, bl. 22. — *welck beelde dese Heilige Biscop te mael brack ende VERMEDET.* CANNEGIETER in *epist. de ara ad Noviom. Gelr. reperta*, bl. 7., wil *vermeedet* lezen, of ten minsten *vermeldet* door *vermaalde het* uitleggen. Naturelyker schijnt het my toe, dat men *vernieldet* moet lezen, juist gelijk by БЕКА, even te voren door hem aangehaald, *broc ende vernielde* staat.

ui en *in*, of *uy* en *yn*. Ik vinde in zekere geschrevene aantekeningen, dat men in den zoen der drie broederen van Amstel met bischop Jan en Grave Floris, uitgegeven door МАТТН. in praef. lib. III. *de nobilit.*, voor *Amelis van MUIDEN*, (eigenlijk staat 'er, by МАТТН., van MUYDEN) *Amelis van MINDEN* zoude moeten lezen. Het kan wel zijn, dat het *van Mynden* of *van Mijnden* zijn moet, gelijk hy vijf bladzijden vroeger genoemd wordt. Maar intusschen is 't opmerkelijk, dat zekere streck lands, palende aan Mijnden, of *Mynen*, gelijk noch in oude kaarten te lezen is, en oorspronkelijk *Mynenveld* of *Myneveld* geheten, gelijk

lijk zulks de registers ter leenkamer van Holland kunnen uitwyzen, nu in de gemeene uitsprake *Muieveld* genoemd wordt. Aan deze verbafterde uitsprake, denke ik, heeft men toe te schryven het wanfaltungige *Muyckvelt* voor *Myneveld*, dat men vindt in de *annales de la maison de Lyden*, p. 327: *Estienne de Lyden, Chevalier, Seigneur de Synderen, Mynden, Loesdrecht, MUYCKVELT, Outhoven, &c.* Daar ook *Outhoven* voor *Oudover* staat. Doch dit in 't voorbygaan. *Muiden* voor *Mijnden* of *Mynen*, en *Muyderfluys* voor *Myner fluys* hebbe ik ook elders gevonden; het eerste tot drie malen toe in eene gefchrevene *extraët-resolutie* van de Staten van Holland van den jare 1604.; het andere in een *accord* van 1692., en in een *reglement* van 1694., beide gedrukt in het *groot plasaetboeck*, door CAU uitgegeven, d. IV. bl. 372, 373. Dus dan dit alles, te zamen genomen, veroorzaakt, dat ik in dien zoen die gemelde verandering niet durve goedkeuren.

u en *ii*. Schoon ik tot die zo even gemelde verandering niet overhelte, geve ik echter in bedenking, of men niet, in BURMANS *Utr. jaarb.* d. I. bl. 46., voor *Wouter van MUNDEN*, dient te stellen van MIINDEN: want *ii* in plaatze van *ij*, waarvoor men nu alveel kwalijk *y* stelt; was der ouden gewoone schrijfwyze, en is ook de regelmatige. Niets is gemener in gemelde *jaarb.*, dan *u* voor *ii* te vinden, *zun* voor *zijn*, en diergelyke, waarvan de voorbeelden aangehaald zijn door KLUIT, in de *Nieuwe Bydragen*, d. I. bl. 321.

k en *b*. De *Clerck vyten laegen landen*, bl. 54. *Dese Biscop Coenraet dede voltimmeren dat casteel tot Ijselmonde mit toornen ende mit wāsten WIJCKHUYSEN, ende besettet mit zynen mannen.* Voor *wijckhuysen* lees *wijchhuysen*, gelijk bl. 55: *zoe dat zy die WIJCHHUYSEN ende dat voirburch zeer braken.* De zelfde fout is in den *Spiegel historiael* door HUYDECOPER opgemerkt. Zie zyne *proeve van t. en dk.* bl. 608.

116 MENGELINGEN VAN VERMINKTE PLAATZEN.

Eindelijk *d* en *v*. STOKER in Willem de II. bl. 88.

Heer Karel, diet niet begheven

Woude, screef hem wider soe,

Hine dede DOER hem niet een stroe,

alwaar men voor *doer* noodzakelijk *voer* moet lezen.

B Y.

B Y L A G E N
T O T D E
V E R H A N D E L I N G E
V A N
M^R. ZACHARIAS HENDRIK ALEWIJN,
B E T I T E L D
M E N G E L I N G E N,
D O O R
N I K O L A A S H I N L Ó P E N.

B Y L A G E I.

Voor dit *om ende om* schreef Hooft in zijn Historien bl. 1174. *ommendom*.
terwijl hy *ommendom na stof* — zoekt schoon hy in zijn Baeto I. I.
om end' om schreef:

Ik vind my om end' om bezet met quaet vermoeden.

Dat ook Paffenrode koos in zijn Willem van Arkel. I. 1.

De vyand om end' om die nadert vast de stad.

II. 2. *Reksalfend om end' om met opgestoken ooren.*

III. 2. *'t Is droefheid om end' om. —*

4. *Sag om end' om.*

P 3

Op

118 BYLAGEN OVER DE MENGELINGEN

Op welke wyze ik het ook gespeld vonde in het Vaderboek folio 120 d. *befach dat cloester om en ome. f. 150 wi hebben al ome en ome gefocht.* En dus is het ook met *aan ende aan*, dat Spiegel heeft in zijn Hartsp. b. 1. v. 335.

Dees oeffening vermeer uw Godsvrucht aan end' aan.

daar de Ridder Hooft voor schreef *anendan* in zijn Historiën, bl. 288. *wie hun getal anendan.* Echter is het aanënschryven al zeer oud. Immers Melis Stoke heeft reeds *harentare.* ziet hem in een druk van Doufa bl. 9 a. 22 b. 25 a. 27 b. enz. dus ook *dorentore* bl. 30 a. wyze echter, die niet goed te keuren is, zo omdat zy gelegenheid tot verwarring geeft, dewyle ieder op zyne wyze schrijft, als, omdat het de woorden zo verre van hunnen oorsprong afleidt, dat zy nauwlijks kenbaar zijn. Dit zal *misfchien* dat te vore *mag* en *mogt geschieden*, *mag* en *mogt schieden* of *mocht geschieden* geschreven wierd, ten duideljksten openleggen. Op de eerste manier heeft het Sint Bernard in zijn Sermoenen, gedrukt te Zwolle 1495. f. 1 d. 7 a. 14 c. 15 a. 24 a. 26 e. 34 d. Op de andere bl. 15 a. 24 c. 29 b. dat dit aanëngeschreven en ingetrokken wierd tot *magfchien* is niet met alle: welk *magfchien* ik leze in een zeer ouden bybel *Job* I. en by Kiliaan in zijn woordenboek. Maar al schielijk is het veranderd, door verwisseling van de *g* in *s* in *masfchien* als Sint Bernardus schreef f. 34 d. waaruit dan ons *misfchien* geboren is. Dus is het ook gelegen met *veellicht*, *villicht*, *wellicht*, voor 't *viellicht* als Hooft spelde in Granida bl. 21. (druk in 8vo.)

En 't viellicht dat gy noit tot uwent na vertelde.

of voor *viellicht*, als die zelfde grootmeester in onze tale schreef in zijn Historien bl. 291. 294. 723. 841. Dat men voor *vIEL*, *vil* en *vel* gezegd hebbe is bekend, en *vil* hier (te Hoorn) noch gemeen. Van dit *vil* heeft

Ki-

Kiliaan *willicht*, gelijk ook Spiegel in zijn Hartsp. b. I. v. 342. en Hooft in Granida bl. 24. dien *vel* mogelijk aanleidinge gegeven heeft om *wallicht* te schryven op de 1143. bl. zyner historie. Eer ik echter deze aanteekening besluite brengt my *op ende uit*, noch in de gedachten *uit ende uit*, gelijk ook *al uit*, die het zelfde met *op ende uit* aan duiden. Het eerste heeft Stoke bl. 3 b.

*Al des vaders rike wt ende wt
Hilt bi al meerre ende minder.*

al uit leze ik bl. 10 b.

*Noch een dochter droech hem Geertruut
Die na die moeder hiet al wt.*

doch *als en als*, dat ook al 't zelfde zegt, 't welk Stoke bl. 3 a. heeft

*Want in sinen tijt — —
Waren si eyghen als en als.*

Is dat het zelfde met ons *alles en alles*? en welke is dan de beste schrijfwyze? de laatste. De eerste is by intrekkinge, als *niets* voor *nietes*.

B T-

B Y L A G E II.

Of deze schrijfwyze van *op een dait*, *op een top*, enz. ons den oorsprong ontdekke van den *t* in *tseftig*, *tzeventig*, *tachtig*, enz. wete ik niet. De *t* is hier mogelijk aan dezen of genen tongeslag toe te kennen. Hier (te Hoorn) spreekt men *seftig* en *zeuventig* uit: maar by *achtig* en *negentig* voegt men de *t*. De *t* is, mijns bedunkens, overal te gemeen bygebragt, om hem aan een vasten regel te binden. Waaruit heeft hy zijn oorsprong in *tsagen* by Hooft Hist. bl. 819. 853. 289. G. van Velzen II. de Rei. Vond. Altaergeh. I. b. bl. 56. Anflo Poëzy bl. 20. Poot I. d. bl. 137. Ziet ook Kiliaan op *saeghe*, *verssaeghen* die *saeghe*, *t'saeghe* schrijft, welk laatste Poot ter aangetogener plaats koos. *Saghe* schreef Veldenaar in de beteekenisse van koortse, bl. 251 a. 261 b. waaruit in *tsaert* by Bredero Lucelle bl. 51.

— — — — *V koude handen tsaert.*

of 't *saert*, als die eigen dichter schreef in zijn Moortje bl. 34.

Soo kuys en 't saert is sy gemaniert. — — —

schoon hy *saert* in zijn lof der armoede schreef

Woont by zijn vroukje saert en kuys.

en *saertelijk* in Lucelle bl. 1.

Haer bayr, soo ick haer sagh, lagh saertelijck ghevlochten.

gelijk ook Dirk v. Coornhart *saert* schrijft in zijn bedr. des werlds ψ . 77. en *saertheyt* ψ . 121. echter is hier de *t* al oud. Dus vinde ik hem by Sint Bernard in zijn ferm. f. 14. *hoedanich siden cleden ende hoedanichen tsaertsen men daer toe behovet.* Noch eens. van waar in dit gebruik van Melis Stouke bl. 32 b.

En

En sonder wesen tsberen vrient

33 a. *Als tsGraven volc dat versach.*

37 b. *Daer te voren is bleven doet
Tsgraven dochter.*

Dan mogelijk andwoordt men hier dat *ts* voor *des* staat; dat Stoke meermalen de *d* in *t* veranderd hebbe als *totter* voor *tot der* f. 2 a. *Entie* voor *en die* b. Ik stemme dit gaarne toe: twyfele echter of de uitsprake van velen voor den *s* den *t* niet vordere, zijnde hier in de byzondere tongesslagen zoo groot een verscheidenheid, dat sommige zeer onderscheiden *s* en *z* spreken en hooren, andere dezelve verwarren, noch weér andere op de wyze der Grieken *tz* of *ts* voor een klinker spreken en hooren, welk laatste hier de gelegenheid van *t* voor *s* te zetten gegeven zal hebben. Eindelijk van waar hebben wy den *t* in *uwent*, het zy het van eene plaatse gebezigd werde, als by Hooft Granida bl. 21.

En 't viellicht dat gy noyt tot uwent na vertelde.

Westerbaan vertaalde Eunuchus I. 1. *na 't mynent gaen.* 1 b. *tot mynent van daer komen.* 2. *hy is tot onsent recht te voren.* Dus ook Poot levensverbetering

Hy, by kon 't kransbort vinden,

En t' zynent kruik en kroes, hoe malent heen gezet.

het zy het ga voor *wille* in de spreekwyze *om mynent wille*, enz. die men overal vindt. Immers niemand zal denken dat het is *om myn' ent wille*, als Westerb. schreef in den vertaalden Heauton tim. I. 1.

Van 't ongelijck, dat hy om mijn' ent wil moet draegen.

Eunuchus, v. 2.

Om sijn' ent wille, vrou?

Q

Hy

122 BYLAGEN OVER DE MENGEL. VAN *VERBAST. SPREEKW.*

Hy zelve heeft meest altijd *mynent en uwent*, enz. geschreven. Om iets anders is by sommigen onzer bybelvertalers gedacht, dat ik echter niet gissen kan, uit wat bron het afgeleid is. Meermalen schreven zy *mynen 't wille*. Ziet *Ezechieel XXXVI. 33.* andere plaatsen ga ik voorby. Dat zy dus echter niet altijd schreven blijkt uit *Johann. Euang. hoofdst. XII. 30.* de ouden hebben de *t* hier weggelaten. Ziet Sint Bern. Serm. f. 6 a. 9 b. c. bis. 15 b. 18 d. 25 a. 41 a. 91 a. 127 c. het Vaderb. f. 125 d. dit volgde later de nette Jer. de Decker I. d. bl. 231.

Hy moet om uwen wil een hoofd vol wonden dragen.

Een weinig verder

Die niet den minsten lust,

Den minsten buicklust zoud om sijnen wil besnijden.

Ook is de *t* voor *het* menigmaal met het volgende woord verëend. Dit blijkt in *ten*. Dus boeck des Guld. throens f. 10 d. *ten mach oec de siel God nijmmermeer begripen. 12 b. c. d. ten is niet te mercken. 13 c. ten mach hem niet goet sijn. 16. ten gaet aen wt eenen ongoeden wille.* Dus ook in *ten zij, ten is, ten ware*: daar hy voor *te* komt in *t'zeet zich vlyen* by Hooft ged. bl. 330.

En vlijdt zig lankzaam t'zeet. — — —

Hist. bl. 31. 34. *t'zinen zeggen staen.* Hist. bl. 11. *t'zoek maken.* bl. 9. 50. Vollenh. Poëzy bl. 324. *t'zee helpen.* Hooft H. bl. 12. *t'zijds uit slaan.* bl. 31. *t'hunnen eigen zeggen leveren.* bl. 42. *t'zyner bate krygen.* bl. 728. *t'sijnre wille en bate behouden* Stoke f. 19 a. *t'sinen bedde komen.* ib. *t'sinen lande keeren* bl. 32 b. om van *t'zee, t'zink, t'zeil, t'scheep*, niet te spreken, die Vondel alle heeft.

D E

DE TWAALFDE
DER
OLYMPISCHE LIERZANGEN

VAN
PINDARUS

NAGEVOLGD.

DOOR
PIETER VAN DEN BOSCH.

Hoe weinig wij werken, uit vreemde talen overgenomen, geschikt agten om aan eene Maatschappij van Nederlandsche Letterkunde te worden ingeleverd, durven wij egter met eene navolginge te voorschijn komen; maar met eene navolginge van eenen dier uitmuntende Digtgeesten der Oudheid, welken onze tijdgenooten de kunst behooren af te zien, om regten smaak te krijgen van ware schoonheid en verhevenheid. Wij wagen het onzen Vaderlanderen een voorbeeld te geven van de wijze, op welke de *Grieksche* Digter *Pindarus* gedacht heeft: *Pindarus*, die grootfche denkbeelden met kragtige uitdrukkingen en stoute trekken voorftelt, zonder zich als een slaaf der kunst te vertoonen. De uitweidingen, die in velen van zijne Lierzangen voorkomen, worden wel bij sommigen als niet tot zijn onderwerp behorende, en dus als een wezenlijk gebrek van orde

124 DE TWAALFDE OLYMPISCHE LIERZANG

aangemerkt; maar het schijnt ons toe dat hij veel minder van zijne onderwerpen afwijkt, dan men zich, zijne stukken lezende, in den eersten opslag verbeelden zoude. De glorie, welke de door hem geprezene Helden in de *Olympische* Spelen behaald hadden, behoorde niet slegts aan hun, maar ook, aan hun geslagt, en vooral aan de sleden, waarvan zij burgers waren. Men was gewoon te zeggen: „die of die stad heeft de prijzen „in de *Olympische* Spelen behaald.” Wanneer *Pindarus* zich de eene of andere bijzonderheid, betrekkelijk tot de voorouders der overwinnaren, of tot de plaatsen, in welken zij woonden, te binnen bragt, liet hij zelden na van dezelve gebruik te maken; dikwijls kunnen wij niet wel oordeelen over het naauw verband tusschen die bijzonderheden en zijn onderwerp, omdat zij niet zelden op zaken zien, die in de oude geschiedenissen niet te vinden zijn, schoon zij in den tijd des Digtters genoegzaam bekend waren (*). Indien wij nu regt hebben om alles wat wij niet verstaan als nooddelooze uitweidingen te verwerpen, dan zijn zij, die geene kundigheden genoeg bezitten om over de fraaiheden in de Ouden te oordeelen (want kundigen zijn te omzigtig om zoo los te besluiten) ook gerechtigd om de Lierzangen van *Pindarus* als Digtstukken zonder houding en orde op te geven.

Ter verdediging van den *Grieksch*en Digter beroepen wij ons op het volgend voorbeeld, waaruit genoegzaam blijken zal dat in zijne denkbeelden al te veel juistheid te ontdekken is, om Werken, waarin gebrek van orde heerscht, van hem te verwagten.

De twaalftde der *Olympische* Lierzangen, van welken wij thans eene navolging geven, is geschreven voor *Ergoteles* van *Himera*, die te *Gnossus*, eene stad van *Creta*, geboren was. Een opstand noodzaakte hem zijn vaderland te verlaten, en elders eene schuilplaats te zoeken. Hij begaf zich
naar

(*) BATTEUX, *Cours de Bell. Lettr.* II. 27, 28.

naar *Sicilie*, en zette zich te *Himera* neder, alwaar hij door gewigtige diensten groote schatten en merklijk gezag verkreeg. Het was om deze reden dat hij in de verscheidene overwinningen, welke hij in de steden van *Griekenland* behaalde, als een burger der laatstgenoemde stad wilde uitgeroepen worden. Want het gebeurde dikwijls dat de overwinnaars, die uit hun vaderland hadden moeten wijken, zich deden uitroepen onder den naam der steden, die hen beschermd en aangenomen hadden.

Deze Lierzang heeft twee deelen. In het eerste roept de Digter de Fortuin aan, hare volstreckte magt en ondoorgrondelijke oogmerken verheffende. In het tweede doet hij *Ergoteles* begrijpen dat de onheilen, welke hem getroffen hadden, de aanleidingen van zijnen roem en voorspoed waren.

Qz

A A N

A A N

ERGOTELES VAN HIMERA.

o Dogter van Jupijn, die voor de vrijheid waakt!
Fortuin, Beschermgodin der staten,
Die land en vorst en onderzaten
Door Uwe zorg voorspoedig maakt!
Ik Smeek U voor Himera, een stad in magt verheven:
Laat Uwe gunst haar nooit begeven.

Gij zijt het, die op Zee den koers der schepen rigt:
Te Land zijn volks vergaderingen
En Helden, die naar glorie dingen,
Aan U voor hun geluk verplicht.
Naar Uw genoegen rijft of daalt de hoop der menschen,
Gezwaaid door rustelooze wenschen.

Nooit

Nooit heeft het Godendom het sterfelijk geslagt,
 Door zekre teekens, doen beseffen,
 Wat lot een mensch op aard zou treffen;
 Eer hij zijn' loop ten einde bragt.
 Een al te trotsch vernuft moog' naar 't aanstaande gissen,
 Maar 't blijft voor elk in duisternissen.

Hoe dikwerf zien wij, daar we in hoopes op aardfch geluk,
 In grootfch vooruitzigt ons verblyden,
 't Geval met onze wenschen strijden!
 Hoe dikwerf zien we een' storm van druk
 Op 't onverwagtft bedaard, daar gunstige oogenblikken,
 Na rouw gevolgd, het hart verkwikken.

Philanors zoon! waart Ge uit Uw vaderlijke stad,
 Waart Ge uit Uw Gnoffus niet verdreven,
 Hoe weinig zoudt Ge in glorie leven?
 Dan dorde Uw roem gelijk een blad.
 Dan waart Ge een' Haan gelijk, die in zijn stad besloten
 Geen' lof van 't strijden heeft genoten (*).

Maar

(*) Hoe vreemd het bij onze tijdgenooten ook mooge voorkomen eenen held bij eenen Haan te hooren vergelijken, was zulks niet vreemd bij de *Grieken*. De grootsten hunner digteren hebben gelijkenissen van Offen, Kalveren, Zwijnen en Ezels ontleend. De meeste dieren waren aan de eene of andere Godheid toegewijd, en dit zette derzelve namen eene soort van waardigheid en luister bij.

128 DE TWAAALFDE OLYMP. LIERZ. VAN PINDARUS NAGEV.

Maar nu, te Olympia verwinnaar in den strijd,
Alom beroemd door Uwe daden,
Vereeuwigt Gij der Nymfen Baden,
Aan Held Alcides toegewijd (*).
Nu kan in streken, die U zelve toebehooren.
Geen woest geweld Uw rust verstooren.

(*) De oude Fabelen leeren ons dat *Herkules*, uit *Spanje* wederkeerende, en de *Ossen* van *Geryon* met zich voerende, door *Sicilie* trok, zich in de nabuurschap van *Himera* eenigen tijd ophield; en dat *Minerva* den Nymfen bevel gaf om Baden uit de Aarde te doen voortkomen, in welken de Held zich zoude kunnen verlustigen. Deze bijzonderheid was te merkwaardig om *Pindarus*, daar hij van *Himera* sprak, niet van de *Baden der Nymfen* te doen spreken.

A E N G E N O M E N
V E R H A N D E L I N G E N .

B E R I C H T
V A N
C O R N E L I U S N O Z E M A N
W E G E N S E E N I G E
A E N M E R K I N G E N
D E R
H E E R E N
M A T T H E U S E N J U S T U S V A N L E E U W A E R D E N ,
T O T V E R D E D I G I N G
V A N D E N
N O M I N A T I V U S A B S O L U T U S .

MATTHEUS VAN LEEUWAERDEN, vereeuwigd door den vermaerden Lijkzang van zynen boezemvriend, den treffelyken Dichter, PIETER MERKMAN, heeft zynen tael- en poëzy-minnenden tijdgenooten te Haerlem, door zyne zonderlinge geoeffendheid in beide, ten vraegbaek en beschaever verstrekt, en 'er niet weinig toegebracht tot voortzetting van den smack voor onze Nederlandsche dicht- en letterkunde.

A 2

Wei

Weinige liefhebbers ('t zy zonder te kortdoeninge der eere van iemands bevytigingen gezegd) hebben hem kunnen evenaeren, niemand overtreffen, in 't naerstig beoefenen van al 't geen dient tot eene gegronde kennis onzer Taale.

Naest die groote Lichten, L. TEN KATE en B. HUYDECOPER zelf, heeft niemand, denk' ik, oit meer werks gemaekt, of kunnen maeken, van hunne doorwrochte schriften, dan M. VAN LEEUWAERDEN, wiens hart open ging, wanneer hy, in een gezelschap van gemeenzaeme vrienden, over stoffen spreken mogt, die hy, in het dagelijks werk zyner beoefeningen, uit deeze evengemelde schatkameren opgetekend had, en oordeelde eenige naedere overweging te verdienen.

Hier uit is de gelegenheid gesprooten tot het opstel van den Brief aen den W. Ed. G. Heere B. HUYDECOPER, die thans het licht ziet.

Zig „onbekwaem kennende, den lof van deezen grooten man naer waer- „de uittemecten, rekende hy het zig vry, hem, behoudens zedigheit, te „mogen berispen met de uiterste strengheit, omdat hy onmagtig was, „ook schoon hy den wil gehad hadde, eenen enkelen strael van die schitterende Zon te verduisteren. En het stondt vast by hem, dat, schoon „de hemel van HUYDECOPER's lof door een' drang van berispingen, „als dichtopeen gepakte wolken, betoogen wierdt, de glans zyner deugden, en de helderheit zynes naems, die allen zou doen verstuiven, als „een' lichten nevel en onbestendigen uchtenddauw. ”

Hoe zou zyne braeve ziel verheugd geweest zijn, had het hem mogen gebeuren, dat antwoord op zynen brief te zien, het welk die groote man ten zynen gevalle heeft gereed gemaekt? In zyne laetste dagen verklaerde hy meer dan eens aen zynen waerden broeder, „dat hem de uiterste wellust zijns Leevens zoude geweest zijn, met den Heere HUYDECOPER „nu en dan te hebben mogen handelen over de Nederduitse taal. ”

Die

NOMINATIVUS ABSOLUTUS. §

Die broeder, JUSTUS VAN LEEUWAERDEN, schoon niet, gelijk MATTHEUS, geheel en al zig aen de bevytigingen der tael- en dichtkunde overgegeeven hebbende, was echter daer in zoo verre geleerd, dat hy in zyne loffelyke geboortestad onder de liefhebbers het gemis van den laestgenoemden kon vergoeden, en met de daed geboet heeft.

Nae des eenen en anderen dood is my, ter vriendschaps godachtenisse, geschonken MATTHEUS's eigenhandig afschrift van den Brief aen den W. Ed. G. Heere, Mr. BALTHAZAR HUYDECOPER, waer door Zijn E. de aanleiding gekreegen heeft tot het schryven van dat zeer keurlijk Stuk wegens den *Ablativus absolutus*, met het welk thans het Eerste Deel der Verhandelingen onzer Maetschappye pronkt. Welk Stuk zijnde ingeleverd, mijn veelgeëerd medegenoot, F. VAN LELYVELD, my van goeder hand verhaelde, dat M. VAN LEEUWAERDEN's brief onder des Heere HUYDECOPER's papieren niet meer was te vinden. Op welk bericht ik dan begreep, en aen Zyne W. Ed. G. zelve, en aen alle de Leden onzer Maetschappye, en den Leezere in 't algemeen, plaazier te zullen doen, met het onder my berustend afschrift aentebieden; als niet twyfelende, of de Heer HUYDECOPER zelf, (ware mijn's Vriend's Brief niet t'zoek geraekt,) zou hem by zyne uitmuntende verhandeling, (die toch het Antwoord op den zelve is,) geplacet gehad hebben.

Het gaf my dan geen gering genoegen, in deezen iet te kunnen toebrengen, niet alleenlijk tot meerdere volledigheid van dit Eerste Deel, maer ook tot instandhouding der eere en achtinge van de Heeren VAN LEEUWAERDEN, die onder de Liefhebbers in Haerlem te wel verdiend hebben, dan dat hun naem der vergetelheid zou worden opgeofferd.

MATTHEUS was reeds in den jaere 1739, in Lentemaend, deezer wereld overleeden, toen, in gevolge eenes briefs van doodbekendmaking en met een van naevraege omtrent zyne, in 1737. afgezondene, aenmer-

kingen, de Heer HUYDECOPER, in Slagtmaend, zijn Antwoord nu aen JUSTUS VAN LEEUWAERDEN zondt, met bygaend verzoek van *zijn oordeel over het zelve* te willen mededeelen by de te rugzending, op welke de beroemde Schryver stondt, „ omdat 'er veel veranderingen en „ aenmerkingen waren bygekomen, waervan Zijn W. Ed. G. geen copy „ had. ”

Dit bewoog mynen Vriend, dien breeduitgewerkten Brief, met verlof van den Heere HUYDECOPER, over te schryven, den welken hy niet naeliet te verwittigen, dat hy „ eenige Aenmerkingen onder de hand daer „ by gevoegd had. ” En als 'er tusschen Hunne Ed. beide in overweginge was genomen, om MATTHEUS VAN LEEUWAERDEN's Brief, en het daer op gevolgd Antwoord, gelijklijk uittegeeven, (waeromtrent mijn vriend volkomen meester was gemaakt,) schreef deeze vervolgens de redenen, waerom hy eindelijk van dat uitgeeven afzag. Te weeten: „ Het „ kwam hem voor, hoe zeer de Liefhebbery der Nederduitse Tael sedert „ eenigen tijd aengegroeid mogt weezen, het getal der Liefhebberen, in „ dit stuk kundig, egter zo gering was; de stoffe in zig zelve zo dor; en „ het werk zo uitgestrkt; dat, wat Luiſter de naem van den Heere „ HUYDECOPER daer ook aen gawe, het te weinig gezogt zoude worden. Want de Brief van M. VAN LEEUWAERDEN en van Uw „ W. Ed. G. (schrijft hy) benevens een Voorbericht, zouden vry wat velds beslaen: *Waer by men zig niet ontbouden zoude konnen nog een Naebericht te voegen*: 't geene het werk zo kostbaer zoude maeken, dat niemand, ten ware een rechtſchapen Liefhebber, zig des zoude getroosten. ”

Dit *Naebericht*, de Aenmerkingen behelzende van den Heere JUSTUS VAN LEEUWAERDEN, is my nae zijn overlyden, zoo wel als zynes broeders Brief met het Antwoord, in handen gekomen, en door my, op ver-

verslag, dat mijn Heer HUYDECOPER hetzelfde noot gezien had, aan Zijn W. Ed. G. toegezonden; die my daerop „ volkomene vryheid liet, „ daer mede te handelen naer myne verkiezinge; willende alleenlijk my in „ bedenking geeven, of het zelve wel sluiten zoude op zynen Brief, zo „ als die onlangs door hem veranderd en merkelyk verbeterd, en op last „ van de Loflyke Maetschappye reeds afgedrukt was. En ten anderen, „ dat Zijn W. Ed. G. na die verbetering, het eerste opstel verworpen „ had, en niet meer voor zijn werk erkende. ”

Dan, onaengezien deeze bedenking, wilde ik liever ook dat *Naebericht* van mynen Vriend by de tegenwoordige gelegenheid uitgeeven, dan achterhouden; zoo, omdat de aanmerkingen haere voornaemste betrekking blyven houden tot redeneeringen in des Heere HUYDECOPER's voorensfaenden Brief, en op dezelve, mynes bedunkens, sluiten; als, omdat door mededeeling daervan het stuk in geschil nog eenig licht ontvangen kon: blyvende ik zoo gaerne by de vermaening van Zijn W. Ed. G. zelf in de Voorrede zyner *Proeve van Tael- en Dichtkunde*, bladz. vi; met welke, onder verlof van TEN KATE's naem hier, in steê van dien van VONDEL, te stellen, ik dit bericht zal sluiten. „ Laaten wy edelmoediglyk hande- „ len; en ons allen op zulk een' voet stellen, dat we, zonder eenige ver- „ rukking van drift, elkanders schriften onderzoeken, pryzen dat pryzens- „ waardig is; maar ook, met dezelfde vrymoedigheid, belyden en aantoo- „ nen, waar wy, of iemand onzer, moge gemist hebben. Laaten we el- „ kanderen tegenspreken, zonder elkanderen te haaten of te lasteren. Laa- „ ten we gezaamelyk overwegen wat TEN KATE wél, wat hy kwaalijk „ hebbe: het eerste naarvolgen, het tweede verbeteren. Die met zulk „ een' geest bezielid is, zal ook in hem de mislagen, als mislagen, er- „ kennen, zonder hem daarom den naam van VERNUFTIGEN, ZEER „ VERSTANDIGEN, SCHRANDEREN, TAALGELEERDEN, „ NAAUW-

8 BERICHT WEGENS DEN *NOMINATIVUS ABSOLUTUS*.

„ NAAUWKEURIGEN, OORDEELKUNDIGEN, TREFFELYKEN
„ SCHRYVER (*) te betwisten. ”

(*) Met deeze en dergelyke loflyke benaemingen noemt de Heer HUYDECOPER, in zyne *Proeve*, den Heer L. TEN KATE. Zie aldaer bladz. 67. 77. 78. 126. 154. 192. 250. 254. 277. 390. 558. 573. Men zie ook bladz. 46. en 592.

BRIEF

B R I E F
V A N
MATTHEUS VAN LEEUWAERDEN

A E N D E N
WELEDELEN GESTRENGEN HEERE
M^r. B. H U Y D E C O P E R ,

O V E R H E T
G E B R U I K
V A N D E N
ABLATIVUS ABSOLUTUS
I N O N Z E T A A L E.

WELEDELE GESTRENGE HEER!

Zo haast my berigt wierd, dat de Hekeldichten, Brieven en Dichtkonst van Q. Horatius Flaccus door U in Nederduitsche verzen overgebracht, en der drukperse bevolen waren; voelde ik my in heftig verlangen na deeze vrugt van Uwen geest ontstoken. En wel door meer dan ééne reden. Voor eerst schein 't my geschapen, dat de dichtkonst, welke, zelfs door mannen, wien tot waardig gebruik dier edele gaave geene bekwaamheden ontbrecken, tans door laffe bruiloftszangen, lofdichten, en andere werken

B

van

van gering belang te deerlijk in verachting is gebragt, dus weder in haaren voorigen luister stond hersteld te worden door een stuk, 't welk, smaakende naar de oude Hollandfche deftigheid, alle menfchen behaagen, en flichten mogt. Ten andere fcheen my die juiſtheid van oordeel, die zuiverheid van taale, die grondige kennis der Nederduitsche dichtkonſte, die natuurlijkheid van uitdrukkinge, welke zig in Uwe werken op-doen, juist in ſtaat om den treffyken dichter Horatius in zyne eigene gedaante voor den Hollandfchen leezer te vertoonen; ja van de menigte der geenen, die onze vaderlandfche dichtkonſt oefenen, fcheen my dit werk niemand's penne bet, dan de Uwe, te paſen.

Het werk, Mijn Heer! te voorfchijn gekomen, heb ik met geene mindere luſt geleezen, dan ik 't met verlangen had te gemoet gezien. Geen wonder. Hier zag ik myne verwagting volkomen voldaan; hier de dichtkonſt waardiglijk behandeld, en zo gefierd, dat ze 't gezig, noch van ſtaatige Catoos, noch van vrolyke Socrateffen, te ſchroomen hebbe; hier Horatius als herboren, en zijn ſchrander jok en deftigen ernſt zo natuurlijk naa-gebootft, dat niemand, die hem ooit in zyne-eigene taale las, en eenigszins weet, wat 'er aan de naavolging van zynere gelyke fraaiheden vaſt zy, hem immer volmakter in Nederduitsch zal wagten; hier de regels onzer taal- en dicht-konſte met zo veel oordeels gebezigd, dat woordvoegingen, en maatſchikkingen, die geene geringe onweetendheid in anderen zouden aan-duiden, hier de hoogſte konſt te kennen geeven.

Ik heb, Mijn Heer! niet konnen naa-laaten, dit mijn gevoelen van Uwen arbeid, benevens myne dankbaarheid deswege, by deezen U te be-tuigen. En, ſchoon wel bewuſt, dat de goedkeuring van my, eenen on-bekenden in het rijk der Letteren, luttel by U zal weegen; ſtel ik egter vaſt, dat ze U niet gansch en al onaangenaam kan zijn; als geſprooten uit de penne, en het harte van eenen, die door geene byzondere weldaad zig
aan

aan U verbonden kent, en ook nimmer met weeten Uwen persoon gezien heeft.

Dan, Mijn Heer! behalve de twee boven gemelde redenen, waarom ik deeze Uwe Hekeldichten, Brieven en Dichtkunst van Horatius met zo veel verlangen te gemoet gezien, en met zo veele lust geleezen heb, was 'er nog eene derde. Naamelijk, hier verwagte ik te zien, gelijk ik hier met der daad gezien heb, hoe zeer Gy zijt gebleeven by, of af-geweeken van fommige gedagten, in Uwe Proeve van taal- en dichtkunde gesteld, en, mijns oordeels, wel nadere overweeging eischende.

Te weeten, Mijn Heer! 't heeft mij altoos gescheenen, dat, om slegts van één stuk te spreken, 't geene U daar geliefde te stellen tot voorstand van den *Ablativus absolutus*, merklyke zwaarigheden onderhevig was. Ja betuig ik niet dan met verwonderinge in Uw laatste werk gespeurd te hebben, dat Gy daar ontrent sedert niet veranderd zijt. Immers dit dogt my te mogen besluiten uit de woorden,

Geen volk, geen vorst, geen man,

Die hier niet onder boort, den wyzen niet gerekend.

daar, bladzyde 94, te leezen.

't Lust me, Mijn Heer! de redenen, in Uwe Proeve, van bladz. 572. tot 576, door U tot voorstand van Uw gevoelen en tot wederlegging van het strydige gegeven, onder Uw oog wat nader te onderzoeken; biddende U te gelooven, dat ik geen ander doel in deezen hebbe, dan een eenvoudig onderzoek der waarheid. Noch haat noch nijd derhalve zal myne pen bestieren. Tot haat gaaft Gy me nimmer reden. En wel verre van de eer, die van Uwe schrandere aanmerkingen over de Nederduit-sche taal- en dicht-konste U billijk toeftraalt, immer te bezwalken; ben

B 2

ik,

ik, by alle gelegenheden de eerste, om ze haaren verdienden lof toe te meeten.

Dan, Mijn Heer! ter zaake. 't Gelieft U, bladz. 576, te zeggen, *de Ouden, ja de Ouden alleen zijn 't, die ons kunnen leeren wat Duitsch zy, en hoe wy behooren te spreken en te schryven.* Schoon ik aan de Ouden den roem, in sommige naauwkeurigheden by hen verdiend, geenszins wil weigeren; kan ik tot nog deeze zo algemeene woorden niet toe-staan. Zelfs verbeeld ik my, dat iemand, die heden ten dage zyne schrijfwijz, zoveel ons Nederduitsch aan-gaat, in alle deelen naar de hunne schikken wilde, bezwaarlijk Uwe eigene goedkeuring zoude weg-draagen.

Maar, gesteld zijnde, Mijn Heer! dat we hen alleen als onfeilbaare rechters in dit geschil te erkennen hadden; schijnt het my toe, dat we hun gevoelen ontrent het zelve, niet ligtlijk zouden kunnen ontdekken; naardien de woordschikking, die we met den naame van *Ablativus Absolutus* gewoon zijn te benoemen, zeer zelden by hen voorkomt; en, komt ze al voor, men ter oorzaake van hunne verwerringe van *de* en *den* zeer zelden ontwyfelbaar weeten kan, of ze dezelve in eenen *Ablativus*, of in eenen *Nominativus* gesteld hebben. Hier komt by, dat, hunne werken meest vertaalingen zijnde, we niet zonder reden te dugten hebben, dat ze zig door 't Latijn, waaruit hunne schriften veel al vertolkt zijn, wel eens van den regten weg lieten af-leiden, en de Latinismi naa-bootsten.

De zwaarigheid, Mijn Heer! wegens hunne verwerring van *de* en *den* bladz. 575, word door U niet duisterlijk toe-gestaan; en, wat belangt de volgende, door Mijn Heer Ten Kate, dien onwaardeerbaaren schryver, ontrent de plaats van Tatiaen geopperd; vergun me de vryheid, Mijn Heer! van te zeggen, dat ze niet gansch en al by U is weg-genomen. Want, daar men redelyker wyze, mijns oordeels, mogt verwacht hebben voorbeelden uit schriften, die buiten tegenspraak zijn opgesteld in 't Nederduitsch; vind

vind ik hier eerst een voorbeeld, genomen uit eenen anderen vertaaler, die, om dat hy een vertaaler is, geen meer gezag heeft, dan de eerste. Ik ben den Vertaaler van Boëtius niet magtig; waarom ik niet zeggen kan, of hy gewoon is zig in diergelyke zaaken te vergrypen. Egter geeft de beschouwing van de Latijnsche woorden, *eodemque superstite*, die hy hier vertaald, en van de wyze, op welke hy ze over-gegooten heeft, vermoeden, dat hy zig hier niet zeer standvastig heeft gehouden. Uw tweede voorbeeld is genomen uit den *Fasciculus temporum*; en, schoon ik niet weet, of het geheele werk eene vertaaling zy; heb ik nogthans reden om te gelooven, dat 'er veele lappen, uit het Latijn over-gezet, in gevonden worden. Zie maar, Mijn Heer! om geene andere plaatsen by te brengen, bladz. 51, a.; en ik twyfel niet, of gy zult, naa het leezen van de woorden, *o daer mede te ploeghen, te eren ende te saeijē dat landt iver woestinen*, met my oordeelen, dat het niet zeer waarschijnlijk is, dat den schryver of vertaaler hier het woord *eren* zoude in gedagte gekomen zijn, ten ware hy 't Latijnsche woord *colere* voor zig gehad hadde. Hoe 't met de *Deftruëtie van Troijen* gelegen zy, zal ik niet oordeelen; zijnde dit werk my 't eenemaal onbekend.

Dan, Mijn Heer! toe-gegeeven zijnde, dat we ten opzigte der Ouden niet in acht te neemen hebben, of ze vertaalers zijn of niet; blijf ik tot nog by die zelfde gedagte, dat we hun gevoelen over het geschil, waar van ik tans de eer heb met U te handelen, niet ligtlijk kunnen ontdekken; ten ware men wilde stellen, dat ze en den *Nominativus* en den *Ablativus* hebben goed-gekeurd. Dat ze den *Ablativus* goed-gekeurd hebben, bouwt Ge onder anderen op het onderscheid, dat ze bewaard hebben tusschen den *Nominativus* en den *Ablativus* in eigene naamen, als *Daniel* en *Daniele*. Zie nu, bid ik U, het laatste voorbeeld, by U aan-getrokken

uit den Vertaaler van Boëtius boven dat, waarin van *Daniel* en *Daniele* ge-
 waagd word; en oordeel zelf of de schryver, indien hy den *Ablativus*, en
 niet den *Nominativus*, had willen bezigen, niet had moeten schryven *Bruto*.
 Voeg hier by den schryver van den *Fasciculus temporum*, blad xi, 2; daar
 we leezen deeze woorden: *Dit is die oude Xerxes, die oeck ghebeten wert
 baleus In sijn tijt wert jacob gheboren Regnierende te sychionien thuriacus, die
 oeck gbenoemt wert thurimacus; en daarnevens, in sijn tijt openbaerde god ysaac,
 louende hem dat sinen vader beloest was, Regnierende te sychionien leocippus
 die viij Conic; en oordeel wederom zelf of de schryver, zo hy den *Abla-
 tivus*, en niet den *Nominativus*, hadde willen gebruiken, niet hadde be-
 hoord te zeggen op de eerste plaatse *thuriaco*, op de tweede *leocippo*. Dan,
 wijl ik tot nog van gedagte ben, dat de schryver of vertaaler van den
Fasciculus temporum niet al te naauwkeurig geweest is in het bewaaren van
 het onderscheid der naamvallen in de Latijnsche naamen, wil ik op de voor-
 beelden, uit hem by-gebragt, niet zeer aan-staan; en liever te berde
 brengen één of twee andere; waaruit, mijns oordeels, onwederspreekbaar
 blyken zal, dat de Ouden ook den *Nominativus* in dit geval gebruikt heb-
 ben. Ik heb een Nederduitsch Nieuw Testament, *Ghedruyt tot Leyden,
 op sinte Pancraes Kerckhof, Bi Peeter Janszoon. Int Jaer ons Herē.
 M. D. xxxij. den xxvij. dach in Meye.* Daar lees ik in het twalefde
 hoofdst. van het Evangelie van Mattheus aldus, *Ende hi noch sprekende tot-
 sen scharē, Siet, soe stonden sijn moeder en sijn broeders buyten, begerende hem
 te spreken; in het twintigste hoofd-stuk deeze woorden, Ende si wech-
 gaende van Hierico, is hem gevolcht een grote schare. en in het zevenentwin-
 tigste de volgende, Ende hi sittende in sinen rechterstoel, soe heeft tot hem
 sijn huysvrouwe ghesonden.**

Nu ga ik, onder Uw welnemen, Mijn Heer! nog eenen stap verder;
 en

en zeg, dat het my toe-schijnt, dat, al bleek ontegenwoordig, dat de Ouden den Latijnschen *Ablativus absolutus* eenstemmiglijk in den *Ablativus* alleen uit-gedrukt hadden, we overvloedige reden zouden hebben, om tans den *Nominativus* te gebruiken.

Hier drijft my die heerschaar van doorluchte helden, op bladz. 572. en 573. zo geleerdlijk door U ten tooneele gevoerd, en onder welke de voortreflyke Hooft, Vondel en Ten Kate my als dwingen om myne voeten leerzaam te zetten in hunne sporen; mannen, die den drom der voorige schryveren voor hun gezigt als doen verstuiven, van wantaale onze taal gezuiverd, en 't gebouw der Nederduitsche spraakkonste met zo veel siernads opgetrokken hebben tot eene hoogte, die den aanschouwer in verbaasdheid by zig zelve doet verzinken; mannen, waar van men zeggen mag, dat ze in 't algemeen met veel oordeels te werk gingen, en, 't welk egter alleen van den eerste en van den laatste gezegd zy, het fluk, daar het tans op-aankomt, niet zonder overleg, beslifen, Getuige de XCIX. en de CX. van de *Waernemingen* des Drossaards, en de Aenmerkingen van Mijn Heer Ten Kate, daar op gesteld. En 't ware te wenschen, dat de eerste, zo wel als de laatste, ons de reden van zijn besluit had naa-gelaaten; reden nogthans, die in zijn oordeel niet ligt moet gewoogen hebben; wyl het anders zo gaarne den Latijnschen kant neer-wilde.

Hier drijft my die tiran der taale, het gebruik, 't welk van de gewoonte der Ouden ons wel in meer gevallen deed afgaan. Wie, by voorbeeld, zou tans het hart hebben, de tyden van 't werkwoord *zenden* te vervoegen *zenden*, *zende* *gezend*? wie zig verftouten, de tyden van 't werkwoord *pryzen* te vervoegen *pryzen*, *prijde*, *geprijsd*; om dat de Ouden dus zijn voor-gegaan? En immer zo veel werks, als vinden zou hy, die aan de oude vervoeging van de werkwoorden *zenden* en *pryzen*, tegen het heden-
daagfch

daagſch gebruik , zig houden wilde ; immer zo veel werks , acht ik , zou gewaar worden hy , die zig nog zoude willen houden aan de gewoonte der Ouden ontrent den *Ablativus absolutus*. Ook is 't gebruik , van gemelden *Ablativus* te ſtellen in den *Nominativus* , tans zo algemeen , dat men , zonder kragt en geweld te lyden , het ander , immers in de voornaamwoorden , bezwaarlijk kan verdraagen . Let eens , bid ik U , op 't wangeluid der volgende voorbeelden ; *MY* even geboren zijnde , ſturſ mijn vader ; *ONS* even getrouwd zijnde , ontviel my mijn broeder ; *U* dit ampt pas bekomen hebbende , viel 'er een beter voor u open ; *HEM* pas op zee zijnde , ontſond 'er een zwaar weder ; *HAAR* nu aan land zijnde , wierd haare aankomſt bekendgemaakt ; *HEN* tot ſcheidsmannen gekoozen zijnde , verdroegen zig partyen . My gruwelt , Mijn Heer ! deeze woorden ſchryvende . En dunkt me in Uw gelaat op het hooren deezer wanklanken verandering te ſpeuren , ja daar uit te kunnen leezen , dat Ge ſchroomen zoud zelf immer dien ſpreek- of ſchrijf-trant te gebruiken .

Egter , Mijn Heer ! zie ik U niet volkomen voldaan , en blad. 573. my beſchuldigd van tegen alle gronden , wetten en regelen niet alleen van myne eige maar van alle taalen , den *Ablativus Absolutus* te veranderen in eenen *Nominativus Absolutus*. Ik belijd gaarne , Mijn Heer ! dat ik alle taalen niet verſtaa ; Al zø gaarne belijd ik , dat 'er veele zijn , van welker regelen ik niet de minſte kennis hebbe . Waarom ik hoop U te zullen voldoen met alleen te ſpreken van die , welker gronden of wetten my niet ganſch onbekend zijn . Dat alle taalen den *Ablativus Absolutus* niet in den *Nominativus* ſtellen , ſtaa ik gewillig toe . Egter is het zeker , dat alle taalen den *Ablativus Absolutus* niet in eenen *Ablativus* ſtellen . Dit gaat zelfs zo ver , dat van vijf taalen , de Griekſche , de Latijnſche , de Italiaanſche , de Engeliſche en de Franſche , 'er niet meer dan éene zy , van welke met zekerheid gezegd worden kan , dat ze den *Ablativus absolutus* in

in den *Ablativus* stelt, naamelijk de Latijnsche. Van de Grieksche zelfs kan met zekerheid het tegendeel gezegd worden; als die den *Ablativus absolutus* stelt in den *Genitivus*. En, indien iemand wegens de Italiaansche, de Engelsche en de Fransche wilde staande-houden, dat ze den *Ablativus absolutus* stellen in den *Nominativus*; ik voor my weet tot nog toe niet, hoe een ander hem heel ligt van het tegendeel zoude overtuigen; wyl bekend is, dat de *Nominativus* en *Ablativus* in gemelde talen geene verandering van uitgang gedoogen, en vervolgens niet zijn te onderscheiden. Voorbeelden en bewyzen hier van by te brengen, ware der zonne eene kaars ontstoken; zijnde deeze talen U te over bekend. Wat, Mijn Heer! zal nu hier uit volgen? wat anders, dan dat, zo we al geen recht hebben, om te zeggen, dat de Nederduitsche taal, den *Ablativus absolutus* stellende in den *Nominativus*, niet alleen niet gaat tegen de gronden, wetten en regels van alle talen, maar zelfs met verscheidene van die gelijk staat; wat anders, zeg ik, dan dat het zeker is, dat de ééne taal hier de andere geene wet stelt, en dat de regels hier onttrent in elke taale uit het gebruik derzelve moeten gehaald worden?

Dan, Mijn Heer! hier hoor ik U tegen-werpen, bladz. 574, *dat of de gansche spreekwyze niet deugt, en de omschryvinge met Toen, Na dat, enz. altijd noodig heeft; of dat de Ablativus noodwendig moet uitgedrukt worden door het ledelen DEN.* Ik sta toe, dat het gebruik, zelfs genomen uit de achtbaarste en spraakkundigste schryveren, geene spreekwijs, die niet deugt, kan wettigen. Hoe veel yver ons behoort te bezielen, om, daar ze loflijk voor-gingen, vlytig en met alle kragten hunne voetstappen na te wandelen; we hebben altoos ook zelve uit onze oogen te zien, en, daar ze ons van het regte pad schynen af te wyken, kloekmoedig hen te verlaaten en onze voeten in de regte sporen te zetten. Wat achting, wat eerbied we hun oordeel hebben toe te draagen; we hebben altoos te beden-

denken, dat ze feilbare menschen waren, en dat eene blinde naaolvinge geen redelyken geest wil voegen. Het komt 'er dan op aan, dat we de spreekwijs zelve onderzoeken; en zien, of ze altijd eene omschryvinge met *Toen*, *Na dat*, enz. noodig heeft, dan of de *Ablativus* noodwendig moet uitgedrukt worden door het ledelen DEN.

De omschryving, *Mijn Heer!* met *Toen*, *Na dat*, enz. is onwraakbaar goed, voornamelyk in gemeenzaamen style. Egter, mag ik het zeggen, schijnt ze my vaak wat zenuwloos voor den deftigen, en voor al der dichterslyke verhevenheid niet altijd even breed te passen.

Zijnde 't nu, mijns oordeels, uit het te vooren verhandelde zeker, dat de *Ablativus*, voor al met opzichte op de voornaamwoorden, zonder kwetsinge der ooren hier niet kan behouden worden, en we vervolgens, indien de *Nominativus* hier niet gelden mag, de omschryving met *Toen* enz. noodzakelyk altoos zouden moeten gebruiken; zal 't wel der pyne waardig zijn, de reden, uit den aard der spreekwyze by U genomen, een weinig nader te ondertaften.

't Schijnt me toe, dat we ons oordeel hier best zuiver zullen bewaaren; indien we onze gedagten geheel van het Latijn af-trekken.

De vraag is dan deeze; of de *Nominativus*, alleen een deelwoord by zig hebbende, volstrekt, of los, of ongehegt aan eenig ander werkwoord, staan kan. Hier toe zegt Gy, *Mijn Heer!* neen; ik, onder Uw welnemen, ja.

Tot voorstand van mijn gevoelen zal ik niet anders zeggen, dan dit weinige. Gy stelt, *Mijn Heer!* dat de *Ablativus* dus wel alleen kan staan. Zo heeft nu U gelieven zal my de reden daar van te geeven; zal ik in staat zijn U reden te geeven, waarom ik dit wegens den *Nominativus* houde.

De tegenwerpingen, hier door U gemaakt, beantwoord ik aldus. Dat de

de woorden, *de overleeden Koning*, niet voldoen aan de omschrijving, *Toen of Na dat de Koning overleeden was*, erken ik volmondig: dan, of het even dus gelegen zy met deeze woorden *de Koning overleeden*, staat nog in geschil. De reden, waarom de woorden, *de overleeden Koning*, onbekwaam zijn hier te voldoen, is klaar. *Zc* is naamelijk geene andere, dan dat het zelfstandig naamwoord, of het voornaamwoord, in deeze woordschikkinge niet staan kan zonder een deelwoord, 't zy duidlijk daar by uitgedrukt, 't zy daar onder te verstaan gegeven. En, schoon 't waar is, dat *overleeden* uit zynen aard een deelwoord is; is 't niet min waar, gelijk U bekend is, dat een deelwoord, tuschen een ledeken en een zelfstandig naamwoord geplaatst, als hier, *de overleeden Koning*, zynen aard verliest, en in een bloot byvoeglijk naamwoord word veranderd; gelijk 't niet-min zeker is; dat hier geen deelwoord, zelfs niet door uitlating, word te verstaan gegeven.

Dat ook de woorden, *de Koning, overleeden zijnde*, in de spreekwyze; by U voor-gefteld, onvolmaakt zijn zonder de volgende, *werdt gebalsemd*, erken ik niet min volmondig. Dan, of het wederom dus gelegen zy met de woorden, *de Koning overleeden zijnde*, aangevuld met de volgende, *wierd de Kroonprins gezalfd*, staat niet min nog in geschil. De reden, waarom de woorden, *de Koning, overleeden zijnde*, zelfs aangevuld met de woorden, *wierd de Kroonprins gezalfd*, onvolmaakt zijn, is wederom klaar. *Zc* 's naamelijk geene andere, dan dat het zelfstandig naamwoord, of het voornaamwoord, in deeze woordschikkinge onafscheidbaar, dat is, zonder dat 'er eene zinsnyding tuschen beide gesteld worde, aan het deelwoord moet gehegt zijn; ten ware men het zelfstandige naamwoord of het voornaamwoord nader omschryven wilde; in welken gevalle de omschrijving, tuschen twee zinsnydingen gesteld zijnde, genoegzaam aan-wijst, dat het volgend deelwoord, tot het voorgegaane zelfstandige naamwoord of voor-

naamwoord moet gebragt worden; als in deeze woorden, *de Koning, die dus lang geregeerd had, overleeden zijnde; verkoos men eenen anderen.*

Uit het dus verhandelde, Mijn Heer! besluit ik nu aldus: *Wijl de Ouden ons niet in alle gevallen te volgen staan, willen we ons niet stellen ten spot van al wat groot in 't stuk van taalkunde genoemd word; Wijl we ook 't gevoelen der Ouden wegens den Ablativus absolutus niet klaar kunnen ontdekken; Wijl de bedendaagschen, en voornaamelijk die doorluchtige driemanschap, de Heeren Hooft, Vondel en Ten Kate, van onsterflike gedagtenisse, in plaats van den Latijnschen Ablativus absolutus den Nominativus gebezigt hebben; Wijl 't gebruik, die dwingland van de taalen, den Ablativus absolutus, vooral in de voornaamwoorden, zonder kweisen zelfs van 't allergroffst gehoor niet wil gedoogen; Wijl de omschryving met Toen, Na dat enz. den stijl vaak al te zeer verzwakt; Wijl de Nominativus absolutus, zelfs aangemerkt buiten het voorzegde, zo veel redens voor zig heeft, als de Ablativus; heeft men voortaan den Ablativus te verwerpen; en den Nominativus absolutus te behouden.*

Eer ik, Mijn Heer! geheelijk hier van af-scheide, neem ik de vryheid van Uwe nadere bedenkinge te beveelen, of Uwe gansche verhandeling over den *Ablativus absolutus* wel zeer te pas kwam ter gelegenheid van Vondels woorden *geduurende den strijt*. Ik twyfel naamelijk, of deeze woorden van Vondel wel eenen *Ablativus absolutus* behelzen; en of het woord, *geduurende*, 't welk uit zynen aard wel een deelwoord is, hier niet in een voorzetsel verwandeld zy. 't Welk indien zo ware; zou Vondel hier niet tegen zyne gewoonte, van den *Nominativus absolutus* te gebruiken, hebben aan-gegaan; en met reden *den strijt* gezegd hebben; wijl onze voorzetsels, als voorzetsels, nooit eenen *Nominativus*, mijns weetens, agter zig gedoogen. Onder de deelwoorden, die by gelegenheid in voorzetsels verwandelen, schijn ik my mede te mogen stellen *Staande, Niet-tegen-*

tegenstaande, *Onaangezien* en andere; En in myne vermoeden, dat deeze deelwoorden den aard van voorzetselen aan-neemen, word ik zelfs bevestigd door Uwe schrijfwijz van 't woord *Niettegenstaande*; 't welk, indien 't bleef een deelwoord met een bywoord van ontkenninge, noodzaaklijk moest geschreeven worden *Niet tegenstaande*. Ook weet ik niet, dat immer eenig deelwoord, als deelwoord, het ontkennend *en* voorop-ontvangt, gelijk in 't woord *Onaangezien* geschied. Wat hiervan zy, Mijn Heer! ik geef dit, als eene bloote bedenking, op; houdende dat ze Uwe nadere overweevinge niet gansch en al onwaardig zy.

Zie daar, Mijn Heer! alles, wat ik op dit stuk U voor te houden hadde. Ik zie met leedwezen, dat mijn brief tot zo vreeslijk eene lengte is uitgedeeven. Egter vind ik niet, dat ik in minder woorden met zo veele klaarheid my kost uitdrukken. Zelfs zoude ik, indien ik schreef voor het gemeen, of voor iemand, min dan Gy, doorzult in taalkunde, my genoodzaakt achten, hier en daar myne gedagten nog wat meerder uit te breiden. Wat is my nu nog overig, dan U te verzoeken, de vryheid, in deezen by my gebruikt, gunstig te verschoonen? wat anders, dan U te bidden, deezen met zo veel genegenheids te ontvangen, en met zo veel aandagts te overweegen, als hy van my met yver tot ontdekking van de waarheid, en met eerbied voor Uwe gaven gesteld is? Gy doch staat billijk tans aen 't hoofd van allen, die, zo veel in hen is, zig onderwinden, van de nog overgebleevene smetten Neerlands taal te zuiveren. Wien dan mogt ik bet myne bedenkingen op eenig deel der zelve op-geeven, dan U, die 'er gelegenheid toe gaaft, en als met éénen wenk al, wat zuiver Neerduitsch poogt te spreken of te schryven, van het doolpad af-, en de regte heerbaan opleid? Mogten U van Uwe gewigtigere bezigheden eenige stonden over-schieten, om Uwe gedagten op den inhoud deezes my te gunnen; niemand hield zig bet vereerd, dan hy, die Uwen aanzienlyken persoon,

22 BRIEF OVER HET GEBRUIK VAN DEN *ABLATIV. ABSOLUT.*

en hoeveelen U aan 't hart liggen, beveelt in de hoede des nooit sluimerenden Wachters, en zig zo gaarne tekent,

WELEDELE GESTRENGE HEER!

*Uwe Weledele Gestrengheds verplichtsten
en bereidsten Dienaar*

MATTH. VAN LEEUWAARDEN.

*Haerlem 26. September
1737.*

N A E.

N A E - B E R I G T

V A N

JUSTUS VAN LEEUWAERDEN,

BETREFFENDE HET GESCHIL

O V E R D E N

ABLATIVUS ABSOLUTUS.

Wie twijfelt of 't zal den regtschaepen Liefhebber der Nederduitse taal ⁴le smerten dit pleit over den *Nominativus* en *Ablativus Absolutus* dus onvoldongen te zien, en vervolgens buiten staet van wyzen? gemerkt dat de Wel-Ed. Gestr. Heer B. Huydecoper eerst, in zyne Proeve, voor den *Ablativus*; Mattheus van Leeuwaerden daer op, in zynen Brief, voor den *Nominativus*; en mijn Heer Huydecoper nu weer hier op voor den *Ablativus* gepleit heeft. Zo dat het dupliek, mag ik zo spreken, daer aen nog hapere. De Lezer denkt wel ligtelijk: Hoe dit zo? iemand kan immers billyker wyze, 't eerste en laetste woord niet te evens hebben. Mattheus van Leeuwaerden moet door dezen wijdloopigen brief dan uit het veld zijn geslaegen. op dat hy derhalve zulks niet waene, diene dit volgende berigt.

Mattheus van Leeuwaerden meer aen den Heer Huydecoper geschreven hebbende gehad, zonder daer ooit antwoord op te ontvangen, schreef deezzen brief in September 1737. En overleedt daer op in Maert 1739. mede zonder enig antwoord op den zelve; Ja zonder ooit geweeten te hebben, of hy te regt gerackt ware, ofte niet. Hier op zendt de Heer Huydecoper,

per, deezen brief af in November daer aen volgende. 't Is derhalven gants buiten de schuld van Mattheus van Leeuwaerden, dat dit zo onvoldongen 't licht ziet. Was zijn dood daer niet tuffen beide gekoomen; de tijd zou geleerd hebben, of 'hy hier tegen iet hadde in te brengen; dan of hy mede, als de Heer Huydecoper geruft ware, en wel verzekerd, dat hier onzen Nederduitsen Ablativus absolutus een grondslag geleid is, die noch door redenen; noch door gezag van Voornaeme Mannen, noch door 't gebruik... verwrikt of beweegd zal worden.

't Gaet vast, dat de grootste menigte, overgehaeld door 't gezag van den Heer Huydecoper, het laetste vry ligt zal gelooven. Maer of mogelijk de zulke, wier geest magtig genoeg is, om door spinnewebben van niet al te gegronde redenen heen te snorren, daer niet nog al wat aen zullen twijffelen, zal de tijd leeren. 't Was derhalve vooral voor de eerste te wenschen, dat iemand, daer toe lust, tijd en kunde hebbende eens vervulde 't geen aen dit geding nog gebreekt. Ik voor my, op niet één eenig deezer drie hoedaenigheden te roemen hebbende, en my vervolgens wel wagten zullende, dat te onderneemen, kan echter niet naelaeten hier, uit één staeltje of twee, eens te doen zien, of hy niet wat heel ligt te vrede zijn moet, die zig met zulke redenen gants laet genoeg.

Men bezie ten dien einde dan voor eerst eens hoe het gezag in deezen, van Vondel, Ten Kate, en Hooft, daer M. van Leeuwaerden zig onder anderen op beroepen hadt, om verre geworpen word! 't koomt, meen ik, in 't zaeklyke hier op uit.

1. Vondel is van weinig gezag in dit stuk, omdat by 'er nooit over geschreven heeft. Ook vertrouwt de Heer Huydecoper, dat by nooit om dit geschil gedacht heeft. Zullen Schryvers regt gezag hebben, moeten ze over die stoffe geschreven hebben. Maer dat Vondel nooit om dit stuk zoude gedacht hebben, daer hy 't zo naeuwkeurig waerneemt, en daer de Heer Huyde-

coper zelf in de Voorrede voor zyne Proeve, van hem getuigt, dat niemand meer gedaen heeft, tot beschaving van onze Tael en Dichtkunde dan Vondel; heeft het wel veel schijn?

Is 't ook niet vry onmogelijk Latijn te kennen, en te gelijk van deezen regel onkundig te weezen? Dat derhalve Vondel, dit zo naeuw waergenomen hebbende, zo groot een beschaver onzer taele geweest zijnde, en daer en boven Latijn hebbende gekend, om deezen regel niet zoude gedagt hebben. In wien kan 't koomen! Ja wie twyfelt of de Heer Huydecoper, met al den Lof, Vondel in andere gevallen gegeven, hem wel zo veel dienst gedaen hebbe, als ondiens, met dus laeg van deszelfs gedagten te gevoelen? En zijn voorbeelden (dat ik dit in 't voorbygaen vraege) zijn voorbeelden van weinig gezag, ten zy uit Schryvers, die hier over in 't byzonder geschreven hebben; waer vaeren we dan heen met al die voorbeelden van de Ouden, en van de Mefo-Gotthen, Frank-Duitsen, en Angel-Saxen, daer de Heer Huydecoper zo veel mede op heeft? hebben die over den Ablativus Absolutus geschreven? ik meen Neen.

2. Ten Kate *kan hier geen rechter weezen, wijl de man geen kennis hadde van de zaak.* Dat Ten Kate de beschryving van den Ablativus Absolutus vry beter hadde kunnen doen, zal ik gaerne belyden: maer echter noode; dat hy daerom geen kennis deszelfs gehad hebbe.

Schoon men weet, wat *in genere* de Ablativus Absolutus zy, is het echter zo light niet daer eene algemeene beschryvinge van te geeven, die in alle haere deelen voldoet. En hoewel ik het den Heere Huydecoper, zo goed, als iemand ter wereld, zoude toevertrouwen, zou echter te bezien gestaen hebben, of dezelve die ten eerste zoude gegeven hebben, zo voldoende, dat er in 't een of ander deel niet iets op te zeggen ware. 't Is ligter iets te berispen en te verbeteren, dan het zelf van eerst af in onberispelyke orde te brengen. De Man heeft waerlijk te veel arbeids aengewend,

en der Nederduitse taale te veel nuts gedaen, om dus laeg van hem te gevoelen en te gewaegen. By zijn leeven heeft immers de Heer Huydecoper zelf, en dat wanneer hy hem over deezen Ablativus Absolutus zo wel geleezen hadt, als nu, van hem getuigd. *de Heer Ten Kate, die treffyke Schryver.* Ai laet het by ons niet net anders gaen, dan by de Ouden, die zeyden

Majus ab inequiss nomen in ora venit.

3. Hooft is meer voor den Ablativus dan Nominativus Absolutus. Waerlijk was het niet wat om de victorie, zou men wel zo spreken? *in zyne Waarnemingen* §. 99 en 110, zegt de Heer Huydecoper, is hy nader aen den Ablativus dan aen den Nominativus, ja sluit den Nominativus wel deeglijk uit. Men zie dezelve daer maer, bid ik, eenvoudig op in, en byzonder de §. 110. zo als ze by Ten Kate regel voor regel, en zonder de verklaringen van de Heer Huydecoper staen: en ik twijffel vry wat, of wel iemand, buiten Zijn Wel-Ed. Gestr., dat daer zal vinden, en of ieder niet veel eer zal begrypen, dat de Heer Hooft daer niet zoo zeer vraegt: DEN KONING DOOD ZIJNDE is 't Ablativus? (want dat sprak genoegsaem van zelf: wat zou 't dus alleen staende anders weezen? een Accusativus was immers verre gezogt) als wel of men dus in Ablativo, DEN KONING DOOD ZIJNDE, schryven moet? en daer op antwoord hy rond uit: Neen.

Maer eens ondersteld zijnde, 't stond hier twyfelachtig, 't geen ik niet zie, zo is immers zijn gevoelen in zyne schriften te vinden. Dan: hier heeft de Heer Huydecoper tegen *dat hy in zyn Historien de menigte volgde, en dat die plaatsen, door deezen zo even aengebaelde waarnemingen, ontwaend worden.* Hier op zou heel light iemand de vryheid neemen kunnen te vraegen, voor eerst: of de Heer Huydecoper zo al wel doet met maer te zeggen

gen bladz. 11. en bladz. 14. in zyne Historien, aldus, met zo in 't byzonder zyne historien te noemen, stilzwygends als te kennen geëvende: in zyne andere schriften niet. daer immers iemand de kunde van de Heer Huydecoper verre te kort zoude doen, die Zijn Wel-Ed. Gestr. toevertrouwd, dat Ze niet wist dat Hooft het alomme deedt, zo wel in zijn Tacitus, Hendrik de Groot, Brieven, enz. als in zyne Historien. Ten anderen, of, wel verre van te stellen, dat de manier, hier omtrent in alle zyne schriften gehouden, door twyfelachtige waerneemingen ontzenuwd zoude worden, men niet veel eer zyne waere meening deswege, in zyne schriften, moet zoeken? dit is immers iets, 't welk geen billijk mens kan tegenspreken. Zal ééne zogenaemde duistere waerneming honderd klare plaetsen ontzenuwen? of zullen honderd klare plaetsen zulk ééne duistere waerneming ophelderen? Zal men ook zeggen al wat de Heer Hooft deswege in zyne schriften geschreeven heeft, is maer volgens den algemeenen senter geweest, maer in deeze Waerneemingen heeft hy er met nadruk om gedacht? Ja! wie geloofst zulks van hem? hy was de man wel, om zig van de menigte, en den gemeenen senter, echteloos te laeten wegsleepen: En dat op zo ontelbare plaetsen; plaetsen, daer men versted moet staen, hoe hy zig van dien Latijnsen trant, daer hy anders zo gaerne heen wilde, zo zorgvuldig, en als met de alleruiterste omzigtigheid gewacht hebbe. Zal de Heer Huydecoper ook zeggen: de Schriften heeft hy eerst, de Waerneemingen laetst geschreeven? doch wie bewijst dat? en al was dat bewezen: vermits zyne historien nae zijn dood, op nieuw, door zijn Zoon, naer een boek, daer de Heer Droffaert, zelf de laetste hand aen geleid hadt, en dat hy op ontelbare plaetsen hadt verbeterd, en beschacfd, zijn uitgegeeven, beteekende het immers nog niets.

Dit dan alles zo zijnde, moet men niet verwonderd staen, den Heer Huydecoper het wigtig gezag deezer drie Mannen dus te zien verwerpen,

en zelf, wanneer Zijn Wel-Ed. Geftr. van de Heer Hooft afscheidt, als in de uiterste triumf, te hooren zeggen: Gy mist dan een grooten steun, nu u 't gezag van Hooft is ontvallen?

: Dan dit daer: nu eens tot iet anders. Bladz. 22. en volgende handelt de Heer Huydecoper in 't breede over 't gebruik van wat vermogen dat zy ten opzichte der taelen, en hoe ver 't zelve hier strekke voor of tegen den Nominativus of Ablativus Absolutus. We zullen de moeite nemen dit punt, als (onzes Oordeels) de aller voornaemste spil, waer op dit geheele werk draeit, eens wat meer van naby te beschouwen.

De beschryving by Zijn Wel-Ed. Geftr. daer van gemaakt, en de verdeling van dat gebruik willen we gaerne toestemmen. Te weeten, dat het bestaet, (1) in een gemeen gebruik van spreken in den daeglijken omgang: (2) in dat der kladschryveren: En (3) in dat der taelkundigen, op welk laetste het hier alleen aankoomt. Is nu het gebruik deezer taelkundige of goede Schryveren voor den Nominativus, of is het voor den Ablativus Absolutus? wy oordeelen dat het zelve ontwyfelbaer, als een tieraan in deezen te volgen is. Zo in tegendeel de goede Schryvers hier in van den andere verschillen, dat men dan zien kan, of de Ouden hier enen vasten voet hadden, op dat men dan hen volge.

Mattheus van Leeuwaarden nu hadde zig op zodaenig een gebruik der nieuwe Schryveren beroepen: doch de Heer Huydecoper zeide, in tegendeel te zullen toonen dat het gebruik niet algemeen voor hem is. Hoe Zijn Wel-Ed. Geftr. dat gedaen hebbe zal in 't vervolg blyken. Hier zullen we in 't voorbygacn aenmerken, dat de Heer Huydecoper met deeze zo voorzigtige uitdrukking van *Algemeen* te kennen geeft, hoe weinig Zijn Wel-Ed. Geftr. de zaak zelf vertrouwt; want wil men dit *algemeen* in eenen volstrekten zin neemen, is er genoegsaem geen *algemeen*: En vertrouwen we dat iemand naeuw eenig stuk onzer taele, uit het gebruik

van

van goede Schryveren zo zou kunnen vast stellen, wijl er byna altoos of by den eenen of by den anderen wel eenige plaets tegen te vinden zou zijn. Onzes oordeels moct het gebruik heeten door te gaen, wanneer de meerderheid van goede Schryveren zo zeer aen deszelfs zyde is, dat het tegendeel daer in geenen deelen by haelen mag of by te noemen is. Is nu 't gebruik zodanig voor den Nominativus; of is het zo voor den Ablativus Absolutus, is de zaak uit; staet het in 't geschil, dan moet men na de Ouden.

Dat het gebruik van goede Schryveren zo algemeen voor den Nominativus is, gelooven we dat al wie zonder vooroordeel dezelve ooit met oplettenheid gelezen heeft, bekennen zal. Al de voorbeelden van den eenen en van den anderen kant op te haelen, is onmogelijk; we meenen dat we het genoeg bewyzen, als we stellen.

1. Dat het zonder tegenspraak zijn Hooft, Vondel, en Ten Kate. Want of wel de Heer Huydecoper oordeele: van den eersten, dat hy om de veiligheid de menigte volgde; van den tweeden, dat hy het deedt zonder er op te denken; en van den laetsten, dat hy 't stuk niet verstondt; Zijn Wel-Ed. Gestr. kan niet tegenspreken, dat zy den Nominativus hebben gehouden.

2. Dat de Heer Huydecoper zelf zegt dat Hooft veiligst oordeelde de menigte te volgen: Aldus zelf te kennen gevende dat de menigte voor den Nominativus is. Want dat Zijn Wel-Ed. Gestr. hier de menigte goede Schryvers op 't oog heeft, mag men billijk vast stellen, wijl het Hooft, die zig immers der menigte zo weinig bekreunde, zekerlijk verongelijkt ware, van hem te vertrouwen, dat hy veiligst zoude geacht hebben de domme menigte te volgen.

3. De weinige voorbeelden voor den Ablativus Absolutus in de Proeve van Zijn Wel-Ed. Gestr. te berde gebracht, waer van 't aental zo gering is, dat Zy zig deswege hier bl. 49. zelf beklaegt.

D 3

4. De

4. De schaersheid der hier nu nog by gebragte: deeze zijn twee plaetsen uit D. van Hoogstraten in zijn Aentekeningen op Fedrus. Twee uit J. de Haes Toneel van Heidense dapperheid. En twee uit den Schryver van den tegenwoordigen Staet van Staets Brabant, buiten welke de Heer Huydecoper genoeg te kennen geeft, er geen meer te berde te konnen brengen.

Deeze plaetsen zullen we eens wat nader beziën, en voor eerst de twee laatste. Vooraf zeggen we dat hier ontbreekt de naam des Schryvers: dienvolgens, dat op deszelfs gezag niet zeer te bouwen is. Ten andere is eene derzelve plaetsen, *geduurende den Spaenschen Oorlog*, over hoedaenig eene Matth. van Leeuwarden met de uiterste billijkheid in bedenken heeft gegeven, of hier wel een Ablativus Absolutus ware, en of *geduurende* dus gesteld, niet veel eer voor een deelwoord, in een voorzetsel verwandelt, met een Accusativus er achter, te houden zy, 't geen, onzes bedunkens, vry klaar is, voor al, wanneer men er by bedenkt, dat al zulke als *noopende, rakkende, niet tegenstaende, anaengezien, belangende, geduerende*, en dergelyke, dus voor het naemwoord geplacst, by hen, die volstrekt tegen den Ablativus Absolutus zijn, veel al zoo gesteld woude. Derhalve zou dan 't eene dier voorbeelden hier niet te passe komen.

Van die twee uit J. de Haes zal ik niet oordeelen, als dat werk niet magtig; doch 't koomt er niet op aen, we zullen ze maer blindlings goedkeuren, alchoon we niet wecten of de Schryver zig alomme gelijk zy, of niet.

Dan 't gezag van D. van Hoogstraten zou hier meer klemmen, als zijnde zekerlijk geen gering opbouwer onzer taale. De twee plaetsen, hier bygebragt, zijn wezentlijk voor den Heer Huydecoper, en zo ik vertrouw de eenigste in dat werk te vinden; doch, wanoeer ik uit het zelve er twee a drie weer tegen levere, twyfel ik niet of de Heer Huydecoper, zal de stem van den Heer van Hoogstraten in dit stuk zelf afkeuren. Naemelijk

bl.

- bl. 86. Een wagen met 4 paerden gereed staende — kwam er een vlieg op den disselboom zitten.
- bl. 105. En zy weten willende, van wie by dit hadt, bekende by dat het hem van zynen Heere geleerd was.
- bl. 148. Zeker afgezant van een groot Hof als by zijn plicht by deeze Vorstinne in den Hage hadt afgelegt, achteruittreedende, op dat by haer den rug niet toe zoude keeren, toen by het vertrek zoude uitgaen, is het gebeurd dat aen eene kaerskroom — zijn paruk vast raakte, enz.

Zo dat D. v. Hoogstraten hier even telt of hy er niet ware.

Men vergelyke nu deeze plaetsen eens tegen 't gezag van Hooft, Vondel en Ten Kate, tegen die gantsche menigte by den Heer Huydecoper in zyne Proeve bl. 572. zelf te voorschijn gebragt; en by zo oneindig veel anderen, die we er zouden kunnen byvoegen, leedt de zaak last, en men zie of ze daer by in 't duizendste deel haelen kunnen.

En eindelijk men leeze, om hier omtrent alle geschil weg te neemen

§. De woorden van den Heer Huydecoper zelf, in zyne Proeve bl. 572.
 „ Aenmerkens waerdig is dit voorbeeld van den Ablativus Absolutus, gelijk
 „ de Latynen spreken, *geduurende den strijt*, niet *de strijt*. hoewel al onze
 „ voornaemste Schryvers, en Vondel zelf anders gewoon zijn hier den eer-
 „ sten in plaetse van den zesden naemval te gebruiken, enz. ” Waer mede wy dan ook al de Werreld benevens den Heer Huydecoper, wel eens in bedenken willen geeven, op wat fundament Zijn Wel-Ed. Geftr. dit zelf gezegd hebbende, dan nu belooven kon te toonen, dat het gebruik niet algemeen voor den Nominativus was, als mede hoe dezelve dat gedaen hebbe. Want dat Zijn Wel-Ed. Geftr. hier eene onnoozele uitvlugt op zoude zoeken, en zeggen het gebruik zo wel van Oude als van Nieuwe Schryveren gemeend te hebben, kan in ons niet wel koomen, als zijnde te verre

verre buiten den haek dat Zijn Wel-Ed. Gestr. jegenwoordig van gebruik spreekende, op 't oog zoude hebben de mode van honderden van jaren te voren.

Dit nu zo zijnde, en 't gebruik van *al onze voornaemste Schryveren*, naer 't zeggen van de Heer Huydecoper zelf, dus voor den Nominativus zijnde, konden we niet zien, waerom we niet zonder eenig omzien den Nominativus houden, en deze zaak als afgedaen en uitgeweezen reekenen zouden. Doch of schoon we nu getoond hebben dat de Nominativus het gebruik der nieuwe Schryveren aen zijn zyde heeft, en deeze zaak onzes oordeels, daer mede afgedaen behoorde te zijn, laeten we ten overvloede nu nog eens toonen, dat zo wy dit niet voor den Nominativus hadden, de Ouden ons in deezen niet zouden te stade koomen, als in 't geheel niet eenpaerig voor den Ablativus stemmende.

Wy zullen met den Heer Huydecoper het tijdstip tuffen oude en nieuwe Schryvers stellen met den aenvang der Spaense beroerte, en over zulks omtrent het Jaer 1560. maer konden Zijn Wel-Ed. Gestr. gants niet toestaen dat de oudste de beste weezen zouden. Want wat tael is het, die men over twaelf of veertien Eeuwen gesproken heeft? de Spreuk van Zijn Wel-Ed. Gestr. *hoe nader aen den oorsprong, hoe verder van 't bederf*, koomt onzes Oordeels hier niet te pas. Omtrent bronnen en beeken is ze waer, maer omtrent Kunsten, Weetenschappen en Taelen gants niet. Zeker zijn die gebreklijk in den aenvang, maer worden door nieuwe vindingen, en geduerig beschaeven van tijd tot tijd hoe langer hoe beter. Gelijk ook onze tael, voorheen zo barbaers, by 't opkoomen der Spaense beroertens, al zo verre was gebragt, dat ze als de Heer Huydecoper in de Proeve bl. 131. zelf daer van gewaegt, tot een hoogen trap van luister geklommen was. Doch door den handel der Spanjaerden geraekte zo wel de Tael, als Kerk en Staet, in wanorde, en zijn veele zaeken, toen in de war geraekt, en

na-

naderhand, by den eenen der goede Schryveren dus, by andere weer zo gebruikt, in 't vervolg weer te recht gebragt uit den doorgaenden vasten voet, daer in by de Oude gehouden.

Een doorstralend bewijs vinden wy daer van in het *als* voor *dan* gebruikt. Dit wierdt by deezen der nieuwe Schryveren dus, by genen zo gebezigd. Men was onzeker wat voet te houden: en ging daer op de Oude voor den tijd des Spaenschen Oorlogs naer, en vondt die zo eenstemmig en naeuwkeurig op dit stuk, dat, wie het zag, terstond hen daer in naervolgde. Op deezen voet zouden we billijk, indien het gebruik omtrent den Nominativus of Ablativus Absolutus niet reeds uitspraek gedaen hadde, de oude hier over raed moogen pleegen. Doch men zoude by hen niets minder dan de stemmen in 't gemeen voor den Ablativus Absolutus vinden, hoe zeer de Heer Huydecoper zig daer ook op beroepe. Om deswege overtuigd te zijn, zie men daer eens op in de plaetsen by Matth. van Leeuwaerden uit een Nieuw Testament van 't Jaer MDXXXIII. aengehaeld. Welke voorbeelden als van een tijd, waer in onze tael by de Oude in haer luister was, wy van vry meer waerdye houden, dan die van zes, acht of tien Eeuwen ouder, niet tegenstaende de Critique van Zijn Wel-Ed. Gestr. hier op, als of de tael toen al verbafterde: zijnde dit niet gedrukt in 't begin der Spaensche onorde; maer immers wel omtrend dertig Jaeren voor het tijdstip, 't geen Zijn Wel-Ed. Gestr. daer van zelf bl. 131. in haere Proeve en bl. 3. in derzelve Voorrede geliefd heeft te stellen, en vervolgens in den bloeyendsten tijd.

Item een ander Nieuw Testament, gedrukt te Antwerpen 16. Sept. 1525. *Matth. 9. Ende JEZUS van daer gaende, zijn hem gevolcht twee blinde Mannen, enz. Matth. 12. Ende JEZUS noch sprekende totten scare, fiet so stonden sijn Moeder, en sine Broederen, daer buyten, enz.* Deeze voorbeelden zijn van een anmerkelijk gewigt in dit geval, als eigene naemen zijnde, die (*quod notandum*) hier overal zeer naeuwkeurig naer den Latijnsen

trant gedeclineerd staen, ten bewyze dat ze op deeze plaetsen niet zonder de uiterste omzigtigheid en voorbedagten raede tegen de Latijnsen trant aen in Nominativo gehouden zijn.

Leven Jezu Christi, gedrukt 1499. buiten Schoenhoven bl. 1. *Ende dit al te samen seer puntelike gedeilt in VII. dagen van den weke, ELKE dach hebbende sijn sonderlinge oeffeninge van de VII. gethiden, na wtwysinge des tafels hier navolgende.* Wien het luste bet in deeze dorre en verdrietelyke Lecture zig bezig te houden, die zoude, stellen we vast, 'er vry meer vinden; 't welk een ieder ligtelijk gelooven zal, wanneer wy 'er in allen ernst van zeggen, dat ons al zoekende deeze voorbeelden dus zijn in de hand gekoomen, ten voordeele des Nominativus, zonder dat wy 'er een eenig voor den Ablativus Absolutus hebben ontmoet: twyfelende derhalven zeer of de Heer Huydecoper zodaenig eene verklaring wegens de plaetsen, by Zijn Wel-Ed. Geftr. voor den Ablativus Absolutus te berde gebracht, wel zoude durven doen.

Dus, meen ik, bleek ten allerklaerft, zo als Matth. van Leeuwaerden wel hadde gezegd, dat het gebruik van goede nieuwe Schryveren, dat wy volstrekt volgen moeten, voor den Nominativus is. En dan nog daer en boven dat de Oude den Ablativus Absolutus niet doorgaens gebruikt hebben, over zulks, dat, al ware het gebruik by de nieuwe in 't gemeen niet voor den Nominativus, men egter den Ablativus Absolutus niet zoude kunnen verkiezen, om 't voorbeeld der Ouden.

Wy worden te onmaetig wijdloopig, anders diende, 't geene de Heer Huydecoper ten voordeele van den Ablativus Absolutus uit het Italiaens, Engels, en Fransch aenhaelt, mede wel eens wat naeuwer naegegaen. Ook de menigvuldige en zo hooggaende Lof, door de Heer Huydecoper den Heer Ten Kate by zijn Leven gegeven, wel eens vergeleeken by deszelfs gedrag, na 's Mans dood.

Zo dienden wy mede noodig nog wel wat te zeggen, van dat Matth.

van

van Leeuwaarden dan eens beschreeven wordt, als hadde hy genoegsaem niets wegens de verhandelde stoffe geopperd, dan 't geene hy uit den Heer Ten Kate hadde gehaeld: dan eens, als hadde hy byna alles, wat Ten Kate geschreeven heeft, voor 't zyne overgenoomen: dan eens als hadde hy alle gezag ten deezen opzigte, aen vertaelingen in 't algemeen geweigerd: dan eens als hadde hy, gelijk hy onkundig is geweest van de betekenis van 't Oude EREN, zo ook niet gewooten dat *Colere* bouwen betekent, en menigte van plaetsen meer.

Doch gelijk het alle redeneeringen zijn, waer van de Ongegrondheid eenen iegelyken, dien het lust slegts de minste oplettenheid te gebruiken, terstond in 't oog moet loopen, zullen we die kortheds halve stil voorby gaen, en alleen nog maer een woord zeggen van zekere belofte, die Mattheus van Leeuwaarden, met even zo weinig gronds, wordt te last gelegd.

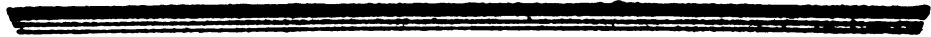
Op eene tegenwerping naemelijk, hoe de Nominativus Absolutus zo alleen zoude kunnen staen, hadt Mattheus van Leeuwaarden dus geschreeven: *Gy stelt, Mijn Heer! dat de Ablativus dus wel alleen staen kan; zo haest nu U gelieven zal, my de reden daer van te geeven, zal ik in staet zijn U reden te geeven, waerom ik dit van den Nominativus boude.* Ik bid U, is het niet eene zwakke *Obligatie*, om er zo zeer den edelmoedigen op te speelen, als de Heer Huydecoper doet, wanneer dezelve Mattheus van Leeuwaarden daer van ontslaet. Want voor eerst: wat verbintenis, bid ik, zit er in? By voorbeeld, iemand zegt: wanneer my eens dit, of dat gebeurt, zal ik ook wel in staet weezen, zo pragtig te kunnen leven, als die, of die; is hy daerom, wanneer dat, gebeurt, genoodzaekt zo te leeven? Ten andere: eens ondersteld zijnde, dat er eene verbintenis in zit, vraeg ik of de vervalldag derzelve al verscheenen is? Immers op verre na niet. Die zoude zijn, wanneer de Heer Huydecoper reden van zijn Ablativus Absolutus geliefde te geeven, en Zijn Wel-Ed. Gestr. betuigt zelf heel in

36 NAE-BERIGT OVER HET GESCHIL VAN DEN *ABLAT. ABSOL.*

't breede de rede niet te weeten: Maer echter hoop te hebben, dat ze nog eens ontdekt zal worden, en besluit ondertussen met Ovidius

Causa latet: vis est notissima fontis.

Zijn Wel-Ed. Geftr. neeme het niet kwalijk, 't zweemt wat naer den huid verkoopen, eer men den Beer heeft.

J.H. 1, 2

